

Problematika resocializace odsouzených ve Věznici Hradec Králové

Bc. Zdeněk Laksar

Diplomová práce
9.5.2009

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně

Fakulta humanitních studií

Ústav pedagogických věd

akademický rok: 2008/2009

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: Bc. Zdeněk LAKSAR

Studijní program: N 7507 Specializace v pedagogice

Studijní obor: Sociální pedagogika

**Téma práce: Problematika resocializace odsouzených ve věznicích
Hradec Králové.**

Zásady pro vypracování:

Zpracování teoretické části – základní terminologie.

Zpracování praktické části – metodologie výzkumu.

Zpracování praktické části.

Zpracování výsledků výzkumu.

Doporučení pro praxi.

Rozsah práce:

Rozsah příloh:

Forma zpracování diplomové práce: **tiskáná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

HÁLA, J. Úvod do teorie a praxe vězeňství. České Budějovice: Vysoká škola evropských a regionálních studií, 2005. 183 s. ISBN:80-86708-05-5.

MEZNÍK, J., KALVODOVÁ, V., KUČHTA, J. Základy penologie. Brno: Vydavatelství Masarykovy univerzity – Právnická fakulta, 1995. 75 s. ISBN: 80-210-1248-X.

NEDOROST, L. Vězeňství a správa vězeňství v ČR. Brno: Masarykova univerzita-Právnická fakulta, 1995. 85 s. ISBN: 80-210-1114-9.

Vyhláška ministerstva spravedlnosti č.345/1999 Sb., kterou se vydává řád výkonu trestu odnětí svobody.

Zákon č.169/1999 Sb. o výkonu trestu odnětí svobody.

Vedoucí diplomové práce: **prof. PhDr. Hana Vykopalová, CSc.**
Ústav aplikované informatiky
Datum zadání diplomové práce: **17. února 2009**
Termín odevzdání diplomové práce: **15. května 2009**

Ve Zlíně dne 17. února 2009

prof. PhDr. Vlastimil Švec, CSc.
děkan

LS.

Mgr. Soňa Vávrová, Ph.D.
vedoucí katedry

PROHLÁŠENÍ AUTORA BAKALÁŘSKÉ/DIPLOMOVÉ PRÁCE

Beru na vědomí, že

- odevzdáním diplomové/bakalářské práce souhlasím se zveřejněním své práce podle zákona č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, bez ohledu na výsledek obhajoby ¹⁾;
- beru na vědomí, že diplomová/bakalářská práce bude uložena v elektronické podobě v univerzitním informačním systému dostupná k prezenčnímu nahlédnutí;
- na moji diplomovou/bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, zejm. § 35 odst. 3 ²⁾;
- podle § 60 ³⁾ odst. 1 autorského zákona má UTB ve Zlíně právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- podle § 60 ³⁾ odst. 2 a 3 mohu užít své dílo – diplomovou/bakalářskou práci - nebo poskytnout licenci k jejímu využití jen s předchozím písemným souhlasem Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně, která je oprávněna v takovém případě ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které byly Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše);
- pokud bylo k vypracování diplomové/bakalářské práce využito softwaru poskytnutého Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně nebo jinými subjekty pouze ke studijním a výzkumným účelům (tj. k nekomerčnímu využití), nelze výsledky diplomové/bakalářské práce využít ke komerčním účelům.

Ve Zlíně

.....

1) zákon č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, § 47b Zveřejňování závěrečných prací:

(1) Vysoká škola nevydělečně zveřejňuje disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce, u kterých proběhla obhajoba, včetně posudků oponentů a výsledku obhajoby prostřednictvím databáze kvalifikačních prací, kterou spravuje. Způsob zveřejnění stanoví vnitřní předpis vysoké školy.

(2) Disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce odevzdané uchazečem k obhajobě musí být též nejméně pět pracovních dnů před konáním obhajoby zveřejněny k nahlédnutí veřejnosti v místě určeném vnitřním předpisem vysoké školy nebo není-li tak určeno, v místě pracoviště vysoké školy, kde se má konat obhajoba práce. Každý si může ze zveřejněné práce pořizovat na své náklady výpisy, opisy nebo rozmnoženiny.

(3) Platí, že odevzdáním práce autor souhlasí se zveřejněním své práce podle tohoto zákona, bez ohledu na výsledek obhajoby.

2) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 35 odst. 3:

(3) Do práva autorského také nezasahuje škola nebo školské či vzdělávací zařízení, užíje-li nikoli za účelem přímého nebo nepřímého hospodářského nebo obchodního prospěchu k výuce nebo k vlastní potřebě dílo vytvořené žákem nebo studentem ke splnění školních nebo studijních povinností vyplývajících z jeho právního vztahu ke škole nebo školskému či vzdělávacímu zařízení (školní dílo).

3) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 60 Školní dílo:

(1) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení mají za obvyklých podmínek právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla (§ 35 odst.

3). Odpirá-li autor takového díla udělit svolení bez vážného důvodu, mohou se tyto osoby domáhat nahrazení chybějícího projevu jeho vůle u soudu. Ustanovení § 35 odst. 3 zůstává nedotčeno.

(2) Není-li sjednáno jinak, může autor školního díla své dílo užit či poskytnout jinému licenci, není-li to v rozporu s oprávněnými zájmy školy nebo školského či vzdělávacího zařízení.

(3) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení jsou oprávněny požadovat, aby jim autor školního díla z výdělku jím dosaženého v souvislosti s užitím díla či poskytnutím licence podle odstavce 2 přiměřeně přispěl na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložily, a to podle okolností až do jejich skutečné výše; přitom se přihlédne k výši výdělku dosaženého školou nebo školským či vzdělávacím zařízením z užití školního díla podle odstavce 1.

ABSTRAKT

Tato závěrečná práce je zaměřena na resocializační proces odsouzených ve výkonu trestu odnětí svobody, tzn. na informace vztahující se k výkonu trestu odnětí svobody, k problematice programu zacházení, jež je prostředkem resocializace a k faktorům ovlivňujícím motivaci odsouzených k úspěšnému plnění těchto programů. Dále jsou zde zmíněny informace o Věznici Hradec Králové z pohledu uplatňování jednotlivých aktivit v procesu resocializace odsouzených. Výzkum je zaměřen na to, zda odsouzení vnímají program zacházení jako prostředek, kterým lze dosáhnout pozitivní změny v jejich chování ve vztahu ke společnosti a zodpoví nám některé další otázky zaměřené na výše uvedenou problematiku.

Klíčová slova: výkon trestu odnětí svobody, resocializace, odsouzený, program zacházení, odměny, věznice, tresty.

This thesis deals with the re-socialisation process of convicts serving a sentence of imprisonment, i.e. the information related to their imprisonment, the issues of the treatment program, which is a re-socialisation tool, and the factors influencing convicts' motivation to successful performance of these programs. Furthermore, there is information on the prison in Hradec Králové concerning application of particular activities within the re-socialisation process of convicts. The research is focused on the fact whether or not convicts perceive the treatment program as a tool for achieving positive changes in their behaviour in relation to the society and it also answers some other questions concerning the above-mentioned issues.

Keywords: Imprisonment, re-socialisation, convict, treatment program, rewards, prison punishments.

motto :

„ Výchova je největší a nejtěžší problém, který je možné člověku uložit .”

(I. Kant)

Děkuji paní prof. PhDr. Haně Vykopalové, CSc. za odborné vedení a cenné rady, které mi při zpracování práce poskytla.

OBSAH

ÚVOD	10
I TEORETICKÁ ČÁST	12
1 SOCIÁLNÍ KONTROLA JAKO PROSTŘEDEK OCHRANY SPOLEČNOSTI	13
1.1 PENOLOGIE JAKO VĚDA O TRESTU A JEHO ÚČINCÍCH	14
1.1.1 Vztah penologie k ostatním vědním disciplínám	16
1.1.2 Význam penologie pro společnost	18
1.2 PROBLEMATIKA VÝKONU TRESTU ODNĚTÍ SVOBODY	19
1.2.1 Vězeňská služba jako instituce zajišťující výkon trestu odnětí svobody	22
1.3 MEZINÁRODNÍ ÚMLUVY O ZACHÁZENÍ S VĚZNI	25
2 RESOCIALIZACE ODSOUZENÝCH	29
2.1 NEZVLÁDNUTÁ SOCIALIZACE JAKO PŘÍČINA DELIKVENCE	32
2.2 RESOCIALIZACE VE VĚZNICÍCH Z POHLEDU VYBRANÝCH PROFESÍ	34
2.3 PROSTŘEDÍ VĚZNICE A JEHO VLIV NA JEDINCE	37
2.4 PROGRAMY ZACHÁZENÍ JAKO PROSTŘEDEK RESOCIALIZACE	41
2.4.1 Vzdělávací aktivity odsouzených	41
2.4.2 Pracovní aktivity odsouzených	42
2.4.3 Volno-časové a zájmové aktivity odsouzených	44
2.4.4 Speciálně výchovné aktivity	46
2.4.5 Aktivity v utváření vnějších vztahů	47
2.5 NÁBOŽENSKÁ A MORÁLNÍ PÉČE	48
2.6 NEGATIVNÍ JEVY VE VĚZENÍ	51
2.7 ÚSPĚŠNOST RESOCIALIZACE ODSOUZENÝCH	56
3 PREZENTACE VĚZNICE HRADEC KRÁLOVÉ Z POHLEDU RESOCIALIZACE ODSOUZENÝCH	60
3.1 REALIZACE PROGRAMŮ ZACHÁZENÍ	63
II PRAKTICKÁ ČÁST	68
4 PROJEKT VÝZKUMU	69

4.1	VÝZKUMNÉ POLE.....	69
4.2	PROBLÉMOVÉ OTÁZKY	69
4.3	SPECIFIKACE VÝZKUMNÉHO PROBLÉMU	70
4.4	KONKRETIZACE PLÁNU VÝZKUMU	70
4.5	METODY A TECHNIKY ŠETŘENÍ	71
4.6	VÝZKUMNÝ VZOREK	71
4.7	PŘEDVÝZKUM.....	71
4.8	SHROMAŽDOVÁNÍ DAT A ZPRACOVÁNÍ VÝSLEDKŮ	72
5	ANALÝZA VÝSLEDKŮ VÝZKUMU	73
6	DOPORUČENÍ PRO PRAXI.....	90
	ZÁVĚR	92
	SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY.....	95

ÚVOD

Tématem mé diplomové práce je problematika resocializace odsouzených ve výkonu trestu odnětí svobody. Podnětem pro rozhodnutí vybrat si toto téma bylo setkání s tímto jevem v praktické rovině v rámci svého pracovního zařazení ve věznici. Cílem mé práce je podat ucelený přehled o problematice resocializačního procesu odsouzených ve výkonu trestu odnětí svobody a zjistit, zda odsouzení ve věznici Hradec Králové vnímají program zacházení, jehož prostřednictvím je resocializace uplatňována jako prostředek k pozitivní změně jejich chování ve vztahu ke společnosti.

Do první kapitoly jsem zařadil pojednání o sociální kontrole, která ve formě společenských norem zavazuje každého jedince k určitému způsobu chování a ovlivňuje tak v podobě formálních i neformálních pravidel fungování celé lidské společnosti s vlivem na samotnou její existenční podstatu. Dále je zde zmíněn význam penologie jako vědy o trestu a jeho účincích včetně jejího přínosu pro společnost. Tato kapitola je zakončena problematikou výkonu trestu odnětí svobody, charakteristikou Vězeňské služby České republiky jako instituce zajišťující sociální službu v podobě výkonu trestu a mezinárodními úmluvami o zacházení s vězněnými osobami.

Druhá kapitola pojednává o resocializaci odsouzených ve výkonu trestu odnětí svobody, která je uplatňována prostřednictvím programu zacházení. Tato rozsáhlejší kapitola obsahuje též resocializaci odsouzených z pohledu vybraných profesí, vliv prostředí věznice na jedince a charakteristiku jednotlivých aktivit programu zacházení. Další pozornost je věnována náboženské a morální péči o odsouzené. Důležité informace vztahující se k resocializaci odsouzených jsou zmíněny také v části o negativních jevech ve vězení, které jsou závažným negativním faktorem v resocializačním procesu. Závěr této kapitoly je pak zaměřen na úspěšnost resocializačního procesu odsouzených v České republice.

Třetí kapitola je zaměřena na prezentaci resocializačního procesu v podmínkách věznice Hradec Králové. Jedná se o realizaci příslušných programů zacházení odbornými zaměstnanci oddělení výkonu vazby a výkonu trestu odnětí svobody jako týmu, který tyto programy vytváří, realizuje a hodnotí.

V praktické části je v úvodu prezentován projekt kvantitativního výzkumu, na nějž navazuje analýza provedeného výzkumu včetně doporučení pro praxi na základě zjištěných

výsledků. Závěrečná část této diplomové práce pak následně obsahuje shrnutí výše uvedené problematiky a výsledků výzkumné části.

Hlavním zdrojem informací pro mou práci byly odborné publikace a odborný tisk z oblasti vězeňství, platné právní předpisy týkající se výkonu trestu odnětí svobody a dlouholeté pracovní zkušenosti s touto problematikou.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1 SOCIÁLNÍ KONTROLA JAKO PROSTŘEDEK OCHRANY SPOLEČNOSTI

Každá lidská společnost je založena na respektování společenských norem, jejichž podoba je ovlivněna příslušnou kulturou. Tyto společenské normy zavazují každého jedince k určitému způsobu chování a ovlivňují tak v podobě formálních i neformálních pravidel fungování celé lidské společnosti s vlivem na samotnou její existenční podstatu. Souhrn těchto pravidel a mechanismů je pak pojímán jako sociální kontrola, jež má pro společnost významný preventivní účinek. V průběhu vývoje lidské společnosti prošly formy sociální kontroly dlouholetým vývojem přičemž postupně směřovaly od primitivních forem často spojených s lidským utrpením, ponižováním a nelidským zacházením až k humanistickému pojetí, které je uplatňováno v současné době ve většině zemích.

Jako příklad z minulosti, kdy regulační pravidla ve společnosti byla často v rozporu s humanistickými ideály můžeme uvést uplatňování fyzických trestů, právo útrpné spojené s mučením člověka či pranýřování, kdy podle Buriánka byla v souvislosti s aktem trestání účastna i veřejnost, což mělo podle tehdejších názorů velký význam pro zvýšení konformity ve společnosti¹.

V rámci společnosti je sociální kontrola realizována příslušnými institucemi a sociálními skupinami převážně ve formě odměn a trestů. Podoba těchto společenských norem, mechanismů a jejich uplatňování pak zásadním způsobem ovlivňuje socializační proces jedince. Mezi společenské normy regulující chování jedince můžeme zahrnout například právo a morálku, kdy však morálka není oproti právu přesně vymezena a sankce za její porušení jsou spíše ve formě odsouzení určitého chování ve společnosti. Vzhledem k tématu mé práce je tedy důležité vymežit především vztah práva, trestu a trestání v současném společenském systému.

Podle Kejdové lze právo definovat jako normativní souhrn pravidel chování, která jsou obecně závazná, jsou vydávána ve zvláštní státem stanovené nebo uznané formě, přičemž jejich dodržování je vynutitelné státní mocí².

¹ BURIÁNEK, J. *Sociologie*. 1 vyd. Praha: Nakladatelství Fortuna, 1996. s. 119. ISBN 80 -7168 - 304 - 3.

² KEJDOVÁ, M. *Právo I. – Vybrané přednášky*. Brno: Institut mezioborových studií, 1998. s. 3.

Mimo oblast regulace chování má pak právo i mnoho dalších významů, kdy působí například jako prevence před určitým chováním nebo v podobě motivace jedince k určitému chování. Pro vymezení vztahu práva a trestání je nutné zaměřit se především na trestní právo, které je v České republice uplatňováno na základě kodifikovaného trestního zákona a trestního řádu, pojímající trest jako důsledek za jeho porušení. Trest za porušení těchto pravidel podle této normy může mít pak různou podobu od trestů peněžitých, zákazů činnosti, ztráty titulů a vyznamenání, zákazů pobytu, propadnutí majetku, trestu vyhoštění, propadnutí věci, ztrátu vojenské hodnosti až po trest odnětí svobody, který je pro jedince nejzávažnější, neboť omezuje to nejcennější co člověk má, a to lidskou svobodu. Pro ukládání trestů existují přesná pravidla, která musí orgány státu dodržovat a kdy trestný čin a následně trest musí být posuzován a ukládán pouze dle trestního zákona a trestního řádu. Zvyšující se zločinnost ve společnosti spojená s růstem brutality, organizovanosti a bezohlednosti vyvolává u společnosti potřebu efektivní reakce. Řešení této problematiky je v České republice realizováno jednak ve sféře výkonné, jejímiž zástupci jsou Policie a státní zastupitelství působící v oblasti vyšetřování trestného činu, Vězeňská služba České republiky ve sféře výkonu trestu odnětí svobody, Probační a mediační služba v oblasti dohledu nad tresty nespojenými s odnětím svobody a sféra soudní v podobě soustavy soudů s funkcí rozhodovací o vině a trestu. Vzhledem k tématu mé práce se zaměřím především na výkon trestu odnětí svobody, který je spojen s pobytem jednotlivce v různých typech věznic.

1.1 Penologie jako věda o trestu a jeho účincích

Název penologie pochází z latiny a řečtiny spojením slov poena (trest) a logos (nauka). Nejednotnost v chápání penologie však způsobilo, že jedna část autorů chápe penologii pouze jako část kriminologie, druzí zase považují penologii za samostatný vědní obor a někteří autoři v ní vidí pouze určitý druh speciální pedagogiky. V této části mé práce se zaměřím na vznik a postavení penologie jako samostatné vědy vztahující se k vězeňství. Dále vymezím její postavení v rámci společenských věd včetně jejího společenského významu a poukázal bych též na vztah penologie k ostatním společenskovědním disciplínám, což je dle mého názoru také důležité.

Podle Černíkové je rozhodujícím obdobím pro vznik penologie druhá polovina 19. století. Šlo o období nabitě plodnými právními a humanitními idejemi a myšlenkami, období

tvorby a stabilizace vědních základů mnoha přírodních a společenských věd v oblasti právní, filozofické, sociologické a psychologické³.

Lidská společnost má v každé části svého vývoje představy o smysluplnosti svého fungování a o preferenci významnosti procesů, které ovlivňují fungování jejich jednotlivých částí. V druhé polovině 19. století si tehdejší společnost začala uvědomovat vzhledem k vývoji výše uvedených společenských disciplín nutnost změny v oblasti trestu a trestání směřující k humanismu. Předcházející období můžeme charakterizovat jako dobu, kdy tato oblast stála na pokraji zájmu lidské společnosti a trest a trestání byly uplatňovány převážně ve smyslu pomsty, odplaty či izolace a realizovány velmi často v rozporu s humanistickými ideály. Ke změně v přístupu společnosti k trestu a trestání docházelo postupně a míra změny závisela na využívání a aplikaci poznatků společenských věd. Ze společenských věd, které nejvíce ovlivnily podobu trestu a trestání je dle mého názoru právo, pedagogika, filozofie, sociologie a psychologie. Právo ve smyslu vytvoření moderních trestních norem a jejich kodifikace, dále filozofie, která byla důležitá pro stanovení obecných východisek. Z pedagogiky pak pocházejí teorie pro resocializaci delikventů v podobě penitenciární pedagogiky a resocializační pedagogiky. Úloha a význam psychologie a sociologie je v oblasti pochopení a popsání procesů, které porušování stanovených norem vyvolávají a ovlivňují. Věda, která pak byla na základě těchto poznatků konstituována dostala název penologie, přičemž v jejím pojetí je trest a trestání vnímáno zcela odlišně od trestněprávních norem, kdy čerpá převážně jiných východisek.

Podle Sochůrka nahlíží penologie na tuto problematiku z pozice, která vychází ze zakotvenosti trestu v právních normách a trest v jejím pojetí má jak kvalitativní, tak kvantitativní stránku se zaměřením se na osobnostní vlastnosti pachatele včetně podoby jeho morálního profilu⁴.

Pokud jde o zakotvenost trestu a trestání v právních normách je nutno říci, že vývojem trestního práva dospěla společnost do polohy, ve které kodifikací trestněprávních norem

³ ČERNÍKOVÁ, V., MAKARIUSOVÁ, V. *Úvod do penologie*. 1 vyd. Praha: Sociálně právní institut Most, 1997. s. 48.

⁴ SOCHŮREK, J. *Kapitoly z penologie I. díl*. Liberec: Technická univerzita v Liberci, 2007. s. 39. ISBN 978-80-7372-203-6.

došlo k zakotvení trestu v příslušných právních normách. K těmto právním normám můžeme v České republice zařadit například trestní právo hmotné (trestní zákon), které nám vymezuje co je trestným činem a jaký trest bude po jeho spáchání na delikventovi uplatňován a dále trestní právo procesní (trestní řád), které upravuje postup příslušných orgánů ve věcech trestních. S trestním zákonem úzce souvisí zákon o výkonu trestu upravující realizaci a způsob výkonu trestu odnětí svobody v jednotlivých typech věznic. Kvalitativní stránka trestu nám pak vyjadřuje, že trest je realizován v odpovídajícím vztahu mezi spáchaným trestným činem a uloženým trestem. Kvantitativní stránka trestu je spatřována a vnímána v souvislosti se stanovením stupně nebezpečnosti delikventa a v souladu se společenskou potřebou při stanovení délky a způsobu ochrany společnosti před delikventem.

1.1.1 Vztah penologie k ostatním vědním disciplínám

Penologie využívá poznatků mnoha vědních disciplín, ale na prvním místě bych zmínil obecnou pedagogiku, ze které čerpá základní pojmový aparát včetně definic. Z penologických termínů, které pocházejí z obecné pedagogiky můžeme uvést například význam odměn a trestů při výchově a vzdělávání. Další pedagogickou disciplínou související s penologií je speciální pedagogika, neboť výkon trestu odnětí svobody ve věznicích vykonávají i vězni, kteří mají mentální, tělesná a smyslová postižení. Ke speciálním pedagogikám, které penologii nejvýrazněji ovlivňují můžeme zařadit etopedii, což je vědní obor zaměřený na otázky sociálně narušené mládeže, jejich výchovu a vzdělávání. Zde je nutno říci, že v mnoha případech z etopedie čerpají další speciální pedagogiky zabývající se převýchovou a vzděláváním vězňených osob, které však nemají oproti ostatním oborům speciální pedagogiky vzhledem ke svému zaměření léčebný charakter. Jedná se o penitenciární pedagogiku a resocializační pedagogiku, které z etopedie využívají výchovné a diagnostické metody a postupy. Právě penitenciární pedagogika má podle mne velký význam v rámci výchovného působení ve výkonu trestu odnětí svobody, neboť se jako aplikovaná pedagogická disciplína zaměřuje na formy, způsoby a metodiku výchovy včetně vzdělávání vězňených osob. Cílem penitenciární pedagogiky je výchovné působení ve shodě s pedagogikou obecnou, nicméně výrazný rozdíl je v časovém pojetí, kdy možnosti penitenciární pedagogiky jsou ovlivněny délkou vykonávaného trestu, která je limitujícím faktorem v souvislosti s očekávanými výsledky výchovného procesu v pojetí pedagogiky

obecné. Zvláštní pozornost bych dále věnoval vztahu k sociální pedagogice, která je v rámci výkonu trestu odnětí svobody často spojována s oblastí využívání volného času vězňených osob a s penitenciární diagnostikou. Nezastupitelný je také vztah k psychologii, který je dán využíváním poznatků z velké části aplikovaných psychologických disciplín mezi které můžeme zařadit vývojovou psychologii, pedagogickou psychologii, klinickou psychologii, sociální psychologii, osobnostní psychologii, patopsychologii, psychopatologii a psychologii forenzní z níž vznikla samostatná psychologická disciplína, která nese název penitenciární psychologie (z latinského penitentia, což znamená lítost nebo pokání). Tato část psychologie se zaměřuje na problematiku vězňeného člověka, kdy zkoumá jakým způsobem vězeň prožívá svůj pobyt ve vězeňských zařízeních nebo jaký je vztah a úroveň vzájemného ovlivňování vězňené osoby a vězeňského personálu. Součástí působnosti je také psychologická penitenciární diagnostika, která má vliv na stanovení penitenciární klasifikace s následným určením způsobu a rozčlenění vězňených osob v rámci vězeňských zařízení. Ve vztahu k personálu plní penitenciární psychologie důležitou úlohu při výběru občanských zaměstnanců, příslušníků a specialistů Vězeňské služby České republiky na příslušné pozice z hlediska jejich vhodnosti a způsobilosti v oblasti psychologie, což má vždy velký význam pro výsledný efekt při naplňování stanovených cílů. Pokud jde o oblast medicíny má úzký vztah k penologii penitenciární psychiatrie, což je aplikovaný obor psychiatrie zaměřený na diagnostiku a léčebnou terapii vězňených osob, které prodělaly různá psychická onemocnění, neurózy či psychické poruchy někdy vzniklé nadužíváním alkoholu a drog. Do působnosti penitenciární psychiatrie tedy patří provádění léčebné terapeutické péče protialkoholové či protidrogové a dále také terapie u sexuálních deviantů. Vymezení vztahu k sociologii můžeme vyjádřit prostřednictvím analýz vězeňství, vězeňské služby a prostředí věznic, přičemž tyto analýzy jsou zaměřeny na organizační strukturu její funkčnost a efektivitu. Vězeňská služba České republiky je pak z tohoto pohledu vnímána jako byrokratická organizace se zvýšenou mírou formalizace a centralizace. Sociologie se v tomto kontextu dále zabývá sociálním jednáním a interakcí v rámci formálních i neformálních sociálních skupin včetně analýz sociálních procesů, které probíhají ve vězeňských zařízeních. Na závěr této části mé práce se budu věnovat ještě vztahu penologie a sociální práce. V rámci výkonu trestu odnětí svobody je sociální práce vnímána jako praktická činnost, kterou je záměrný a připravený kontakt specialisty (sociálního pracovníka) s vězňenou osobou, která má za cíl diagnostikovat sociální situaci vězně a v některých případech připravit a provést sociální terapii či intervenci. V oblasti prevence je působení so-

ciálního pracovníka v rámci vězeňství pojmáno jako terciární prevence (zaměření na kriminálně závadové jedince a skupiny včetně recidivistů), kdy lze v této souvislosti u některých odsouzených pachatelů využít práce s rodinou či blízkými a jejím prostřednictvím dosáhnout v některých případech i útlumu protispoločenského chování, neboť i vězení může být místem rozvoje sociálních dovedností ve smyslu přípravy na přechod do civilního prostředí. Závěrem lze říci, že sociální práce s vězňnými osobami musí být vždy postavena na ochraně práv a zájmů vězňných osob s příslušným poskytnutím sociální pomoci.

1.1.2 Význam penologie pro společnost

Význam penologie pro společnost spočívá v tom, že jejím prostřednictvím společnost zkoumá procesy, zákonitosti, vztahy a interakce v psychologických a sociologických oblastech, které nastávají nejen v souvislosti s uplatňováním výkonu trestu odnětí svobody, ale i ve sféře, ve které penologie zkoumá vliv a efektivitu při aplikaci alternativních trestů, které s pobytem ve vězení spojeny nejsou. Na základě provedených výzkumů jsou pak vytvářeny a ověřovány koncepce v přístupech zaměřených na zacházení s odsouzenými osobami s důrazem na výsledek převýchovného procesu. Pozornost penologie je dále zaměřena také na systemizaci a vývoj institucí zabývajících se zacházením s vězňnými osobami, na sledování trendů a nových přístupů v oblasti penologických myšlenek a poznatků ve světě. Všechny výše uvedené poznatky mají pak zásadní vliv na plánování a prognózování pro oblast vězeňství. Toto plánování a prognózování je nutné vzhledem k tomu, aby společnost měla informace na jejichž základě by mohla určit například počty věznic, jejich profilaci či počty personálu, který zajišťuje jejich fungování v souvislosti s odpovídající situací ve společnosti. Všechny tyto informace pak mají také ekonomický rozměr, jehož význam je pro společnost spatřován v oblasti plánování finančních prostředků na provoz této sféry a to jak pro současné období, tak i pro stanovení předpokládaného objemu uvažovaných prostředků s možností výhledu na několik let do budoucnosti. Důležitost plánování pak podtrhuje fakt, že chybný předpoklad se projeví ve dvou extrémech, které jsou ovlivňovány jednak aktuální formou realizované trestní politiky dané do souvislosti s příslušnou situací ve společnosti. Na jedné straně při nedostačujícím počtu věznic dochází k jejich přeplnění, což může vést k nefunkčnosti systému a k nepokojům a v opačném případě zase systém vykazuje znaky nehospodárnosti. Jako příklad nekompetentního a chybného plánování v minulosti, které ve vězeňství způsobilo velké problémy mohu uvést začátek

devadesátých let 20. století, kdy byly věznice hromadně rušeny, neboť se mylně předpokládalo, že se změnou režimu dojde k i výraznému poklesu vězňů, přičemž opak byl pravdou a náprava stála nemalé finanční prostředky, které mohly být využity smysluplněji. Na konec lze říci, že význam penologie pro společnost spatřuji v tom, že integruje v širším sociálním kontextu problematiku trestu, trestání a vytváří předpoklady pro výsledný efekt vězeňské péče, který by měl spočívat v rehabilitaci sociálních a psychických funkcí osobnosti propuštěného jedince v návaznosti na jeho reintegraci zpět do společnosti, včetně zajištění příslušné postpenitenciární péče.

1.2 Problematika výkonu trestu odnětí svobody

V případě tohoto druhu trestu, který je uplatňován v České republice poměrně často je nutné položit si podle mne několik důležitých otázek. Jde o to jakou formu by trest odnětí svobody měl mít a zda je nutná a potřebná jeho současná četnost aplikace. Pokud bude tato forma trestu aplikována, jaký výsledek má pak společnost v souvislosti s takto potrestaným jedincem po jeho návratu zpět do společnosti očekávat a zda jsou alternativní přístupy k trestání efektivnější, než současné ještě v některých ohledech konzervativní přístupy. Pro nalezení východisek a pro pochopení odpovědí na tyto otázky je podle mne nutné znát historické souvislosti. Pokud pohlédneme zpět do historie měl trest v minulosti v mnoha případech spíše povahu pomsty, odplaty či izolace. Tento systém byl však nedostačující vzhledem k tomu, že ve většině případů se potrestaný vracel zpět do společnosti nezměněn ve svém chování. Vlivem absence systematického působení na pozitivní změnu v jeho chování se v průběhu výkonu trestu odnětí svobody jeho přístup ke společnosti a ke společenským normám prakticky nezměnil a naopak spíše docházelo k tomu, že odpor, nedůvěra či nenávisť ke společnosti byly ještě větší, než před jeho potrestáním. S rozvojem společenských věd zejména psychologie, filozofie, sociologie a pedagogiky se tato situace postupně měnila až do dnešní podoby, kdy se převážná většina civilizovaných zemí snaží působit na delikventní jedince ve smyslu dosažení pozitivních změn v jejich chování. Zde se dostáváme k první otázce a to k formě trestu a jeho efektivitě. Kdy je tedy žádoucí aplikovat tresty odnětí svobody a v kterých případech tresty, které s tímto nejsou spojeny (například různá omezení osobního života na svobodě) a jakou můžeme očekávat efektivitu při jejich ukládání. Zde je nutné podle mne především rozlišovat pro koho a za co je trest uložen a zda je pachatelem recidivista, či prvotrestaný. Trest by měl zohledňovat podle mne per-

spektivu resocializace a měl by být v tomto kontextu v praxi také uplatňován. Výkon trestu odnětí svobody vypadá sice na první pohled efektivně, ale v mnoha případech tomu tak podle mého názoru není. Pobyt delikventa ve vězení je pro společnost poměrně nákladnou záležitostí, ale s různou mírou efektivity. U pachatelů závažné trestné činnosti a recidivistů se jedná o opatření jistě opodstatněné, ale ve vězení se nachází i velká část vězňených osob, na něž by měl být vzhledem k jejich trestné činnosti uplatňován spíše některý z alternativních trestů. Pobyt ve vězení totiž dochází k výraznému utlumení nebo k úplnému přerušení sociálních vztahů a kontaktů mezi potrestaným jedincem a jeho dosavadním okolím. Z mého pohledu za nejzávažnější považuji narušení vztahů v rámci rodiny nebo ztrátu zaměstnání, což jsou vše faktory, které pak výrazně ztěžují návrat zpět do společnosti na úroveň původního sociálního postavení. V některých případech se mohou tyto skutečnosti stát i impulzem ke vzniku kriminální kariéry, což považuji za nepřijatelné. Velká očekávání v tomto směru ve smyslu četnější aplikace alternativních trestů a větší ochraně obětí před pachateli jsou v souvislosti s přijetím nového trestního zákona, jehož účinnost je stanovena k 1.1.2010 a který je v tomto duchu koncipován. V současné době však ještě platí trestní zákon z roku 1961, který byl sice již nesčetněkrát novelizován, ale podobu moderní právní normy nikdy nedosáhl. Co se týká obecně výkonu trestu odnětí svobody měl by plnit v rámci společnosti více funkcí. Ztotožňuji se s pojetím, které prezentuje ve své teorii o trestu a trestání sociální psycholog a pedagog Jan Sochůrek.

Podle Sochůrka by trest měl mít funkci informační, motivační, vztahovou a preventivní⁵.

Podle této teorie pokud mluvíme o funkci informační musí být jasně deklarováno, které chování společnost preferuje a které chování považuje za nesprávné a nepřijatelné. U funkce motivační je pak zájmem společnosti vyvolat u svých členů potřebu k určitému způsobu chování, které společnost preferuje. Funkce vztahová nám vymezuje jakým způsobem je uspořádán vztah mezi společností a jedincem v oblasti trestu a trestání. Funkce preventivní pak působí jako výstraha před konáním, které by vedlo k porušení stanovených pravidel. Pokud jde o účel trestu i zde existuje několik teorií, které se touto problematikou zabývají.

⁵ SOCHŮREK, J. *Kapitoly z penologie I. díl*. Liberec: Technická univerzita v Liberci, 2007. s. 18. ISBN 978 - 80 - 7372 - 203 - 6.

V odborné literatuře lze nalézt například teorii retributivní (teorii odplaty), teorii odstranění, nápravnou neboli rehabilitační teorii, eliminační (vylučovací) teorii, restituční (kompenzační teorii) a nebo teorie, které vznikly jako kombinace výše uvedených⁶.

Rozdíly v pojetí a ve významu jednotlivých výše uvedených teorií souvisejí převážně s kontextem doby kdy vznikaly a na příslušné úrovni a potřebách společnosti, ve které byly nebo jsou realizovány. Vyjadřují určité extrémy, kdy na jedné straně je účel trestu nalézán převážně v odplatě nebo v izolaci jedince a na straně druhé je zase trpělivým a dlouhodobým procesem zaměřeným na korekci (změnu) chování spočívající v odklonu od kriminálního chování a na motivaci k chování, které společnost preferuje. Určité zamyšlení zasluhuje podle mne teorie restituční, která vychází z předpokladu, že pro viníka je trestem poskytnutí náhrady za způsobenou škodu nebo forma určitého odškodnění oběti aplikovaná v některých případech v kombinaci s alternativním trestem. Rozporuplnost u této teorie vnímám hlavně v její aplikaci v souvislosti se sociálním postavením jedince, dále s příjmovou diferenciací a s mírou vlastnictví majetku jedince ve společnosti, kdy zámožnější vrstva má vzhledem ke své ekonomické determinaci výhodnější postavení než nízkopříjmové nebo nemajetné vrstvy ve společnosti. U této koncepce tedy shledávám určitou asymetrii, kdy jedna část společnosti má schopnost realizovat odškodnění nařízené soudem nebo možnost uskutečnit ho formou mimosoudního vyrovnání, kdežto druhá je vzhledem ke své ekonomické úrovni prakticky z této formy pojetí trestu a trestání vyloučena a musí absolvovat trest v konzervativnějším pojetí. Na druhou stranu u tohoto pojetí shledávám, že v některých případech má adekvátní náhrada škody či odškodnění pro oběť smysluplnější význam než morální a společenské zadostiučinění, že pachatel skončil za „mřížemi“. Co se týká použití jednotlivých koncepcí v praxi je v trestní politice pro dosažení efektivního výsledku využíváno převážně kombinací výše uvedených teorií.

Právními normami, které upravují výkon trestu odnětí svobody v České republice je zákon č.169/1999 Sb. o výkonu trestu odnětí svobody a Vyhláška ministra spravedlnosti č.345/1999 Sb., kterou se vydává Řád výkonu trestu. Obě tyto právní normy vycházejí-

⁶ SOCHŮREK, J. *Kapitoly z penologie I. díl*. Liberec: Technická univerzita v Liberci, 2007. s. 20. ISBN 978-80-7372-203-6.

cí z Listiny základních práv a svobod a z doporučení Evropských vězeňských pravidel měly významný podíl na kultivaci podmínek života ve vězeňských zařízeních v České republice. To se zejména projevilo v oblastech jako jsou lidská práva, vhodnost postupů z pohledu udržování disciplíny či realizace moderních vězeňských programů.

Závěrem je nutno dodat, že trest a mám na mysli hlavně výkon trestu odnětí svobody, který je realizován v rámci dnešní společnosti musí být dle trestního zákona, trestního řádu a zákona o výkonu trestu odnětí svobody uplatňován pouze na základě respektování důstojnosti a lidskosti v duchu humanistických evropských tradic.

1.2.1 Vězeňská služba jako instituce zajišťující výkon trestu odnětí svobody

Instituce, zajišťující sociální službu v oblasti vězeňství v České republice nese název Vězeňská služba České republiky (dále jen Vězeňská služba) a byla ustavena zákonem České národní rady ve smyslu § 1 zákona č. 555/1992 Sb., o Vězeňské službě a justiční strážní České republiky ze dne 17. listopadu 1992 s účinností od 1.1.1993. Vězeňská služba zajišťuje zejména výkon vazby a výkon trestu odnětí svobody, a to v rozsahu stanoveném zákonem č. 555/1992 Sb., o Vězeňské službě a justiční strážní České republiky, ve znění pozdějších předpisů, ochranu pořádku a bezpečnosti při výkonu soudnictví a správě soudů a při činnosti státních zastupitelství a Ministerstva spravedlnosti České republiky.

Vězeňská služba vznikla výše uvedeným zákonem z bývalého Sboru nápravné výchovy, který byl pozůstatkem totalitní instituce, zajišťující výkon vězeňství na základě militantní, tvrdě represivní a mnohdy i bezzákonné praxe s osobami ve výkonu vazby a ve výkonu trestu odnětí svobody. Postupně v několika etapách došlo ke komplexní změně všech struktur této instituce, přičemž tyto změny směřovaly až k dnešnímu modernímu pojetí této služby v duchu principů a doporučení Evropských vězeňských pravidel a mezinárodních konvencí ze sféry lidských a občanských práv. Myslím si, že výraznou měrou k této výsledné podobě přispělo také pravidelné setkávání a předávání zkušeností Vězeňských služeb v rámci zemí Evropského společenství.

Vězeňská služba se z hlediska organizovanosti člení na vězeňskou stráž, justiční stráž a správní službu, přičemž vězeňská stráž a justiční stráž mají postavení ozbrojeného sboru. Pokud budeme charakterizovat Vězeňskou službu ze sociologického hlediska jedná se o formální organizaci s byrokratickou správou, která by měla zajistit koordinaci, stálost akce

a nezávislost při náhodné výměně osob. Vězeňská služba je z tohoto pohledu založena na těchto pravidlech:

- veškeré rozhodování se děje podle pevných obecných pravidel,
- hierarchické uspořádání, což umožňuje kontrolu podřízených ze strany nadřízených,
- pracovníci musí mít specializovanou kvalifikaci,
- písemná komunikace je základní formou komunikace uvnitř i vně organizace,
- pracovní prostor je přísně oddělen od prostoru soukromého.

V současné době má sice většina organizací znaky byrokratické organizace, nicméně Vězeňská služba je podle mne organizace charakteristická zvýšenou mírou formalizace a centralizace. Motivem je podle mne unifikace a efektivní zajištění potřebných úkolů bez ohledu na konkrétní personální zabezpečení. Z tohoto pohledu pak generální ředitelství Vězeňské služby, vazební věznice a věznice, pokud rozhodují ve správním řízení, mají postavení správních úřadů v rámci mocenské struktury státní správy. Vězeňská služba je organizační složkou státu a hospodaří se státním majetkem, který potřebuje k plnění svých úkolů a v této souvislosti je také jeho účetní jednotkou. Jejimi základními organizačními jednotkami jsou generální ředitelství, vazební věznice, věznice a účelová zařízení (institut vzdělávání a zotavovny), které jsou zřizovány či rušeny ministrem spravedlnosti. Nejvyšším orgánem Vězeňské služby je generální ředitelství, které řídí, organizuje a kontroluje činnost ostatních článků organizace Vězeňské služby. Vězeňskou službu řídí ministr spravedlnosti prostřednictvím generálního ředitele, kterého jmenuje a odvolává. Právní úkony jménem státu činí pak za Vězeňskou službu České republiky generální ředitel.

Ve smyslu stylu vedení této instituce bych tuto oblast ve Vězeňské službě rozdělil na dvě části. První oblastí je vedení zaměstnanců (příslušníků), kteří jsou ve služebním poměru a přímo zajišťují výkon vazby a výkon trestu odnětí svobody. Zde platí stejné podmínky jako v ostatních ozbrojených sborech České republiky. V této oblasti dominuje styl autoritativního vedení na základě legitimní moci (pověření funkcí) podle příslušných právních předpisů. Jedná se o direktivní formu, kde jsou pokyny vydávány formou rozkazů. V případě nesplnění rozkazu se dle závažnosti přestupku jedná buď o kázeňský přestupek, který je řešen dle zákona o Policii č. 273/2008 Sb., nebo v závažnějších případech jde o rovinu trestně-právní, kterou upravuje trestní zákon. Jako další styl vedení bych v této oblasti uvedl ještě stimulaci lidí na základě odměňování, která může mít různou podobu. Jedná se například o formu finanční odměny, mimořádného povýšení, vyznamenání či pochva-

ly. K základním úkolům tohoto segmentu zaměstnanců Vězeňské služby patří především střežení vazebních věznic a věznic, předvádění a eskortování osob ve výkonu vazby a ve výkonu trestu odnětí svobody, kdy při této činnosti zajišťuje stanovený pořádek a kázeň za důsledného dodržování zákonem stanovených podmínek.

Druhou oblastí je vedení zaměstnanců v pracovním poměru, mezi které můžeme zahrnout občanské zaměstnance působící ve správní službě, logistice, ale i ve sféře výkonu trestu odnětí svobody, což jsou specialisté jako například psycholog, speciální pedagog, sociální pracovník, sociální pedagog či vychovatel. Tuto sféru upravuje po stránce pracovní právní zákoník práce. I v této oblasti je uplatňován autoritativní styl vedení na základě legitimní moci (pověření funkcí), v němž však mohou podřízení dílčím způsobem konzultovat. Motivačním nástrojem jsou odměny a tresty, ale rozhodování je vždy věcí příslušného vedoucího pracovníka. V oblasti komunikace jsou zde využívány tyto informační kanály: shora-dolů (např. pracovní příkazy), zdola-nahoru (např. předání hlášení) a komunikace horizontální (např. mezi jednotlivými útvary na stejné úrovni). Oficiální (formální) komunikační kanály jsou ve věznicích a vazebních věznicích využívány na základě platné organizační struktury.

Primární poslání Vězeňské služby jako sociální služby vidím v soustavném působení prostřednictvím programů zacházení na osoby ve výkonu trestu odnětí svobody a obdobně i na některé skupiny osob ve výkonu vazby s cílem vytvořit předpoklady pro jejich nekonfliktní způsob života po propuštění. S tímto primárním úkolem úzce souvisí i činnost při zabezpečování úkolů při předcházení nepovolené činnosti a při odhalování trestné činnosti osob ve výkonu vazby a ve výkonu trestu odnětí svobody, přičemž úspěšnost této činnosti výrazně ovlivňuje výsledky resocializace u odsouzených. Další oblastí, kterou bych zmínil je úloha Vězeňské služby pro obor penologie, v rámci které je prováděn výzkum na jehož základě jsou výsledky a vědecké poznatky využívány ve výkonu vazby a ve výkonu trestu odnětí svobody. Vězeňská služba působí převážně ve věznicích a vazebních věznicích, které jsou určeny k výkonu trestu odnětí svobody a k výkonu vazby.

Tyto věznice se člení podle způsobu vnějšího střežení a zajištění bezpečnosti do čtyř základních typů, a to s dohledem, s dozorem, s ostrahou a se zvýšenou ostrahou⁷.

Ve výše uvedených typech věznic je realizován výkon trestu odnětí svobody a vyznačuje se rozdílným střežením s ohledem na příslušný typ věznice. Tato rozdílnost vychází z několika určujících faktorů, mezi které můžeme zařadit osobnost delikventa, způsob, charakteristiku a nebezpečnost spáchaného trestného činu. Tato diferenciací je potřebná vzhledem k tomu, aby byla zajištěna jak ochrana společnosti tak efektivita při resocializačním procesu. Uvedené typy věznic se liší mírou užití stavebně technických prostředků, což směřuje k zajištění vnitřní i vnější bezpečnosti a určité odlišnosti jsou i ve způsobu a rozsahu působení v rámci procesu resocializace.

1.3 Mezinárodní úmluvy o zacházení s vězni

Důležitou roli při tvorbě systémů zaměřených na zacházení s vězněnými osobami sehrály mezinárodní úmluvy, ze kterých postupně vznikaly standardy, jejichž dodržování a uplatňování převzala převážná většina civilizovaných zemí světa. Mezinárodní úsilí, které směřovalo ke sjednocení těchto pravidel při zacházení s vězněnými osobami má poměrně dlouhou tradici a vycházelo z předpokladu, že trestní politika státu by neměla být nesystémově ovlivňována nahodilými či politickými činiteli, ale měla by působit pokud možno konzistentně. Počátky tohoto úsilí se váží k druhé polovině 19. století, kdy přibližně od této doby můžeme datovat setkávání odborníků v oblasti vězeňství a trestního zákonodárství v souvislosti s předáváním zkušeností a z nutné potřeby stanovit pravidla při zacházení s vězněnými osobami. Setkávání těchto odborníků pak probíhalo až do padesátých let 20. století, kdy tuto úlohu zcela převzala Organizace spojených národů.

Činnost Organizace spojených národů v této oblasti počala v roce 1955 v Ženevě, kde byla předložena tzv. *Standardní minimální pravidla Organizace spojených národů pro zacházení s vězni*, jejichž obsahem byly nezbytné předpoklady pro zacházení s vězněnými osobami⁸.

⁷ § 8 zákona č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody a o změně některých souvisejících zákonů

⁸ *Evropská vězeňská pravidla*. 1 vyd. Praha: Účelová publikace nadace KLÍČ, 1996. s. 1

Obsahem těchto stanovených minimálních pravidel bylo několik oblastí z nichž bych zmínil právo na zdravotní péči, přiměřenou životní úroveň, svobodné vyznání víry a zajištění stejné ochrany před zákonem. Význam standardních minimálních pravidel tkví v tom, že významně zapůsobila na ujednocení standardů ve sféře vězeňství v jednotlivých zemích. Tento výše uvedený dokument nebyl jediný, který kultivoval postavení a život vězněných osob. Mezi dokumenty Organizace spojených národů, které standardní minimální pravidla ovlivnila nebo pro ně byla východiskem můžeme uvést například Deklaraci lidských práv, Mezinárodní úmluvu o občanských a lidských právech, Deklaraci proti týrání, Kodex chování úředníků uplatňujících zákon, Konvenci proti týrání, Úmluvu zakazující nucené práce či Zásady lékařské etiky proti nelidskému jednání a ponižování odsouzených. Otázka základních zásad pro zacházení s vězněnými osobami byla později předmětem kongresu v Havaně v roce 1990, který ustanovil podmínky které vycházely z respektu k lidským právům a ke kulturní úrovni vězňů, ze smysluplného zaměstnávání s důrazem na reintegraci do společnosti, ze zajištění kulturní činnosti či apelem na zrušení samovazby. Organizace spojených národů se snaží takto popsané zásady ve světě prosazovat, byť v ojedinělých případech se některé státy v souladu s těmito doporučeními neřídí. Ve světě totiž existují i státy, pro které jsou tyto zásady zbytečnou přítěží, přičemž podmínky při zacházení s vězni jsou mnohdy nelidské a ponižující. Příčinou jsou například válečné konflikty při kterých dochází téměř vždy ke zhoršení životních podmínek vězňů či autoritativní režimy, jejichž političtí reprezentanti se nemusejí nikomu z nelidskosti zodpovídat. V současnosti se jedná převážně o některé státy na africkém kontinentu a v Asii, v sedmdesátých a osmdesátých letech 20. století to byly zase nelidské podmínky vězněných osob, které panovaly v Chile za vlády diktátora Pinocheta. Ale ani Evropa nezůstala stranou a pokud pohlédneme na události doprovázející rozpad bývalé Jugoslávie musíme konstatovat, že i v Evropě došlo relativně nedávno k hrůzám, připomínající období fašismu. Proto je žádoucí aby snaha při prosazování těchto zásad byla ze strany Organizace spojených národů úspěšná a co nejefektivnější.

Dalším velmi významným dokumentem, který výrazně ovlivnil pojetí vězeňství v České republice jsou Evropská vězeňská pravidla, která byla ve formě doporučení č. R (87) 3 přijata výborem ministrů členských států. Tento dokument považuji pro oblast českého vězeňství za nejzásadnější.

Evropská vězeňská pravidla jsou postavena na šesti základních principech, kterými jsou: zabezpečení materiálních podmínek, nestrannost, zachování zdraví a sebeúcty, kontrola stanovených pravidel, zabezpečení ochrany osobních práv vězňů, seznámení a znalost pravidel jak ze strany personálu, tak ze strany vězňů⁹.

Pokud jde o nestrannost musí být přístup k vězněným osobám založen na respektu k rozdílnostem, které mohou být v různých podobách například barva pleti, vyznání, pohlaví, náboženství, vzdělání, věk, jazyk, politické přesvědčení či k rozdílům vztahujícím se k sociálnímu původu. Tato rozdílnost nemůže a nesmí být příčinou v diferencovaném přístupu vězeňského personálu k vězněným osobám. Dalším principem je úroveň zabezpečení materiálních podmínek. Tento je podle mne ukazatelem, jak ta která společnost vnímá tuto sociální službu v souvislosti se zajištěním důstojného života vězňů ve vězeňských zařízeních. Rozsah materiálního zabezpečení je samozřejmě závislý na příslušné ekonomické situaci státu, ve kterém je realizován. Vždy však musí být dohodnuté minimální standardy zachovány. K principu, který je zaměřen na zachování zdraví a na podporu činností směřujících k reintegraci zpět do společnosti je nutno říci, že je v zájmu každé civilizované společnosti, aby se z výkonu trestu odnětí svobody pokud možno vrátil do společnosti zdravý jedinec se získanými dovednostmi, které mu tento návrat zpět usnadní. Princip, který pak obsahuje otázku pravidelné kontroly vězeňského režimu ze strany příslušných odborníků má podle mne význam v tom, že jako každou lidskou činnost mohou i oblast vězeňství doprovázet chyby, omyly, ale v některých případech u jednotlivců i záměrná pochybení. Tyto kontroly by měly monitorovat, odhalovat a napravovat chyby jak v oblasti systémové, tak i v oblastech kde dochází k selhání jednotlivců. Kontrolní činnost je podle mne významným činitelem při naplňování stanovených cílů a norem, pokud je ovšem nedostatečná může stanovené výsledky výrazně ohrozit. Posledním principem je naplnění předpokladu o znalosti těchto pravidel jak ze strany vězeňského personálu, tak ze strany vězněných osob. Význam tohoto principu tkví v tom, že dobrá znalost těchto pravidel umožňuje personálu věznic naplňovat cíle vězeňských služeb v souladu s těmito zákony a předpisy a pro vězněné osoby je znalost zase podmínkou u pro zjištění, zda se jejich věznitelé k nim chovají

⁹ *Evropská vězeňská pravidla*. 1 vyd. Praha : Účelová publikace nadace KLÍČ, 1996. s. 9

v souladu s těmito pravidly. Závěrem lze říci, že Evropská vězeňská pravidla, která jsou založena na významných morálních hodnotách kladou důraz na lidskou důstojnost, přičemž vnímají vězeňství jako sociální službu, která musí jednat efektivně a přitom humánně.

2 RESOCIALIZACE ODSOUZENÝCH

Resocializace slouží k dosahování nejsložitějších nápravně výchovných cílů a je procesem zbavování se původních vzorců chování a přejímání vzorců nových v příslušném kontextu zásadního životního přechodu¹⁰.

Resocializací odsouzených můžeme nazvat proces, který z pohledu těchto osob probíhá ve vězeňských zařízeních, přičemž jejím prostřednictvím se společnost snaží potlačovat původní chybné vzorce chování delikventů a naopak stimulovat a podporovat chování, které je žádoucí a které směřuje k respektování společenských norem. Cílem resocializace je tedy působení na osobnost jedince ve smyslu pozitivní změny. Resocializace odsouzených nastává v případech, kdy proces socializace u jedince nebyl úspěšný a z důvodu spáchání trestného činu se jedinec ocitá ve vězení, kde se společnost prostřednictvím této instituce snaží o jeho nápravu. Zde je nutno podotknout, že ne všechny případy neúspěšné socializace jedince končí ve vězení. V tomto kontextu mám na mysli například chování jedince, které je v rozporu s morálkou a korekce či náprava tohoto chování může nastat pouze jako jeho reakce na odsudek společnosti. V procesu resocializace odsouzených dochází k působení subjektu, kterým vnímáme především Vězeňskou službu, působící prostřednictvím svých zaměstnanců na objekt, což je vězněná osoba. Resocializační proces ve vězeňských zařízeních však není doménou pouze instituce Vězeňské služby, ale i jiných subjektů. K dalším subjektům, které tento proces ovlivňují můžeme zařadit sociální skupiny složené z odsouzených, které vznikají ve vězeňských zařízeních. Mohou mít podobu formálních či neformálních skupin, kde je objekt resocializace (vězněný) ovlivňován při vzájemné interakci. U některých odsouzených mohou mít výrazný vliv na tento proces i sociální skupiny, které působí mimo vězeňské struktury. Mám na mysli především rodinu, přátele ale i zájmová sdružení, firmy, církve či pracovní kolektivy. Působnost těchto sociálních skupin může probíhat jak uvnitř věznic, což je ve formě návštěv, tak u některých odsouzených i mimo vězeňská zařízení a to v případech, kdy je realizován institut přerušení výkonu trestu odnětí svobody a odsouzený opouští brány věznice. Tento institut, kdy je odsouzený na určitý čas v civilním prostředí například v prostředí rodiny je důležitý

¹⁰ MAŘÁDEK, V., *Vězeňství*. 1 vyd. Ostrava : Ostravská univerzita v Ostravě, 2005. s. 98. ISBN 80 – 7368 – 002 – 5.

z hlediska zachování a upevnění sociálních kontaktů a vztahů, které byly odsouzením a umístěním do výkonu trestu odnětí svobody přerušeny či výrazně omezeny.

Podle Janouška je proces socializace procesem vzájemného působení mezi objektem a subjektem socializace, kdy je vlivem tohoto působení předáván obsah socializace a objekt socializace svým učením tento obsah přejímá a v důsledku toho se mění¹¹.

Výše uvedená citace se sice vztahuje k procesu socializace, ale podle mého názoru ji můžeme použít i k procesu resocializace. Z pohledu procesu resocializace, který je chápán jako opětné včleňování jedince do společnosti je záměr tohoto procesu realizován formou sociálního učení, jež je také jeho mechanismem. Sociální učení může mít v tomto procesu různou formu. Jedná se například o učení anticipací (chovám se tak, jak druzí očekávají), identifikací (ztotožnění se vzorem), observační (stačí když je odměněn nebo potrestán někdo jiný), napodobováním (bezděčná nápodoba) či učení sociálním posilováním, které je založeno na odměnách a trestech. Z výše uvedených forem zasluhuje pozornost podle mého názoru hlavně učení sociálním posilováním. Jde o to, že ve výkonu trestu odnětí svobody jsou způsoby správného chování a jednání kladně posilovány a chování či jednání, které je z pohledu procesu resocializace negativní naopak tlumeno. Pro tento způsob sociálního posilování jsou v rámci zákona o výkonu trestu odnětí svobody přesně specifikovány jak sankce (tresty) tak odměny. Mezi odměny, které jsou dle tohoto zákona uplatňovány můžeme uvést například pochvalu, zvýšení doby trvání návštěv, zvýšení kapesného, opuštění věznice v souvislosti s návštěvou na 24 hodin až po nejvyšší formu odměny, kterou je přerušování výkonu trestu odnětí svobody, kdy odsouzený může trávit i několik dní v roce mimo věznici. Jako tresty dle této normy můžeme uvést například důtku, propadnutí věci, pokutu až do výše 1.000 Kč či nejvyšší formu trestu, kterým je umístění odsouzeného do uzavřeného oddělení či samovazby až na dobu 20 dnů. Význam těchto odměn a trestů však není směřován pouze na vězněné osoby, které stanovené normy porušily či se chovaly konformně, ale i na ostatní vězněné. Smysl je v tom, že i ostatní odsouzení na základě tohoto uplatňování odměn a trestů vnímají, které chování a jednání je odměňováno a které naopak trestáno. V souvislosti s uplatňováním odměn a trestů se zde nabízí otázka, zda je ve výkonu

¹¹ JANOUŠEK, J. *Sociální psychologie*. 1 vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1988. s. 137. Publikace č. 46-00-47/1

trestu odnětí svobody vzhledem k výsledkům resocializace efektivnější využívat tresty či naopak preferovat odměny.

Podle sociálních psychologů Výrosta a Slaměníka jsou z regulátorů sociálního učení efektivnější odměny než tresty¹².

Pokud jde o využívání odměn a trestů ve výkonu trestu odnětí svobody jsou k jejich uplatňování stanovena přesná pravidla ve formě předpisů, řádů a nařízení, které musí vězňový, ale i příslušný zaměstnanec věznice dodržovat. Další oblastí, která se vztahuje k odměnám a trestům je hodnocení přístupu odsouzeného k naplňování programu zacházení, jež je prostředkem resocializace. V podmínkách věznice má pak hodnotící a rozhodující roli při udělování a uplatňování odměn a trestů zaměstnanec, který má nad příslušným odsouzeným kázeňskou pravomoc. Jedná se o zaměstnance - specialisty, kteří vytvářejí, realizují a přímo hodnotí programy zacházení. Z hlediska profesí k nim můžeme přiřadit vychovatele, speciálního pedagoga, sociálního pedagoga, psychologa, vedoucího oddělení výkonu trestu odnětí svobody až po příslušného ředitele věznice, který má kázeňskou pravomoc nejvyšší. Realizace těchto regulátorů sociálního učení je pak závislá na konkrétním případě, kdy zaměstnanec musí důkladně zvážit, jaký efekt bude mít jeho rozhodnutí a zda bude dosaženo požadovaného cíle.

Na závěr lze říci, že resocializace u odsouzených je poměrně složitý a náročný proces, jehož efektivita je ovlivněna mnoha faktory jako jsou například délka vykonávaného trestu, typ věznice, kompetentnost personálu, osobnost odsouzeného či kvalita a vhodnost resocializačního programu. Myslím si ale, že je vždy velkým úspěchem pokud se toto působení projeví v podobě pozitivní změny osobnosti vězňového ve smyslu jeho připravenosti k plnění různých sociálních rolí, které na něho čekají po propuštění v civilním životě. Při částečném úspěchu tohoto procesu, kdy nedošlo ke komplexní změně osobnosti je nutné soustředit pozornost alespoň na některé dílčí části osobnosti ve smyslu minimalizace protispoločenského jednání po propuštění z výkonu trestu odnětí svobody zpět do společnosti.

¹² VÝROST, J., SLAMĚNÍK, I., *Aplikovaná sociální psychologie*. 1 vyd. Praha: Vydavatelství Portál, 1998. s. 269. ISBN 80 – 210 – 1248 – X.

2.1 Nezvládnutá socializace jako příčina delikvence

Podle Heluse je socializace osobnosti obvykle definována jako proces utváření osobnosti jejím začleňováním do společnosti pro život v této společnosti, přičemž je tématem celoživotním¹³.

Proces socializace probíhá jak záměrně, tak bezděčně a může být tedy záměrně řízený či neřízený. Doba trvání tohoto procesu je vymezena narozením jedince a ukončená jeho smrtí. Po celou tuto dobu je pak jedinec vystaven působení společnosti ve formě interakce s institucemi, sociálními skupinami či jednotlivci. Toto působení může být velmi rozličné, přičemž některé vlivy mohou být pozitivní jiné naopak negativní či protikladné. Nejdůležitější sociální skupinou, která hraje v rámci socializačního procesu zásadní roli je rodina, která v rámci společnosti plní několik funkcí. K těmto sociálním funkcím můžeme zařadit funkci biologickou, ochrannou, reprodukční, ekonomickou, emocionální a z našeho pohledu nejvýznamnější funkci socializační. Důležitost rodiny jako sociální skupiny spočívá v tom, že zde socializační proces začíná, což má rozhodující vliv na další vývoj osobnosti jedince. Z hlediska sociologie jsou dalšími socializačními činiteli sociální skupiny, které se dle rozličných kritérií dělí na formální (např. školní třída) či neformální (např. herní skupiny), dobrovolné, nedobrovolné, malé, velké, otevřené či uzavřené apod. Významnou úlohu má ale i kvalita prostředí, ve kterém socializační proces probíhá. Ve společnosti existují určité normy, pravidla a zvyklosti, jejichž dodržování společnost považuje za žádoucí. Někteří členové společnosti však tyto normy nedodržují a tím u nich dochází k deviantnímu chování neboli chování odchýleného od stanovených norem. Toto odchýlné (deviantní) chování má různou závažnost, kdy jevy které jsou pro společnost klasifikovány jako ohrožující bývají uvedeny v právním řádu a kdy nedodržení těchto stanovených norem je považováno za závažný prohřešek podléhající trestnímu postihu. Důvody, které jedince vedou k záměrnému porušování a nedodržování těchto norem mají pak různý původ a příčinu. Existují různé teorie, přístupy a východiska, která se vznikem těchto odchylek od stanovených norem zabývají.

¹³ HELUS, Z. *Psychologie*. 3 vyd. Praha: Nakladatelství Fortuna, 2003. s. 93. ISBN 80 – 7168 – 876 – 2.

Podle Buriánka jsou tyto příčiny deviantního chování způsobeny například biologickou (genetickou) podmíněností, sociologizujícím přístupem, kdy je příčinou struktura společnosti, či nedostatečné působení společnosti v oblastech mající vztah k hodnotovému systému nebo v oblasti integrace do společnosti¹⁴.

Pokud pohlédneme na příčiny protispoločenského jednání, tak mají různé formy a vznikají z mnoha rozličných důvodů, kdy v některých případech je viníkem neúspěšného socializačního procesu i vliv prostředí, ze kterého tito jedinci vycházejí. Mám na mysli rozvrácené a nefunkční rodiny neplnící si svoji úlohu v oblasti socializace, kdy z důvodu nezájmu či naopak negativního zájmu v rodině či ve svém okolí se výsledek dostaví v podobě pokřiveného hodnotového žebříčku, negativního vztahu ke společenským normám, absencí morálních zábran, agresivitou, bezohledností a vrcholí spácháním trestného činu. Není však výjimkou že ke stejnému výsledku může dospět i mladistvý jedinec z dobré rodiny, u kterého může být příčinou zaneprázdněnost jeho rodičů, která vede k tomu, že oblast kontroly je snížena a je zde poté prostor třeba ke kontaktům s orientací na problémové vrstevníky. K dalším faktorům, které ovlivňují socializaci jedince můžeme zařadit šikanu (zlomyslné obtěžování), kdy jedinec může být jak obětí, tak i původcem, dále umístění do výchovných zařízení, patologické hráčství, syndrom CAN (syndrom zneužívaného a týraného dítěte), absence pracovních návyků či bezdomovectví. Na neúspěšnou socializaci působí také faktory v oblasti duševního zdraví, přičemž tyto mají souvislost například s poruchami osobnosti, s neurotickými poruchami, drogovou závislostí a alkoholismem, mentální úrovní, poruchami chování, aj. Vlivem jednotlivých faktorů či jejich kumulací, kterými jsou v tomto kontextu biologická podmíněnost, úroveň socializace či kvalita prostředí dochází k tomu, že při negativním pojetí těchto vlivů je výslednicí problémová osobnost, která prošla v životě nepříznivými životními etapami a která obrací svoji zášť proti společnosti v podobě záměrného a opakovaného porušování společenských norem. Když se pak tito jedinci vlivem neúspěšné socializace dostanou spácháním trestného činu do vězení je nutné se ptát, zda u některých z nich vzhledem k jejich stupni narušení lze vůbec procesem resocializačního působení dosáhnout pozitivní změny v jejich vztahu ke společnosti a ke společenským normám.

¹⁴ BURIÁNEK, J. *Sociologie*. 1 vyd. Praha: Nakladatelství Fortuna, 1996. s. 121. ISBN 80 –7168 – 304 –3

Pokud bychom mohli shrnout výše uvedenou kapitolu je neúspěšná socializace způsobena nejen vlivem samotného jedince, ale i důsledkem působení celé společnosti. Na výsledek socializace působí mnoho faktorů v oblastech souvisejících s duševním zdravím, podobou socializace či s konkrétní sociální situací jedince. Úlohu společnosti pak vidím v diagnostice těchto problémů a v efektivní reakci, která by měla směřovat k minimalizaci jevů, které socializaci negativně ovlivňují. Pro společnost je to přínosné z důvodu, že prevence je vždy výhodnější, než následné řešení vzniklých problémů.

2.2 Resocializace ve věznicích z pohledu vybraných profesí

I když resocializace odsouzených je jedním z prvořadých cílů Vězeňské služby je její realizace svěřena pouze určitému segmentu zaměstnanců. Vzhledem ke struktuře Vězeňské služby, která se dle zákona č. 555/ 1992 Sb., o Vězeňské službě a justiční strážní České republiky člení na vězeňskou stráž, justiční stráž a správní službu jsou občanští zaměstnanci a příslušníci Vězeňské služby, kteří tvoří, realizují a vyhodnocují resocializační programy zařazení ve správní službě na oddělení výkonu vazby a výkonu trestu odnětí svobody, jež výchovnou činnost vězňených osob zajišťuje. Resocializační proces v prostředí věznic je realizován formou programů zacházení, které obsahují široké spektrum aktivit zaměřených na odsouzené jako je oblast vzdělávání, pracovní aktivity, zájmová činnost či preventivní programy. Vzhledem k náročnosti tohoto procesu je vyžadováno, aby příslušní zaměstnanci, kteří jsou na tomto procesu účastni měli také pro tuto činnost potřebné kompetence. Podmínkou je stanovená vědomostní a dovednostní výbava ve sféře informativních a formativních kompetencí. U těchto profesí jsou předpokládány určité vědomosti, z nichž můžeme jmenovat například znalosti z oblasti psychologie, pedagogiky, sociologie, sociální politiky, práva, filozofie, somatologie, biologie člověka, terapie či dovednosti asertivního řešení problémů, aj. K těmto kompetencím je nutno ještě přiřadit i požadavky na vlastnosti osobnosti, a to nejen po stránce psychické, ale i po stránce fyzické.

Podle Krause se pojem profese objevuje ve spojení se specifickou skupinou povolání, založených na dlouhodobé teoretické přípravě, která je základem profesionální aktivity, přičemž její součástí je většinou etický kodex¹⁵.

Mezi profese, které ve vězeňských zařízeních přímo realizují programy zacházení můžeme zařadit psychologa, speciálního pedagoga, sociálního pedagoga, sociálního pracovníka a vychovatele. V další části mé práce se pokusím charakterizovat úlohu jednotlivých výše uvedených profesí ve sféře programů zacházení s odsouzenými ve věznicích.

Speciální pedagog je podle mého názoru jedním z nejdůležitějších činitelů resocializačního procesu ve věznicích, neboť zpracovává metodiku programů zacházení a tím ovlivňuje činnost vychovatelů, sociálních pedagogů, ale i dalších pracovníků, kteří tyto programy realizují. Už jak sám název této profese napovídá měl by zaměstnanec na tomto postu mít vědomostní výbavu ve formě vysokoškolského vzdělání v oboru Speciální pedagogika. Speciální pedagog však nezpracovává pouze příslušnou metodiku programů zacházení ale jeho působení je poměrně širší. K jeho dalším vykonávaným činnostem můžeme zařadit zajišťování koordinace zaměstnanců podílejících se na tomto procesu, dále vyhodnocování ale i realizace těchto programů. Působení speciálního pedagoga není jen v administrativní sféře, ale v mnoha případech je to i činnost praktického charakteru.

Podle Hály je praktická činnost speciálního pedagoga pozitivní, neboť zajišťuje přímý kontakt s vězeňskou realitou¹⁶.

Tento přímý kontakt je realizován formou vedení sportovních a zájmových kroužků či v souvislosti s návštěvami kulturních akcí. Pokud bychom se zaměřili na další konkrétní činnosti, které jsou v rámci této profese vykonávány můžeme uvést například vedení agendy aktivit programů zacházení, poradenská pedagogická činnost a pedagogická diagnostika. Dále se podílí na řešení krizových psychických stavů či zajišťuje oblast vzdělávání odsouzených. Jak už jsem popsal v předcházejících kapitolách vztahujících se k odměnám a trestům ve výkonu trestu odnětí svobody, disponuje speciální pedagog ká-

¹⁵ KRAUS, B., POLÁČKOVÁ, V., *Člověk-prostředí-výchova*. 1 vyd. Brno: Vydavatelství Paido, 2001. s. 33. ISBN 80 – 7315 – 004 – 2.

¹⁶ HÁLA, J. *Úvod do teorie a praxe vězeňství*. České Budějovice: Vysoká škola evropských a regionálních studií o.p.s. 2005. s. 61. ISBN – 80 – 86708 – 055 – 5.

zeňskou pravomocí, která ho opravňuje k udělování odměn či trestů dle příslušných právních norem.

Psycholog zajišťuje a garantuje ve vězeňských zařízeních psychologickou činnost na odborné úrovni s úzkou vazbou na programy zacházení. Důležitost této profese tkví v tom, že na základě psychologické diagnostiky jsou poté konstruovány konkrétní programy zacházení, včetně jejich korekcí v průběhu výkonu trestu odnětí svobody. Psycholog dále zabezpečuje terapeutickou činnost ve věznicích, a to jak v oblasti metodické tak i praktické. K dalším činnostem, které patří do náplně práce psychologa věznice můžeme uvést například individuální nebo skupinové psychologické poradenství či řešení psychických stavů majících souvislost s uvězněním. Důležitou roli psychologa vidím hlavně v oblasti psychologické diagnostiky u vězňů, kdy na základě včasného diagnostikování problému lze předejít mimořádným událostem, které mohou být v prostředí věznice závažné.

Sociální pracovník ve věznici má pro odsouzené největší význam v tom smyslu, že s odsouzením jednotlivce a s jeho nástupem do vězení dochází k významnému přerušení sociálních kontaktů s civilní sférou a sociální pracovník je poté ten, který tento kontakt zprostředkovává a realizuje. Výkonem trestu odnětí svobody se vězeň dostává do situace, kdy vzhledem k pobytu ve vězení není schopen sám řešit osobní či rodinnou sociální situaci. Tato oblast je polem působnosti sociálního pracovníka. Sociální pracovník řeší tuto problematiku buď formou sociálního poradenství nebo přímo kvalifikovanou intervencí. Jeho působnost je založena na spolupráci se státními ale i nestátními institucemi a subjekty mezi kterými můžeme jmenovat úřady práce, obecní a městské úřady, azylové domy, dětské domovy, diagnostické ústavy, správy sociálního zabezpečení, charitativní organizace či probační a mediační službu, aj. Z praktických činností sociálního pracovníka můžeme jmenovat například pomoc při vystavení osobních dokladů, ale důležitá je hlavně pomoc při hledání práce či ubytování před propuštěním, což má významný preventivní účinek vzhledem k tomu, že někteří odsouzení se nemají po výkonu trestu odnětí svobody kam vrátit a hrozí zde vznik bezdomovectví a sociálního vyloučení.

Sociální pedagog je další důležitou součástí kolektivu zaměstnanců, kteří se podílejí na resocializaci odsouzených. Jeho hlavním posláním v rámci věznice je směřováno na organizování, provádění a koordinaci volno-časových aktivit. Dále se podílí ve spolupráci se sociálním pracovníkem na poradenské činnosti a to na základě penitenciární diagnostiky a sociální analýzy problému a životní situace vězňených osob. Hlavní funkce sociálního

pedagoga ve věznici lze tedy v zásadě charakterizovat dvěma oblastmi, a to činností integrační a činností rozvojovou. Z hlediska věkových kategorií jde o činnosti zaměřené na všechny věkové kategorie, které jsou zastoupeny ve věznici.

Vychovatel ve výkonu trestu odnětí svobody je vzhledem k výše uvedeným profesím ten, který je nejbližší vězeňské realitě, neboť zná svěřené odsouzené osobně. Nejde však jen o znalost jednotlivce, ale pro úspěch resocializace je nutné znát i úroveň vztahů a atmosféru ve svěřeném kolektivu jako celku. Z dalších činností vychovatele můžeme jmenovat vedení dokumentace o plnění programů zacházení s jejich průběžnou aktualizací, dále praktická realizace těchto programů a vytváření vhodné motivace k jejich plnění. K praktickým činnostem náleží také dohled nad zajišťováním stanoveného pořádku a kázně na ubytovnách, kde je umístěn příslušný kolektiv odsouzených. Pro zajištění efektivního působení na vězněné osoby je také vychovatel vybaven kázeňskou pravomocí v rámci které uplatňuje odměny a tresty. Správný výběr pracovníků pro post vychovatele je podle mne důležitým faktorem, který předurčuje kvalitu výsledků v oblasti resocializačního procesu, neboť i přes kvalitní obsah programů zacházení je kompetentnost lidského faktoru při praktické realizaci nejdůležitější.

Na závěr této části mé práce lze říci, že výše uvedené profese nejsou jedinými zaměstnanci Vězeňské služby, kteří se na resocializaci odsouzených podílejí. Resocializační proces odsouzených je z hlediska organizace poměrně náročný proces, který vyžaduje širší zajištění. Mezi další profese, které dílčím způsobem do procesu zasahují je například zdravotní služba (profese lékař a zdravotní sestra), duchovní služba (kněz) či pracovníci oddělení logistiky, kteří komplexně zajišťují zaměstnanost odsouzených osob. Výsledkem činnosti všech těchto zaměstnanců by pak měla být koordinovaná snaha o co největší efektivitu při realizaci procesu resocializace odsouzených.

2.3 Prostředí věznice a jeho vliv na jedince

Do věznice se z důvodu nezvládnuté socializace dostává mnoho odsouzených, přičemž významný vliv na průběh jejich neúspěšné socializace mělo mnohdy prostředí, ze kterého se odsouzení do výkonu trestu odnětí svobody dostali. Jedná se především o selhání v oblasti rodinné výchovy, školy či absence rodinné výchovy vůbec. Mezi odsouzenými totiž najdeme mnoho těch, kteří strávili své dětství a dospívání v prostředí dětských domovů nebo absolvovali ústavní nebo ochrannou výchovu a po dosažení zletilosti se za spáchá-

ní trestného činu dostali do vězení. Pro většinu veřejnosti pak představuje věznice prostředí spojené s velmi odpudivými a negativními představami. Pokud ale má být resocializace odsouzených úspěšná mělo by i toto vězeňské prostředí, ve kterém proces resocializace probíhá působit v rámci možností pozitivně.

Podle Krause má totiž prostředí, ve kterém výchovný proces probíhá dvě funkce, a to situační a výchovnou neboli formovací. V případě situační funkce se jedná o to, že výchovný zásah se odehrává v konkrétním prostředí, které tvoří jakousi kulisu (po stránce prostorové, věcné i osobnostně vztahové) k této výchovné situaci, kdežto u funkce formovací se jedná o nepřímé výchovné působení, kdy jde o ovlivňování podmínek, jimiž se působí na vychovávaného prostřednictvím situace¹⁷.

V prostředí věznice můžeme v rámci první funkce (situační) mluvit o úrovni technického stavu a estetické úrovni jak interiéru, tak exteriéru věznice. Pokud mohu mluvit například o naší věznici snažíme se v rámci omezených prostředků kultivovat toto prostředí, přičemž výsledek vzniká ve spolupráci odsouzených a zaměstnanců. Snažíme se k této činnosti odsouzené pozitivně motivovat. Jedná se zejména o práce při úpravě zeleně, udržování pořádku uvnitř i vně ubytoven, natírání, malování ubytoven, apod. Za největší riziko negativního působení na proces resocializace u této první funkce považuji rovinu osobnostně vztahovou mezi odsouzenými. Do výkonu trestu odnětí svobody se dostávají odsouzení s různou mírou narušení, kdy spolu s prvotrestanými vězni jsou na stejných ubytovnách i odsouzení, kteří již byli opakovaně ve výkonu trestu odnětí svobody mnohdy i za násilné trestné činy. V těchto podmínkách pak vzniká tzv. druhý život odsouzených, který představuje zvláštní neformální strukturu vztahů a pozic ve skupinové hierarchii odsouzených s přesně vymezenými rolami, kdy je ve vzájemných vztazích v některých případech uplatňována fyzická síla, brutalita a bezohlednost. Při zjištění tohoto nedovoleného konání je nekompromisně postupováno, neboť v procesu resocializace se jedná o významný negativní prvek, který výsledky procesu výrazně znehodnotí.

¹⁷ KRAUS, B., POLÁČKOVÁ, V., *Člověk-prostředí-výchova*. 1 vyd. Brno: Vydavatelství Paido, 2001. s. 106. ISBN 80 – 7315 – 004 – 2.

K funkci formovací, je možno uvést, že podle Pelikána se jedná o působení na jedince prostřednictvím kolektivu nebo skupiny¹⁸.

Ve věznici tvoří odsouzení jak formální, tak neformální skupiny, ve kterých se jedinci vzájemně ovlivňují. K formálním skupinám můžeme zařadit např. odsouzené, kteří se v rámci programů zacházení setkávají v různých zájmových, pracovních, či vzdělávacích aktivitách, kde se při vzájemné komunikaci ovlivňují. Toto působení je podle mne pozitivní, pokud je prováděno smysluplně a odsouzení jsou pro výše uvedené aktivity vhodně motivováni. Neformální skupiny pak mohou vznikat například z odsouzených, kteří mají podobnou trestnou činnost nebo délku trestu, orientaci na kriminální normy, či jsou naopak konformní s personálem věznice, než s asociálními skupinami odsouzených, ovlivněných vězeňskou subkulturou. Vzájemné ovlivňování odsouzených v některých neformálních skupinách působí negativně a je proto záležitostí vězeňského personálu, aby se snažil tyto podmínky změnit. Ovlivnění podmínek je mnohdy směřováno na změnu prostředí spojenou se změnou kolektivu odsouzených, která je realizována přestěhováním vězně na jinou celu, ubytovnu, či v závažnějších případech krajním opatřením, a to přemístěním odsouzeného do jiné věznice se zvýšeným dohledem. Jako příklad nepřímého působení v rámci skupiny mohu dále uvést zařazování odsouzených s nevypěstovanými pracovními návyky do pracovních skupin, kde odsouzení tyto návyky mají a kde je mohou poté při společném plnění pracovních úkolů pozitivně ovlivnit.

Z jiného pohledu lze prostředí vězeňského zařízení vnímat také jako sociální atmosféru věznice, která je významově vymezena z několika částí, které tvoří nálady, pocity, postoje a přesvědčení o příslušné věznici.

Podle Mařádka lze hovořit o vnějších a vnitřních vrstvách sociální atmosféry vězeňských zařízení¹⁹.

Z pohledu vnějšího pozorovatele mají obě tyto vrstvy rozměr materiální a osobnostně vztahový (personální). Otázka materiální stránky je vztahována k estetické úrovni exteriéru

¹⁸ PELIKÁN, J. *Výchova jako teoretický problém*. 1 vyd. Ostrava: Nakladatelství Amonium servis 1995. s. 71. ISBN 80 – 210 – 1248 – X.

¹⁹ MAŘÁDEK, V., *Vězeňství*. 1 vyd. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, 2005. s. 103. ISBN 80 – 7368 – 002 – 5.

vězeňského zařízení a je spojena s úrovní čistoty a pořádku vnějších částí věznice a jejího okolí. Otázku osobnostně-vztahovou (personální) pak vidím v souvislosti s úrovní chování zaměstnanců příslušné věznice směrem k civilnímu prostředí. Jedná se o kontakty s veřejností, podnikatelskými subjekty ale i se společenskými institucemi, církvemi apod., kdy si tyto subjekty na základě těchto skutečností utvoří na vězeňské zařízení a na personál svůj názor. Mínění veřejnosti mohou dále významně ovlivňovat různé mimořádné události, které mají pro pověst té které věznice velmi negativní význam. V souvislosti s těmito mimořádnými událostmi je důležité, aby forma a způsob informování vnímala veřejnost s pocitem objektivit ze strany Vězeňské služby. Co se týká vrstev vnitřních, je materiální stránka interiéru dána stavem, úrovní a účelností vnitřního zařízení věznice. Otázka osobnostně vztahová je pak tvořena názory a postoji zástupců vězeňské populace a personálu věznic. Z pohledu vězňů se jedná o úroveň a dostupnost různých potřeb ve věznici buď materiální či nemateriální povahy jako jsou zkušenosti s personálem, kvalita a forma stravování či ubytování, možnost pracovních příležitostí, přístup k pozitivnímu vyžití jako je sport, kultura či jiné zájmové činnosti, ale i k negativním činnostem jako je dostupnost drog nebo alkoholu. Pro vězněné osoby má pak ta která věznice určitou pověst, jež je přenášena mezi vězni buď psanou formou v dopisech, osobním kontaktem při eskortách či při přemísťování vězňů mezi věznicemi nebo při setkáních bývalých vězňů po propuštění z výkonu trestu odnětí svobody. Otázka personálu se vztahuje k podmínkám, které mají zaměstnanci pro svou práci vytvořeny. K těmto podmínkám můžeme zařadit úroveň a kvalitu řízení, rozhodování, plánování či kontroly jež je v organizaci uplatňována. Velký vliv má podle mne též úroveň a účinnost komunikace jak v rámci personálu, tak mezi personálem a vězněnými osobami. Účinná komunikace v tomto prostředí a nyní mám na mysli komunikaci mezi personálem a vězni je důležitá z toho důvodu, že při neúčinné komunikaci může dojít k nepochopení komunikačního záměru, což u vězňů může vyvolat v některých případech odmítání či bojkot nařízených pokynů spojených někdy i se vznikem nepokojů, které jsou doprovázeny násilím, ničením a poškozováním majetku věznice.

Na závěr mohu uvést, že všechny tyto výše uvedené aspekty determinují sociální atmosféru věznice, kdy na základě nich má každá věznice utvořenu svou určitou pověst. Tato pověst má ale více podob, kdy je rozdílně vnímána očima veřejnosti, personálem či vězněnými osobami. Všechny tyto výše uvedené vrstvy pak tvoří celkovou atmosféru věznice.

2.4 Programy zacházení jako prostředek resocializace

Programy zacházení jako prostředek resocializace odsouzených vycházejí z právních norem, kdy výchozí právní normou je zákon č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody a o změně některých souvisejících zákonů a prováděcí vyhláška Ministerstva spravedlnosti č. 345/1999 Sb., kterou se vydává Řád výkonu trestu odnětí svobody. Tyto programy vznikají na základě důkladné diagnostiky odsouzeného, a vytvářejí je převážně specialisté v rámci oddělení výkonu vazby a výkonu trestu odnětí svobody. Tato diagnostika je založena na koordinované činnosti těchto zaměstnanců a ve formě komplexní zprávy zohledňuje všechny dostupné skutečnosti vztahující se k osobnosti odsouzeného z hlediska psychologického, pedagogického a lékařského.

Podle paragrafu 36 zákona č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody nabídne věznice odsouzenému na základě komplexní zprávy vhodný program zacházení, vycházející z možností příslušné věznice a který se člení na aktivity vzdělávací, pracovní, speciální výchovné, zájmové a aktivity v oblasti utváření vnějších vztahů²⁰.

2.4.1 Vzdělávací aktivity odsouzených

Vzdělávací aktivity v pojetí programů zacházení dle uvedených norem upravuje § 34 výše uvedeného zákona a § 46 výše uvedené vyhlášky, kdy se umožní odsouzeným, u kterých jsou pro studium předpoklady, získat základní nebo střední vzdělání, přičemž lze využít i další možnosti v jiných formách vzdělání, zaměřených na zvýšení kvalifikace.

Jedná se o to, že do výkonu trestu odnětí svobody se dostávají jedinci s různým stupněm dokončeného, ale i nedokončeného vzdělání, přičemž není výjimkou i neukončené základní vzdělání. V případě neukončeného základního vzdělání u mladistvých odsouzených je postupováno k napravení tohoto stavu ve spolupráci se školami a ostatními státními orgány. Vězeňská služba jako instituce s tímto počítá a má v některých případech vytvořeny podmínky pro nápravu tohoto stavu, které jsou buď ve formě doplnění nebo rozšíření příslušného vzdělání a realizují se ve vězeňských školských zařízeních prostřednictvím

²⁰ § 36 zákona č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody a o změně některých souvisejících zákonů

svých zaměstnanců nebo na základě dohody v civilních školských a vzdělávacích zařízeních. Realizace vzdělávání v civilních školských zařízeních je však vázána na podmínky udělení volného pohybu mimo věznici pro konkrétního odsouzeného, což však většina z vězňených osob v Česku nespĺňuje. Tuto sféru tedy vzhledem k počtu zainteresovaných odsouzených vnímám pouze jako okrajovou, byť někteří odsouzení získají touto cestou středoškolské a v některých případech i vysokoškolské vzdělání. Oblast vězeňských školských zařízení je zaměřena jak na akreditované obory studia, tak i na neakreditovanou studijní formu a je nedílnou a trvalou součástí této oblasti programů zacházení ve věznicích.

Podle Vetešnickové probíhá výuka odsouzených ve Věznici Všeřdy ve dvanácti akreditovaných oborech jako jsou zedník, zahradník, kuchař, zámečnick, truhlář, elektrikář apod. a ve čtrnácti neakreditovaných oborech zaměřených na různé oblasti jako jsou výpočetní technika, výuka jazyků, zpracování kovů, apod.²¹

V rámci Vězeňské služby pak existuje několik podobně zaměřených školských středisek (například ve Věznici Rýnovice), kde si mohou odsouzení v obdobných užitečných oborech rozšířit či doplnit své vzdělání. Význam tohoto segmentu programů zacházení vidím v tom, že získáním výučního listu, rekválifikací či získáním vysokoškolského diplomu je pro odsouzeného významným krokem pro návrat zpět do společnosti. Jde o to, že na trhu práce má pak dotyčný odsouzený více možností k uplatnění. Z hlediska společnosti je toto vnímáno jako preventivní opatření vzhledem k nezaměstnanosti, neboť i ta může být příčinou trestné činnosti po propuštění z výkonu trestu odnětí svobody. Nemalé ekonomické náklady, které tuto činnost ve vězeňských zařízeních doprovázejí považují za účelně vynaložené a smysluplné.

2.4.2 Pracovní aktivity odsouzených

Pracovní aktivity odsouzených upravují paragrafy 29 až 33 výše uvedeného zákona a paragrafy 41 až 45 výše uvedené vyhlášky, kdy věznice vytvářejí podmínky pro zaměstnávání odsouzených buď v rámci svého provozu, vlastní výroby nebo podnikatelské činnosti anebo smluvně u cizích subjektů jak mimo, tak uvnitř věznice.

²¹ VETEŠNÍKOVÁ, J. Všeřdy: *České vězeňství*. roč. 15, č. 3/2007. s. 34. ISSN 12313-9297.

Význam práce pro resocializaci odsouzených je zmíněn v Evropských vězeňských pravidlech, které ji považují za výrazně pozitivní prvek s apelem na to, aby se podmínky práce odsouzených co nejvíce podobaly obdobným činnostem v civilním sektoru. Jedná se například o pracovní dobu, bezpečnost a hygienu práce či účast vězňů na zdravotním a sociálním pojištění. Z forem zaměstnávání odsouzených jsou v praxi využívány všechny možnosti dané zákonem. Pokud se týká vnitřního provozu věznic a vazebních věznic pracují odsouzení na zajištění vnitřního chodu těchto institucí, kdy zabezpečují činnost na pracovištích jako je kuchyň, údržba, úklid, prádelna, knihovna, sklady či kotelná. V rámci pracovišť odsouzených ve sféře vlastní výroby či podnikatelské činnosti jsou vyráběny odsouzenými produkty, pro které musí pak Vězeňská služba hledat odbytiště buď v rámci státní správy či v civilním sektoru. Jedná se například o výrobu nábytku, tiskařské služby, výrobky vzniklé kovoobráběním, sklářská výroba aj. Tyto dvě formy zaměstnávání jsou pro Vězeňskou službu značně náročné na zabezpečení jak po personální, tak po ekonomické stránce. Nejednodušší formou z hlediska organizace je zaměstnávání odsouzených u podnikatelských subjektů, kdy Vězeňská služba zajišťuje pracoviště pouze po personální stránce formou zajištění smluvního počtu odsouzených. Výhodou této poslední formy zaměstnávání odsouzených tkví v tom, že v některých případech může odsouzený nastoupit do práce u podnikatelského subjektu i po propuštění z výkonu trestu odnětí svobody. Zařazování odsouzených do práce je pak realizováno ve formě návrhu zaměstnanců realizujících programy zacházení se snahou využít příslušnou odbornost odsouzeného. Na odsouzené, kteří mají minimální motivaci k práci a ke změně životního stylu je pak směřována pracovní povinnost, kdy při odmítání práce odsouzeným dochází ke kázeňskému řešení s citelnými sankcemi. Pracovní povinnost se však vztahuje pouze k práci pro státní organizace, obce či samosprávné celky. Práce pro podnikatelský subjekt je vázána na souhlas odsouzeného vzhledem k mezinárodní smlouvě o nucené nebo povinné práci, neboť tento dokument tuto práci souhlasem odsouzeného podmiňuje.

Přínos pracovních aktivit pro resocializační proces je spatřován především ve vytvoření pracovních návyků a pozitivního vztahu k práci, neboť část odsouzených se s pravidelným režimem výkonu práce setkává až ve výkonu trestu. Na další odsouzené pak práce působí ve smyslu udržení si těchto návyků po dobu výkonu trestu. Pro obě tyto skupiny znamenají pracovní návyky snazší návrat do společnosti. V této souvislosti lze ještě uvést, že k další

formě vztahující se k vytvoření pracovních návyků odsouzených náleží ještě pracovní terapie, což je však práce bez peněžitě odměny a v terapeutickém režimu.

Závěrem lze říci, že tato část programů zacházení je výrazně ovlivněna počtem pracovních míst, jejich strukturou a aktuální situací ve společnosti. Vzhledem ke struktuře odsouzených v České republice je většina odsouzených vhodná pouze na práci v areálech věznic, kde však v současnosti tato místa nedostačují. Zlepšení stavu vidím pouze v rozsáhlých státních investicích do příslušných výrobních projektů a do výstavby výrobních prostor, na což však nejsou v současnosti ve společnosti potřebné finanční prostředky.

2.4.3 Volno-časové a zájmové aktivity odsouzených

V případě, že je vězeň pracovní zařazen začíná jeho volný čas příchodem ze zaměstnání do ubytovacího prostoru. Pokud ale pracovní zařazen není, pak jeho volný čas po odpočtu času určeného ke spánku, stravování a hygieně činí přibližně čtrnáct hodin denně po sedm dní v týdnu. Problematika trávení volného času ve věznici je také ovlivněna tím, že možnost trávení volného času je vztahována převážně ke stejnému prostředí a k relativně stejné skupině odsouzených. Smysluplné trávení volného času, jeho koncepci a organizaci zajišťuje ve věznici sociální pedagog (pedagog volného času) ve spolupráci s ostatními specialisty. Kriteria pro vytváření volno-časových aktivit, ze kterých ve věznicích vychází jsou uvedena v Evropských vězeňských pravidlech / Doporučení Rady Evropy č.R (87) 3 /.

Podle těchto pravidel by tyto aktivity měly sloužit k udržení tělesného a duševního zdraví, dále přispět k bezporuchovému výkonu trestu odnětí svobody, zajistit regeneraci sil vynakládaných při pracovní činnosti a vytvořit a posílit hodnotnější, kulturnější potřeby a návyky vedoucí ke změně životního stylu²².

Zájmové činnosti odsouzených je věnována značná pozornost ze strany příslušných zaměstnanců věznic. V některých věznicích skladba odsouzených umožňuje návštěvy sportovních a kulturních akcí s doprovodem zaměstnanců Vězeňské služby. Pokud někteří odsouzení splňují kriteria pro udělení volného pohybu mimo věznici bez doprovodu zaměstnanců mohou navštěvovat kulturní a sportovní akce samostatně. Ve věznicích, kde je slo-

²² *Evropská vězeňská pravidla*. 1 vyd. Praha: Účelová publikace nadace KLÍČ, 1996. s. 29.

žení odsouzených vylučujících tyto aktivity mimo věznic, se musí všechny tyto aktivity odsouzených odehrávat v prostorách věznic. Úkolem věznic je pak poskytnout vězněným osobám co možná nejširší nabídku volno-časových programů (kulturních, sportovních, jazykových, rukodělných aj.) a motivovat je k jejich využívání. Úloha sociálního pedagoga v tomto segmentu programů zacházení pak spočívá v tom, že dbá o uspokojování individuálních potřeb a zájmů odsouzených, přičemž základním předpokladem jeho práce je umět pochopit, vhodně motivovat, koordinovat a podporovat zájem o tuto činnost. Pokud by ve věznicích byla nedostatečná nabídka volno-časových programů, tak vzniká nuda, která má u některých odsouzených v průběhu výkonu trestu odnětí svobody i podobu zdravotních problémů souvisejících s psychikou a projevující se i zvýšenou agresivitou. Nabídka volno-časových aktivit je ve věznicích závislá na typu věznic a technických možnostech pro realizaci zájmových aktivit, přičemž aktivity odsouzených jsou vzhledem k možnostem orientovány převážně na sportovní činnost. V závislosti na podmínkách různých věznic si odsouzení mohou vybrat z různých zájmových aktivit mezi kterými můžeme uvést např. kopanou, atletiku, šachy, kuželky, kulturistiku, tenis, nohejbal, stolní tenis a společenské hry. Doplňkem sportovních činností jsou pak vzdělávací aktivity, ke kterým patří dopravní výchova, odstranění počítačové negramotnosti, výuka jazyků aj. Další důležitou možností v rámci vzdělávacích aktivit je využívání fondu vězeňské knihovny, jejíž provoz zajišťuje ve většině věznic speciální pedagog. Zájmové kroužky ve věznicích mají různou orientaci a zaměření, kdy mezi nimi najdeme kroužky jako například zahrádkářský, ornitologický, ručních prací. Ve výkonu trestu odnětí svobody je i část odsouzených, kteří nemají zájem aktivně trávit volný čas a preferují pouze pasivní formu volno-časových aktivit, což je ve věznicích především sledování televize. Je pak na odpovědném pracovníkovi, aby vhodnou motivací získal odsouzené pro aktivní formu trávení volného času. Z výše uvedených činností je ale patrné, že nabídka volno-časových aktivit ve věznicích je poměrně bohatá, k čemuž výraznou měrou přispívá aktivní přístup příslušných zaměstnanců věznic.

2.4.4 Speciálně výchovné aktivity

Speciálně výchovné aktivity jsou podle § 36 odst. 5 vyhlášky Ministerstva spravedlnosti č. 345/1999 Sb., kterou se vydává řád výkonu trestu odnětí svobody chápány jako individuální či skupinové psychologické a pedagogické působení kompetentními osobami²³.

K těmto aktivitám můžeme zařadit podle výše uvedené právní normy terapeutické působení ve formě sociálního výcviku, pohybové terapie, arteterapie a psychoterapie. Dalšími oblastmi jsou sociálně právní poradenství a různá cvičení na zvládnání vlastní agresivity. Kompetentními osobami jsou v tomto případě zaměstnanci – specialisté, podílející se na programech zacházení a ke kterým můžeme zařadit psychologa, duchovního, speciálního pedagoga, sociálního pracovníka, sociálního pedagoga a vychovatele, ale i externisté. Tito specialisté jsou realizátory jednotlivých aktivit, které jsou rozličně zaměřeny. Speciálně výchovnými aktivitami jsou například tyto formy působení:

- a) psychohry
- b) psychorelaxace
- c) pastorační péče
- d) výcvik v sebeobslužných činnostech
- e) sociálně psychologický výcvik
- f) psychosociální poradenství
- g) sociálně-právní poradenství
- h) arteterapie

Význam těchto aktivit je směřován na odsouzené ve smyslu kultivace jejich osobnosti a dovedností, které jsou využívány jak ve výkonu trestu, tak pro některé jedince i po jejich propuštění z výkonu trestu odnětí svobody. Například psychohry a psychorelaxace působí v oblasti psychického uvolnění a stabilizace vězňů, neboť ve vězeňském prostředí působí na vězněné osoby mnoho stresorů, majících negativní vliv na jejich psychiku. Tyto aktivity

²³ § 36 vyhlášky Ministerstva spravedlnosti č.345/1999 Sb. , kterou se vydává řád výkonu trestu odnětí svobody

jsou pak cestou, jak vězněným osobám pomoci. Do sféry těchto aktivit bych ještě zařadil arteterapii, která prostřednictvím symbolů a barev na artefaktu působí na myšlení vězněného ve smyslu změny jeho uvažování, které ho dovedlo až do vězení. Další aktivity se pak vztahují na přípravu odsouzených na návrat do civilního prostředí v smyslu připravenosti zvládat nové role, které nastanou po propuštění. Důležitou součástí tohoto segmentu aktivit je také sociálně-právní poradenství, které může být zaměřeno například na hledání pracovních příležitostí či ubytování. Sociálně-právní poradenství je většinou v kompetenci sociálního pracovníka a slouží i ke získání základní orientace odsouzeného ve sféře sociální politiky, neboť určitá část odsouzených řeší například sociální situaci svojí rodiny, která se dostala jeho odsouzením do velmi obtížné situace, často s úplnou závislostí na sociálním systému státu.

2.4.5 Aktivity v utváření vnějších vztahů

Aktivity utváření vnějších vztahů jsou pro odsouzené důležité z hlediska vytvoření si podmínek pro pokud možno bezproblémový přechod z vězeňského prostředí do civilní sféry, který je však u nich mnohdy spojen se značnými obavami z očekávané změny prostředí. Tyto aktivity jsou tedy především zaměřeny na odstranění těchto obav a na vytvoření patřičného zázemí po propuštění z výkonu trestu odnětí svobody v oblastech jako jsou fungující rodinné vztahy, nástup do zaměstnání, zajištění ubytování a finančních prostředků pro počáteční dobu života v civilní sféře. Pro realizaci těchto aktivit může odsouzený využít určitých možností, které mu programy zacházení umožňují. Pokud se jedná o udržení si rodinného zázemí ve výkonu trestu odnětí svobody záleží na několika faktorech, které pak určují formu aktivit. Pro odsouzené, kteří plní program zacházení a je u nich předpoklad, že nezneužijí volného pohybu lze využít nástrojů které jsou uvedeny v zákonu o výkonu trestu odnětí svobody a jimiž jsou například institut přerušení výkonu trestu, povolení vycházky mimo věznici v souvislosti s návštěvou či odměna ve formě povolení opustit věznici až na 24 hodin. V těchto případech opouští odsouzený brány věznice a může realizovat patřičné kontakty k zajištění zázemí osobně v civilním prostředí. Další skupina odsouzených, u kterých však existuje předpoklad zneužití volného pohybu je určitou možností vycházka se zaměstnancem věznice například v souvislosti s hledáním práce či ubytování. Pokud ale jde o odsouzeného, kterému volný pohyb umožněn není ani se zaměstnancem věznice, zbývá realizace těchto kontaktů s civilním prostředím pouze ve formě návštěv

svých blízkých ve vězeňských zařízeních, korespondencí, telefonem nebo prostřednictvím zaměstnanců věznice, z nichž je nejčastěji zmiňován sociální pracovník. Součástí tohoto segmentu aktivit jsou také například drogové služby ve vězení. Tyto aktivity probíhají v rámci projektu Kontaktních center a jsou určeny zejména pro ty, kteří se ocitli ve výkonu vazby nebo ve výkonu trestu odnětí svobody a mají nebo měli ve svém životě problém s drogou. V rámci individuální péče jsou předmětem témata, která souvisejí s užíváním drog, abstinencí, prevencí relapsu, možnostmi léčby či sociálním poradenstvím. Součástí činnosti Kontaktních center je i zprostředkování kontaktu s rodinou či osobami blízkými. Smyslem programu je zajistit vězněným osobám, které jsou v této životní situaci, obdobný přístup ke službám jako v civilní sféře a usnadnit jim návrat do společnosti.

Pro realizaci aktivit ve vztahu k propuštění z výkonu trestu odnětí svobody jsou ve věznicích zřizována tzv. výstupní oddělení, kde jsou umístěováni odsouzení s delším trestem než tři roky. V rámci těchto výstupních oddělení jsou pak postupně seznamováni s podmínkami života mimo věznici, včetně nabídky sociálních služeb, tzv. postpenitenciární péče, které mohou po propuštění využít.

2.5 Náboženská a morální péče

Náboženská a morální péče jako součást působení společnosti v oblasti resocializace na vězněné osoby vychází z Evropských vězeňských pravidel, kdy je vnímána jako jedno ze základních práv, které mohou vězněné osoby v rámci pobytu v těchto zařízeních využívat. Tuto sféru vězeňské péče zmiňují Evropská vězeňská pravidla ve své druhé části, která je zaměřena na správu vězeňských ústavů v oblasti podoby podmínek věznění.

Podle článků č. 46 a č. 47 Evropských vězeňských pravidel má mít každý vězeň, pokud to je proveditelné právo uspokojovat potřeby svého náboženského, duchovního a morálního života, a to účastí na bohoslužbách nebo náboženských setkání v ústavu a možností držení potřebných knih a literatury²⁴.

Toto doporučení bylo převzato do právního řádu České republiky a stalo se jeho součástí. Základní podmínky o duchovní péči vězňů jsou obsaženy v § 20 zákona č. 169/1999 Sb.,

²⁴ *Evropská vězeňská pravidla* 1 vyd. Praha: Účelová publikace nadace KLÍČ, 1996. s. 19.

o výkonu trestu odnětí svobody a rozpracovány a v § 71 vyhlášky Ministerstva spravedlnosti č. 345/1999 Sb., kterou se vydává řád výkonu trestu odnětí svobody. Podle těchto právních norem se mohou církve a náboženské společnosti registrované u Ministerstva kultury České republiky podílet na naplňování účelu výkonu trestu poskytováním duchovní služby, což je z hlediska programů zacházení uplatňování speciálních výchovných aktivit v procesu resocializace. V praxi je tato výchovná aktivita realizována ve většině případů jako spolupráce speciálních pedagogů a duchovních při vytváření programů zacházení odsouzených, kdy na základě komplexní zprávy o odsouzeném je pro tuto péči východiskem skutečnost, že odsouzený je věřící a tuto alternativu zacházení si sám zvolil. Pokud však odsouzený nechce mít tuto skutečnost zapsanu v programu zacházení, je mu vyhověno. Z hlediska výběru církví či náboženských společností si může vězněný jedinec zvolit z registrovaných církevních subjektů ten, který preferuje.

K 4. dubnu 2009 bylo registrováno na Ministerstvu kultury České republiky v rejstříku církví a náboženských společností celkem třicet subjektů²⁵.

Mezi těmito subjekty najdeme křesťanské církve katolické, protestantské či pravoslavné, dále subjekty založené na judaismu, buddhismu, hinduismu a islámu. Ve vězeňských zařízeních je pak vzhledem ke kulturním tradicím nejvíce využíváno křesťanských církví na ekumenickém základě v podobě vězeňské duchovenské péče. Pastorační péče je realizována ve většině případů kaplany. Duchovní ve funkci kaplana ve vězeňském prostředí je kněz, kterému byla svěřena do péče zvláštní skupina věřících, což jsou v tomto prostředí odsouzení a obvinění. Působení duchovních pak probíhá formou pastoračních návštěv s výkladem náboženských textů, dále v podobě besed a přednášek s etickou tematikou, terapie, konání bohoslužeb se zajišťováním duchovní a náboženské literatury. Pastorační návštěvy duchovních ve věznicích vycházejí z poslání církví, neboť jejich úkoly a působení se nevztahují pouze k věřícím ve své církvi, ale jsou směřovány i vzhledem k okolnímu

²⁵ REJSTŘÍK CÍRKVÍ A NÁBOŽENSKÝCH SPOLEČNOSTÍ [online], [4.4.2009]. DOSTUPNÉ <http://www3.mkcr.cz/cns_internet/>

světu. Na základě religiózního působení pak dochází k ovlivnění hierarchie hodnot a k pozitivnímu zhodnocení životních cílů a postojů. Pokud je tato aktivita míněna vězněm vážně je zde pak určitý předpoklad pro změnu v jeho chování s možností navázat na tyto aktivity i po propuštění ve smyslu postpenitenciární péče. Z pohledu praktických postupů jsou v souvislosti s terapií u odsouzených uplatňovány ve vězeňských zařízení různé terapeutické postupy, které u nich mohou vyvolat změnu jejich mravní nedokonalosti, směřující k respektu ke společnosti.

Podle Škody je u vězňů využívána například terapie realitou či u mentálně retardovaných vězňů Hagioterapie, což je existenciální terapie pracující s biblickými texty²⁶.

Terapie realitou Williama Glassera je terapeutický směr založený na myšlence, že jedinec je zodpovědný za své současné jednání z důvodu možnosti volby. Posláním terapeuta ve vězeňském zařízení je pak pomoci odsouzenému kultivovat jeho schopnost naplnit své potřeby a tak nastolit skutečný vztah k realitě. Využitím různých terapeutických postupů může pak u odsouzených dojít k úplnému odstranění nebo alespoň k omezení jejich protisociálního chování a jednání.

Závěrem lze říci, že do vězení se dostává mnoho jedinců, kteří neměli před svým odsouzením či obviněním s církví a náboženstvím mnoho společného. Motivace pro změnu této orientace v průběhu výkonu trestu odnětí svobody bývají u jedince různé a mohou vycházet z potřeby zpestřit si jednotvárný vězeňský život, získat některé výhody či pomoc a v neposlední řadě také být v kontaktu s někým, komu mohu věřit. Postavení duchovního v tomto prostředí pak vyžaduje jeho připravenost na kontakt s vězněnými osobami mezi kterými je i velká část recidivistů, snažících se v některých případech i o zneužití jeho vstřícnosti a pochopení. Z pohledu dosažení úspěšnosti se domnívám, že největší šance při působení duchovních na změnu chování vězňů vidím u mladistvých a mladých odsouzených. Nemalý počet z nich totiž prožil svůj život v dětských domovech, výchovných ústavech či v rozvrácených rodinách s absencí socializačního působení v rámci rodiny a duchovní by mohl být ten, který je vzhledem ke své důvěryhodnosti dokáže přesvědčit a

²⁶ ŠKODA, M. Duchovní péče: Smysl týmové práce kaplanů v rámci odborné činnosti. *České vězeňství*. 26.3.2007, roč. 15, č. 2, s. 35. ISSN 1213-9297.

motivovat ke změně chování. Působení duchovních v rámci pastorační péče ve vězeňských zařízeních je však velmi limitováno nezájmem vězeňské populace o duchovní služby.

2.6 Negativní jevy ve vězení

V této části mé práce se zaměřím na negativní jevy ve vězeňských zařízeních, které významným způsobem znehodnocují resocializační proces. Ve věznicích vzhledem k prostředí a ke kumulaci různě narušených jedinců nedochází jen k pozitivnímu ovlivnění vězňů, ale i k negativním efektům. Pro toto negativní působení v prostředí věznic je užíván pojem prizonizace, jež obsahuje všechny negativní konotace vztahující se k tzv. druhému životu vězňů. Prizonizace má souvislost s mírou adaptace vězňů na nové podmínky jejich života, které nastanou jejich umístěním do výkonu trestu odnětí svobody. Tímto u nich dochází ke zcela zásadní změně způsobu života, který je ve vězení podřízen pravidlům instituce, s čímž mají někteří vězni značné adaptační problémy. U jiných zase dochází k opačnému efektu, kdy se s touto formou života vězňů jedinec zcela ztotožní a po propuštění je pro něj život v civilním prostředí velmi obtížný. V průběhu pobytu ve věznicích dochází nejen k institucionálnímu formálnímu působení, ale i k neformálnímu ovlivňování prostřednictvím jednotlivců či skupin odsouzených, které vede v některých případech k přejímání negativních postojů, hodnot a norem chování vězeňské subkultury.

Toto negativní neformální působení v penitenciárním prostředí může být podle Mařádka dvojího typu. Jedná se o anomální chování se vztahem k patopsychologii a abnormální chování se vztahem k psychopatologii²⁷.

Z hlediska psychologie není anomální chování spojeno s duševní nemocí, ale projevuje se jako odchýlené chování od lidských norem. Toto odchylné chování ve vězeňském prostředí může mít pak formu agrese, šikanování, sebevražedných aktivit, uspokojování sexuálních potřeb, nedodržování stanoveného řádu, nekázně, sebepoškozování, ničení majetku, hladovky, tetování či účelového chování aj. Na vznik tohoto odchylného chování má vý-

²⁷ MAŘÁDEK, V., *Vězeňství*. 1 vyd. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, 2005. s. 14. ISBN 80 – 7368 – 002 – 5.

znamný vliv i prostředí a charakter věznic ve smyslu formy ubytování, typu vězeňského zařízení, složení vězňů, kompetentností personálu a přístupu k aktivitám v souvislosti s programy zacházení. Vzhledem k ubytování vězněných osob je nutno říci že v souvislosti s kapacitními možnostmi českých věznic není možné zajistit pro všechny odsouzené ubytování po dvou, jež je běžné ve vyspělých zemích Evropské unie, a které toto negativní ovlivňování snižuje. V českých věznicích jsou odsouzení ubytováni ve výrazně vyšším počtu a tím je zde vzhledem ke kumulaci mnoha narušených jedinců ve společném prostoru více možností a příležitostí pro tuto negativní formu působení a ovlivňování vězněných osob. Otázka nápravy tohoto stavu je ve sféře ekonomické, kdy je řešením vytváření dalších ubytovacích kapacit, což je však vzhledem k nedostatku finančních prostředků značně limitováno. Výše objemu poskytovaných finančních prostředků ve společnosti na zajištění jejich jednotlivých částí je totiž závislé na preferenci priorit, mezi které však vězeňství nepatří. Kompetentnost personálu ve vztahu k tomuto neformálnímu působení vězňů je vnímána ve smyslu včasného odhalení a diagnostikování tohoto anomálního chování s příslušným řešením v rámci kázeňských pravomocí jednotlivých zaměstnanců. Problém je také v rovině času a počtu přidělených vězňů, kdy příslušný zaměstnanec nemůže mít vězněné vzhledem k plnění dalších úkolů a povinností neustále pod dohledem a zde poté vzniká další prostor k těmto negativním aktivitám. Z hlediska charakteru věznice a složení vězňů je nutno říci, že ve věznicích s větším počtem recidivistů a odsouzených, kteří jsou vězněni za závažnou trestnou činnost se zvyšuje i předpoklad vzniku anomálního chování. Toto chování může ale pocházet i z nedostatečné nabídky pracovních, vzdělávacích a zájmových aktivit, čímž vzniká nuda, ze které pak toto anomální chování může vycházet. Vzhledem k resocializačnímu působení ve vězeňství a k předpokladům vězňů pro podíl na negativních jevech ve vězeňských zařízeních můžeme odsouzené rozčlenit podle jejich vztahu k socializaci do několika typů.

Podle Černikové a Makariusové lze rozdělit odsouzené do čtyř základních typů. Jedná se o prosociální typ (orientován na konvenční normy), antisociální typ (orientace na krimi-

nální normy), pseudosociální typ (střídání norem z vypočítavosti) a asociální typ (střídání norem z nezpůsobilosti)²⁸.

Pokud jde o charakteristiky výše uvedených typů jedná se v případě *prosociálního typu* o vězně, kteří jsou konformní s vězeňským personálem a můžeme k nim zařadit například odsouzené, kteří jsou poprvé ve výkonu trestu odnětí svobody s relativně zajištěným záze-
mím. Patří k nim například pachatelé nedbalostních trestných činů jako jsou dopravní ne-
hody. *Antisociální typ* orientovaný na kriminální normy se chová ve věznicích většinou
účelově. K tomuto typu můžeme zařadit většinou pachatele úmyslné trestné činnosti (krá-
deže, loupeže, vydírání apod.), u kterých proběhla neúspěšná socializace. *Pseudosociální
typ* se vyznačuje střídáním norem, které je podmíněno výhodami toho kterého chování. Je
charakterizován nespolehlivostí v dodržování norem. *Asociální typ* je podobně jako pseu-
dosociální typ charakterizován střídáním norem a nespolehlivostí, byť důvod tohoto střídá-
ní je spatřován v jeho nevyzrálosti. Také u tohoto typu proběhla socializace neúspěšně.

Další oblastí tzv. druhého života odsouzených můžeme spatřovat v antisociálních a aso-
ciálních aktivitách, které vznikají z podmínek popsaných v předcházející části mé práce.
Tyto aktivity mají vztah například ke snahám o nepovolené nakládání s nepovolenými
věcmi ve výkonu trestu odnětí svobody jako jsou drogy, alkohol, peníze či jiné věci, které
jsou předmětem hazardních her, dále léky, mobilní telefony a další předměty, které by
mohly ohrozit bezpečnost ve vězeňských zařízeních.

Pokud se zaměříme na výše uvedené nepovolené předměty je otázkou, jak se vůbec mo-
hou do vězeňských zařízení tyto dostat, když funguje tak přísná a důkladná kontrola při
vstupech do vězeňských zařízení. Podle mého názoru je to způsobeno tím, že v oblastech,
kde je přítomen lidský faktor může docházet k selhání jak nevědomého původu (např. ne-
pozornost při prohlídkách vězňů) tak vědomého, kdy je nepovolená věc předmětem ko-
rupčního jednání ze strany zaměstnanců. Dalším faktorem je také velké množství způsobů,
možností a kontaktů, kterými se tyto předměty mohou do vězení dostat (např. vycház-
ky, návštěvy, pracovní aktivity, eskorty, zásobování věznice, apod.), kdy dochází k velké

²⁸ ČERNÍKOVÁ, V., MAKARIUSOVÁ, V. *Sociální ochrana*. 1 vyd. Praha: Policejní akademie ČR, 1996. s. 89. ISBN 80-85981-36-X

migraci osob a materiálu, přičemž kontrola je mnohdy velmi obtížná. Odstranění tohoto nežádoucího stavu pak vidím v efektivním nastavení a realizaci systému kontrolních a technických mechanismů, kdy však lidský faktor bude vždy vykazovat v různé míře prvky nespolehlivosti. Jednotlivé nepovolené aktivity vězňených osob pak vykazují různou míru nebezpečnosti jak pro vězně tak pro personál věznic. Nebezpečnost těchto aktivit tkví v různých významech, kdy například nepovoleným používáním mobilních telefonů lze z vězení realizovat trestnou činnost a ovlivňovat trestní řízení, drogy a alkohol pak mohou po konzumaci a aplikaci vyvolat u odsouzených chování a jednání nebezpečné jak pro vězně, tak pro personál věznic. Ze strany Vězeňské služby je této problematice věnována neustálá pozornost ve smyslu co největší minimalizace těchto negativních aktivit.

Další oblastí nepovoleného jednání ze strany vězňených osob je agrese, která může mít v tomto prostředí různé formy. Podmínky pro vznik této formy chování souvisí s již výše popsanými faktory (např. se způsobem ubytování, se složením vězňů, kompetentností personálu či nedostatečnou nabídkou aktivit apod.), kdy je v některých případech na omezeném prostoru v kontaktu mnoho narušených osob bez smysluplného vyžití. Toto agresivní chování vězňených osob může být jak ve formě verbální (vyhrožování, vulgarismy), tak i ve formě fyzické a může směřovat na spoluvězně, zaměstnance, ale i na majetek a zařízení věznice. K zamezení tohoto nežádoucího chování je využíváno zaměstnanci věznice příslušné kázeňské pravomoci, kdy v některých opodstatněných případech je použito i donucovacích prostředků jako jsou pouta, obušek či služební pes, jejichž aplikace musí být vždy v souladu s příslušnými předpisy (zákon č. 555/1992 Sb., o Vězeňské službě a justiční strážní České republiky). V prostředí věznic dochází také k dalšímu patologickému jevu, který má velmi negativní vliv na resocializaci odsouzených a jež nese název šikanování.

Podle Vykopalové je šikanování spojováno s ponižováním, vydíráním a zneužíváním moci u lidí uzavřených v institucích s autoritativním režimem, ve kterých je přísně strukturovaná komunita, přičemž může být ve formě zjevné nebo skryté²⁹.

Ve vězeňském prostředí se může tento patologický jev projevat fyzickým násilím, posluhováním i verbálním projevem. Příčinu tohoto jevu lze spatřovat v genetické podmíně-

²⁹ VYKOPALOVÁ H. *Sociálně patologické jevy v současné společnosti*. 1 vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2002. s. 104. ISBN 80-244-0337-4.

nosti, neúspěšné socializaci či ve vlivu negativního prostředí na osobnost agresora. Otázka vzniku šikany může být spojována s různými podobami odlišností vězně, které jsou pak podnětem tohoto patologického jevu. K těmto odlišnostem můžeme uvést například podobu odsouzeného, etnický původ, jiné sexuální zaměření, mentální úroveň, fyzické dispozice, hygienické návyky, apod. Řešení této problematiky je mnohdy velmi obtížné pro její skrytost a vyžaduje od zaměstnanců věznice příslušnou kompetentnost k jeho řešení. Obtížnost řešení je spatřována například také v tom, že postižený často váhá s nahlášením případu šikany z důvodu, že je následně označen za donašeče, což je v tomto prostředí pro něj velmi negativní role. Šikanování v nejrůznějších formách, je pak vzhledem k prostředí a k povaze vězeňské populace v některých případech přítomno ve vězeňských zařízeních a odpovědnost za její odhalování a potírání leží na bedrech všech zaměstnanců, kteří jsou v přímém kontaktu s touto vězeňskou realitou.

Mezi další podobu negativních forem chování můžeme zařadit například hladovky, jež slouží k prosazení různých zájmů vězněných osob, homosexualita jako náhradní sexuální uspokojování, zneužívání drog či sebevražedné jednání. Z hlediska nebezpečnosti považují otázku problematiky drog za významnou, protože sebou přináší značná rizika v mnoha oblastech mezi kterými můžeme uvést například poškozování zdraví vězně (přenos infekčních chorob a působení na osobnost), bezpečnostní rizika (chování vězně ovlivněné drogou), neplnění programu zacházení a tím dochází k ohrožení úspěšné resocializace aj.

Podle Sochůrka na základě výzkumu drogové situace ve věznicích je nejčastěji používanou drogou pervitin následován marihuanou, hašišem a heroinem³⁰.

Vzhledem k druhu užívaných drog lze považovat tento problém ve věznicích za závažný. Pro minimalizaci zneužívání drog jsou ve věznicích zřizovány tzv. bezdrogové zóny, které se svým režimem snaží tomuto jevu zamezit. V rámci těchto bezdrogových zón jsou například prováděny časté namátkové testy za účelem zjištění přítomnosti drog, což slouží jako preventivní prostředek, neboť odsouzený nikdy neví, kdy bude testován. Při pozitiv-

³⁰ SOCHŮREK, J. *Kapitoly z penologie III. díl*. Liberec: Technická univerzita v Liberci, 2007. s. 48. ISBN 978 -80 - 7372 - 205 - 6.

ním zjištění přítomnosti drogy má tato skutečnost pro odsouzeného velmi nepříjemné následky.

Nakonec lze říci, že negativní jevy ve vězení výrazným způsobem ovlivňují resocializační proces odsouzených a souvisejí s prostředím a s povahou vězeňské populace ve vězeňských zařízeních. Jsou vyvolávány ve většině případů anomálním chováním vězňů ve formě odchýlného chování od stanovených norem, které může mít mnoho podob. K minimalizaci tohoto chování je potřebná kompetentní činnost vězeňského personálu ve smyslu včasné diagnostiky problému a efektivního postupu, jehož úspěšnost má pak významný vliv na výsledek resocializačního působení.

2.7 Úspěšnost resocializace odsouzených

Pokud byla resocializace u odsouzeného ve výkonu trestu odnětí svobody úspěšná dochází k sociální reintegraci. Jedná se o to, že se jedinec po resocializačním působení ve věznici integruje zpět do společnosti ve smyslu konformního chování. Takto by měl vypadat a v některých případech i vypadá ideální stav, ale jaká je vlastně skutečnost? Určitý problém spatřuji v tom, že se resocializovaný jedinec vrací v některých případech zpět do prostředí, které bylo v minulosti příčinou jeho odsouzení a zde se dostává opět do kontaktů, které ho negativně ovlivňují. Z tohoto pohledu je tedy někdy výhodnější prostředí změnit, což však není jednoduché vzhledem k zajištění ubytování, práce a ke ztrátě původních sociálních kontaktů. Tato změna prostředí sebou pro jedince může nést ještě určitou obavu, strach či nejistotu z nového prostředí. Záleží tedy na osobnosti jedince a příslušných podmínkách jakou cestu si zvolí. Jednodušší je pro některé z nich návrat do původního prostředí, kde ale mohou opět vznikat podněty pro kriminální chování. Podoba prostředí však není jen jedinou příčinou, která může ovlivnit úspěšnou reintegraci jedince do společnosti.

Podle Sochůrka může mít opakované selhávání propuštěných vězňů souvislost s jejich socializací, s duševním zdravím, s kriminalitou, se sociální situací či s pobytem ve vězení³¹.

Příčinou selhání může být například neúspěšná socializace jedince v minulosti, přítom-

³¹ SOCHŮREK, J. *Kapitoly z penologie II. díl*. Liberec: Technická univerzita v Liberci, 2007. s. 57. ISBN 978 -80 - 7372 - 204 - 3.

nost poruch osobnosti a snížená mentální úroveň v oblasti duševního zdraví, kriminální chování za účelem obstarání si prostředků na návykové látky, předcházející opakované umístění do výkonu trestu odnětí svobody, rozpad rodiny, bezdomovectví či chybějící pracovní návyky. Společnost se na tuto skutečnost snaží reagovat ve formě postpenitenciární péče, která pak působí jako preventivní opatření ve smyslu minimalizace těchto jevů.

Podle Štěrby je postpenitenciární péče sociální služba zaměřená na prevenci recidivy (tendence k nežádoucímu návratu do nežádoucích návyků) a její rozsah je dán podobou aktuální sociální politiky státu. Jedná se o činnost státních institucí, společenských a církevních organizací, které vytvářejí předpoklady pro reintegraci jedince do společnosti³².

Oblast postpenitenciární péče je poměrně široká a zahrnuje sféry jako je sociální pomoc při hledání pracovních příležitostí, zprostředkování ubytování, sociálně – výchovné poradenství, terapii a v některých případech je předmětem i finanční pomoc. V oblasti postpenitenciární péče působí jak státní, tak i nestátní subjekty. Mezi působení státních subjektů můžeme zahrnout například činnost sociálního pracovníka jež je zaměstnancem Vězeňské služby nebo sociálního kurátora, jenž je zaměstnancem městského úřadu. Oba tyto subjekty spolu vzájemně spolupracují a společně se také podílejí na vytváření podmínek pro úspěšnou reintegraci odsouzených. Sociální pracovník působí ve formě přípravy těchto podmínek ještě v průběhu výkonu trestu odnětí svobody. Zaměřenost sociálního kurátora je širší, neboť působí na jedince jak v období výkonu trestu odnětí svobody (řeší nepříznivé sociální dopady), tak převážně po jeho skončení. Vzhledem k postpenitenciární péči je činnost sociálního kurátora jedna z rozhodujících. Působí například formou sociálně-výchovné práce nebo sociálně-terapeutické a poradenské činnosti, přičemž realizuje svoje působení pomocí terénní sociální případové práce se zaměřením na patologické jevy ve společnosti. Jedinci po propuštění z výkonu trestu odnětí svobody však nejsou odkázáni pouze na pomoc státních institucí, ale v této sféře působí i mnoho nestátních neziskových subjektů, které poskytují sociální pomoc. K těmto subjektům můžeme zařadit například Českou kato-

³² ŠTĚRBA, V. *Penologie*. Praha: ARMEX PUBLISHING s.r.o., 2007. s. 117. ISBN 978 -80 – 86795 – 48 - 5.

lickou charitu (humanitární organizace pro pomoc bližním v nouzi), Český červený kříž (občanské sdružení zaměřené na humanitární, sociální a zdravotní pomoc), ADRA (charitativní organizace), dále azylové domy (poskytnutí ubytování, hygienických potřeb a sociálního poradenství), Armádu spásy (poskytuje ubytování, duchovní podporu, stravu), Domy na půli cesty (občanská sdružení zaměřená na pomoc lidem v psychosociální nouzi), apod. Všechny tyto výše uvedené subjekty jsou zaměřeny na kultivaci podmínek směřujících k reintegraci jedinců do společnosti, přičemž se vztahují nejen na bývalé vězně, ale i na ostatní, kteří tuto pomoc v nouzi potřebují. Přestože stát vynakládá na tuto oblast nemalé prostředky a snaží se vytvářet příslušné podmínky pro reintegraci těchto osob do společnosti, jsou výsledky tohoto působení v určitém smyslu rozporuplné. Pokud totiž pohlédneme na policejní statistiky zaměřené na kriminální činnost recidivistů zjistíme, že velký počet pachatelů trestné činnosti je tvořen právě bývalými vězňenými osobami.

Podle kriminální statistiky Ministerstva vnitra České republiky zaměřené na trestnou činnost recidivistů v roce 2007 činil podíl recidivistů ve struktuře pachatelů 44,5 %³³.

Z hlediska věkového složení pachatelů tvoří dle statistik Policie České republiky osoby do třiceti let polovinu případů objasněné trestné činnosti³⁴.

Tato statistika ale vychází pouze z objasněné trestné činnosti, takže podíl recidivistů na celkové kriminalitě může být ještě vyšší. Jak je tedy možné, že i přes snahu společnosti o reintegraci těchto osob vykazují statistická data tak negativní výsledky? Podle mého názoru je patrné, že i přes snahu příslušných subjektů o reintegraci jsou lidé propuštění z výkonu trestu odnětí svobody v obtížné situaci například vzhledem ke společenským předsudkům, mnohdy i oprávněným. Pokud se zaměříme například na možnost nalezení pracovních příležitosti je v některých případech obava zaměstnavatele přijmout do firmy člověka, který již byl ve výkonu trestu pro majetkovou trestnou činnost rozhodujícím faktorem pro jeho odmítnutí. Určitou možností je v omezených případech získání práce prostřednictvím programů státních či nestátních organizací, která je však podle mého názoru

³³ BEZPEČNOSTNÍ SITUACE 2007 [online], [18.4.2009]. DOSTUPNÉ<<http://aplikace.mvcr.cz/archiv/2008/dokument/index.html#bezpec>>

³⁴ MAREŠOVÁ, A. Současný stav kriminality mládeže: Věkové složení pachatelů. *České vězeňství*, č. 2/2008, s. 19.

nedostatečná. Propuštěnému tedy nezbývá než čekat na práci a pro zajištění živobytí požádat o sociální dávky. Myslím si, že tento přístup společnosti pak může být vnímán jako projev nezájmu o jeho osobu. Nedostatek finančních prostředků, nezaměstnanost a beznaděj pak mohou být spouštěčem kriminální recidivy. Dalšími faktory, které mohou být i přes snahu společnosti příčinou selhání je například neobnovení rodinných vztahů, problémy s ubytováním, užívání návykových látek, bezdomovectví či dezorientace propuštěných ve společnosti po dlouhodobých trestech odnětí svobody.

Jedním z námětů pro řešení této neutěšené situace v oblasti reintegrace vězňených osob spatřuji v rozšíření sociálních služeb pro tuto oblast klientů s prioritami v oblasti tvorby přijatelného zázemí (například dostatečná ubytovací kapacita se smysluplnými sociálními programy, ale především v nabídce příslušných pracovních příležitostí). Mezi těmito klienty bude vždy určité procento těch, které o nabízené službě zájem neprojeví, ale pro ty, kteří to myslí se svoji reintegrací vážně je zapotřebí jim příslušnou pomoc zajistit. Pokud například pohlédneme na trh práce jsou někteří tito klienti i přes značný zájem o práci oproti ostatním účastníkům trhu výrazně handicapováni. V první fázi tedy spatřuji úlohu společnosti například ve vytváření stabilních pracovních míst v oblasti veřejně prospěšných prací či ve zřizování a provozování chráněných dílen, kde by tito klienti mohli svůj zájem o práci využít v praxi. Po této první fázi reintegrace by pak mělo následovat úsilí o přechod těchto klientů na pracovní místa v rámci trhu práce s příslušnými referencemi o absolvování fáze první. Tyto reference by mohly pozitivně ovlivnit nedůvěru některých zaměstnavatelů v civilní sféře a přispět tak ke zvýšení předpokladů a šancí pro nalezení stabilního pracovního místa.

3 PREZENTACE VĚZNICE HRADEC KRÁLOVÉ Z POHLEDU RESOCIALIZACE ODSOUZENÝCH

Objekt věznice pro výkon trestu odnětí svobody je ve městě Hradci Králové situován v katastru městské části Pouchov. Tento objekt byl vybudován v roce 1976 se záměrem využít pracovní sílu z řad odsouzených pro potřeby tehdejšího národního hospodářství a pro ekonomickou soběstačnost vězeňství. Téměř všichni práceschopní odsouzení pracovali tehdy v různých resortech průmyslu či v zemědělství. Z hlediska přístupu k odsouzeným byl v té době praktikován militantní a tvrdě represivní přístup ze strany tehdejšího Sboru nápravné výchovy České socialistické republiky. Bodem zlomu se stal rok 1990, kdy v reakci na celospolečenské změny došlo k zásadním proměnám v oblasti vězeňství. Po vyhlášení rozsáhlé amnestie byli propuštěni všichni odsouzení, kteří zde vykonávali trest odnětí svobody a v objektu zůstal pouze minimální počet zaměstnanců zajišťující základní provoz. V průběhu následujícího období však docházelo postupně k nástupu prvních odsouzených a po čase se objekt věznice znovu naplnil. Vzhledem k novele trestního zákona v roce 1992 byl objekt věznice určen k diferencovanému výkonu trestu odnětí svobody mužů ve věznici s dohledem a s dozorem. Tento stav trval až do roku 2000, kdy zde byl výkon trestu odnětí svobody ve věznici s dozorem zrušen. Od této doby až po současnost je objekt věznice určen pro odsouzené, které soud odsoudil vzhledem k diferencovanému výkonu trestu odnětí svobody do věznice s dohledem, což je nejmírnější typ vězeňského zařízení vzhledem k podmínkám střežení věznice.

Podle trestního zákona jsou do věznice s dohledem zpravidla zařazováni pachatelé, kterým byl uložen trest za trestný čin z nedbalosti a který dosud nebyl ve výkonu trestu pro úmyslný trestný čin³⁵.

Výše uvedené znění trestního zákona sice hovoří pouze o pachatelích nedbalostních trestných činů či o prvotrestaných pachatelích, realizovaná praxe je však výrazně odlišná. V našem právním řádu totiž existuje možnost přeřadit za vzorné chování odsouzeného z přísnější věznice do mírnějšího typu a tato legislativní opatření je soudy často využíváno. Toto přeřazování má pak za následek, že odsouzení charakterizovaní výše v § 39 trestního

³⁵ § 39 zákona č. 140/1961 Sb., trestní zákon ve znění pozdějších předpisů

zákona vykonávají trest společně s odsouzenými recidivisty, z nichž někteří jsou ve výkonu trestu i pro násilné trestné činy. Podle mého názoru tyto podmínky výkonu trestu působí negativně na resocializační proces, kdy výkon trestu těchto dvou odlišných skupin odsouzených by měl probíhat odděleně, což je však vzhledem k poměru počtu odsouzených ke kapacitě českých věznic zatím nereálné. Náprava tohoto stavu by se neobešla bez nákladných investic do výstavby nových objektů, což je však limitováno omezeným objemem finančních prostředků, přidělených pro tuto sféru. Z hlediska architektury se věznice člení na několik přízemních objektů, z nichž převážnou část tvoří montované stavby. K zajištění vnější bezpečnosti zde nejsou využívány stavebně technické prostředky ani ozbrojené strážě a věznice je oplocena pouze běžným drátěným plotem s pohybovým senzorem. Ubytovací kapacita věznice je dimenzována pro 114 odsouzených ve věznici s dohledem. Skladba ubytovaných odsouzených, kterým je pak určen obsah programů zacházení tvoří poměrně různorodou směs jedinců vzhledem k příčinám trestné činnosti a k četnosti pobytů věznicích.

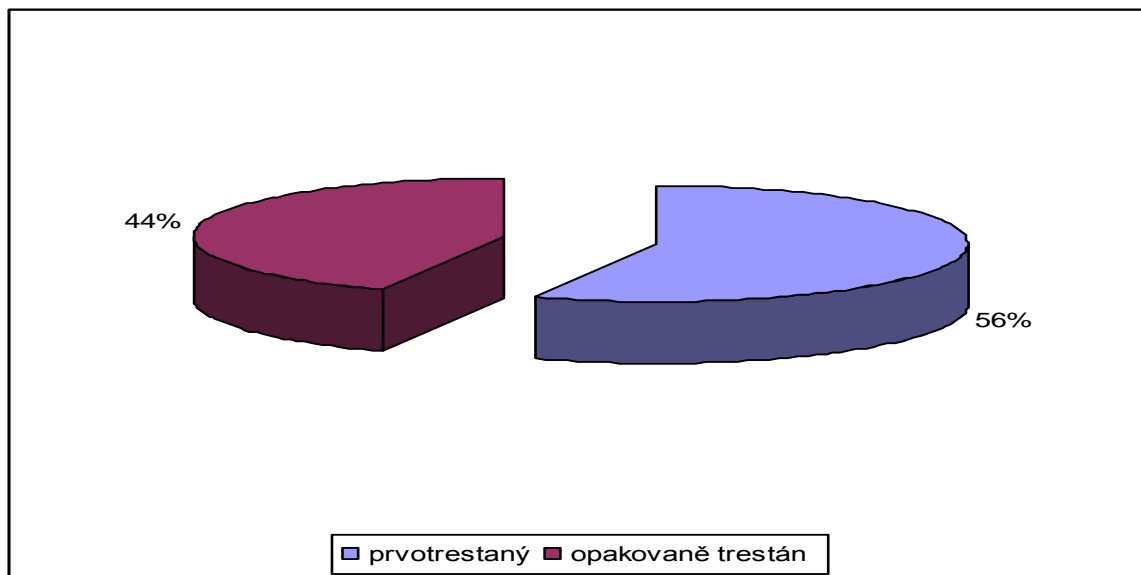

Obr. č. 1: Ubytovna odsouzených ve Věznici Hradec Králové na Pouchově.³⁶

³⁶ AKTUALITY [online], [10.4.2009]. DOSTUPNÉ < http://hradec.vscr.cz/clanky/?cl_id=110>

Skladba odsouzených vzhledem k výše uvedeným kritériím k 30.4.2009:

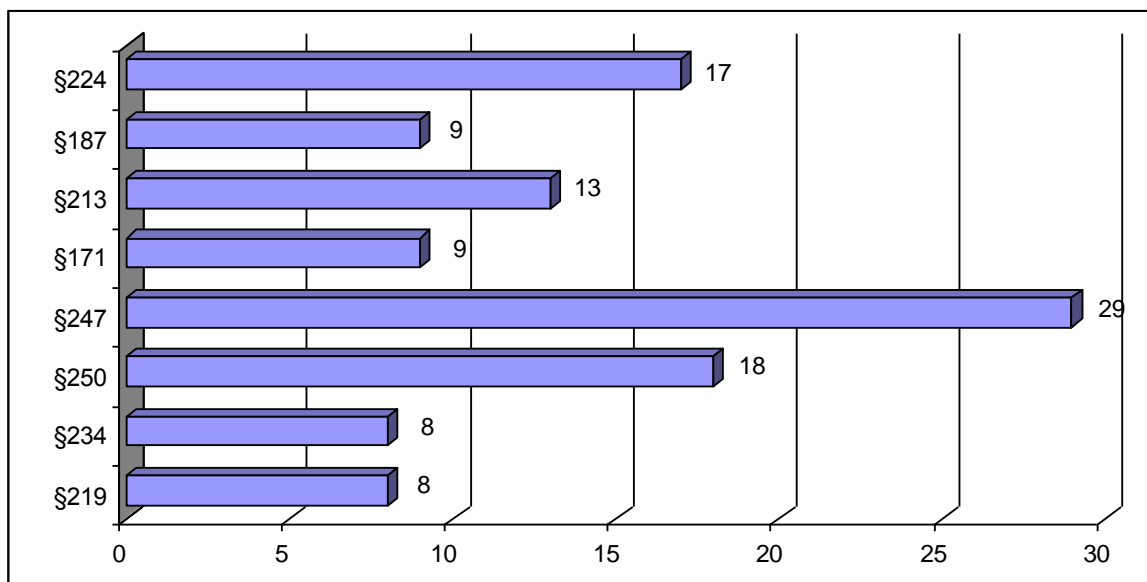
Graf č.1: Poměr prvotrestaných a vícekrát trestaných odsouzených ve výkonu trestu odnětí svobody, umístěných ve Věznici Hradec Králové Pouchov – stav k 30.4.2009.

Zdroj : vlastní

Ve Věznici s dohledem v Hradci Králové Pouchov je umístěno 44 % odsouzených, kteří byli již vícekrát ve výkonu trestu odnětí svobody.

Graf č.2: Nejčastější důvody pro odsouzení ve Věznici Hradec Králové Pouchov - stav k 30.4.2009.

Zdroj : vlastní

Nejčastějším důvodem pro odsouzení je podle § 247 (krádež) a na druhém místě § 250 (podvod). Dalšími příčinami jsou podle § 224 (ublížení na zdraví z nedbalosti), § 213 (zanedbání povinné výživy), § 187 (nepovolená výroba a držení omamných a psychotropních látek a jedů), § 171 (maření úředního rozhodnutí), § 219 (vražda) a § 234 (loupež).

3.1 Realizace programů zacházení

Programy zacházení ve Věznici Hradec Králové Pouchov jsou realizovány odbornými zaměstnanci oddělení výkonu vazby a výkonu trestu odnětí svobody. Tým vytvářející, realizující a hodnotící programy zacházení má psychologa, dva speciální pedagogy, duchovního, pedagoga volného času, sociálního pracovníka a devět vychovatelů. Náplně práce jednotlivých výše uvedených profesí korespondují s charakteristikou uvedenou v předcházející části mé práce zaměřenou na resocializaci odsouzených z pohledu vybraných profesí. Obsah uplatňovaných programů zacházení pak vychází z § č. 39 zákona č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody, kdy na základě komplexní zprávy je navrhován příslušný program zacházení pro konkrétního jedince. Z pohledu aktivit jsou využívány všechny možnosti dané zákonem. Jedná se o aktivity vzdělávací, pracovní, speciálně-výchovné, zájmové a oblast utváření vnějších vztahů.

Vzdělávací aktivity jsou realizovány vzhledem k absenci vlastního školského vzdělávacího střediska buď externě s využitím civilní školské soustavy nebo formou působení specialistů uvnitř věznice. Možnost doplnění si vzdělání mimo objekt věznice vychází z konkrétních případů, kdy odsouzený musí pro tuto formu doplnění nebo rozšíření vzdělání splňovat určité předpoklady. Jedná se o délku výkonu trestu (vzhledem k dokončení studia), vztah k plnění programu zacházení, dodržování kázně a zejména splnění kritérií pro udělení volného pohybu mimo věznici, neboť návštěva školského zařízení se odehrává většinou kombinovanou formou studia a je realizována bez doprovodu zaměstnance věznice. Účast a výsledky odsouzeného ve výuce jsou pak konzultovány s příslušným pedagogem civilního školského zařízení. Konkrétními školskými zařízeními, které navštěvují nebo navštěvovali odsouzení z Věznice Hradec Králové Pouchov jsou například Střední průmyslová škola strojní či Hotelová střední odborná škola v Hradci Králové. Vzhledem k četnosti absolventů se však jedná spíše o ojedinělé případy. Další možností doplnění vzdělání mimo věznici je například možnost získání některých oprávnění či odborné způsobilosti. Jedná se o účast v odborných kurzech jako jsou svářečský, paličský, obsluhy vysokozdvížných vozíků či získání příslušné odborné způsobilosti v elektrotechnice. Úhradu nákladů za absolvování těchto kurzů hradí buď věznice, podnikatelský subjekt (pokud zde odsouzený pracuje) či sám odsouzený. Další vzdělávací aktivity jsou pak připravovány zaměstnanci-specialisty v areálu věznice. Jedná se například o působení formou kroužků, kdy je příslušným zaměstnancem prováděna vzdělávací činnost ve skupině odsouzených.

K této formě vzdělávání můžeme zařadit kurz francouzského a anglického jazyka, výcvik dovedností v pravopise, teorie a praxe výtvarných technik, zeměpisný a historický kroužek, klub přátel filmu, základy zahradnictví či kurz pravidel silničního provozu. Z výše uvedeného počtu aktivit je patrné, že odsouzení ve Věznici Hradec Králové Pouchov mají z čeho vybírat a záleží jen na jejich preferencích, kterou aktivitu si zvolí. Jednotlivci mohou být po dohodě účastni i ve více vzdělávacích aktivitách.

Pracovní aktivity odsouzených probíhají ve zdejší věznici buď formou pracovního zařazení nebo pomocí pracovní terapie. Pokud jde o první možnost jsou odsouzení zařazováni do práce na základě zákona o výkonu trestu odnětí svobody a to buď ve vnitřním provozu věznice nebo smluvně u podnikatelských subjektů. Pracoviště vnitřního provozu věznice slouží k zajištění chodu věznice a odsouzení zde pracují na pracovištích kuchyň, údržba, garáže, úklid, prádelna a sklad. Na těchto pracovištích je na některých postech vyžadována odborná způsobilost. Jedná se o kuchyň (kuchař) a údržbu (zedník, instalatér, zámečnick, truhlář, elektrotechnik a automechanik). Pro odsouzené, kteří nemají odbornou způsobilost se najde uplatnění při úklidu, v prádelně či v kuchyni, kde pracují jako pomocné síly. Práce pro věznici je ze zákona o výkonu trestu odnětí svobody pro odsouzeného povinná a případné odmítnutí je sankcionováno dle příslušných předpisů. Toto odmítnutí práce ze strany odsouzeného je však velice ojedinělým jevem. Další možností pracovního zařazení odsouzeného je práce u podnikatelských subjektů. Vzhledem k tomu, že věznice nedisponuje výrobními plochami uvnitř věznice je toto zaměstnávání realizováno pouze mimo objekt věznice. Zaměstnávání odsouzených v této formě zaměstnávání vyžaduje předběžný souhlas odsouzeného pro práci u podnikatelského subjektu. Tento souhlas vychází z mezinárodního dokumentu „*Úmluva o nucené nebo povinné práci*“, který byl uveden do právního řádu ve formě Sdělení č. 506/1990 Sb., Federálního ministerstva zahraničních věcí a Česká republika je ho nucena dodržovat. Zaměstnávání odsouzených u podnikatelských subjektů je realizováno na základě smlouvy mezi věznicí a příslušným podnikatelským subjektem, přičemž počet pracovišť v této sféře zaměstnávání se mění s potřebami podnikatelů. Na těchto pracovištích odsouzení vykonávají převážně pomocné činnosti jako jsou například třídění kovů, demontážní práce (vrakovišť), pomocné zednické práce, recyklace papíru a plastů (sběrné suroviny), manipulace s materiálem, pomocné práce v gumárenství apod. Ze strany odsouzených je o tato pracoviště velký zájem vzhledem k tomu, že pracují v civilních podmínkách mimo objekt věznice. Podmínkou pro zařazení na tento druh pra-

covišť je však udělení volného pohybu mimo věznicu při plnění pracovních povinností, což však někteří odsouzení nesplňují (například z důvodu různých závislostí). Určitou výhodou tohoto druhu pracovišť je možnost práce některých odsouzených u podnikatelských subjektů i po jejich propuštění z výkonu trestu odnětí svobody, což považují za vysoce pozitivní. Pracovní podmínky odsouzených na výše uvedených pracovištích vycházejí z pracovně právních předpisů pro civilní sféru (zákoník práce), byť s určitými výjimkami (například absence dovolené, odstupného). Na pracoviště jsou odsouzení zařazováni prostřednictvím zařazovací komise, která je složena z odborných zaměstnanců věznice a při posuzování odsouzeného na příslušné pracoviště je přihlíženo k jeho odbornosti, zájmům, osobnosti a k potřebám věznice. Další možností ke získání pracovních návyků je formou pracovní terapie. Tato činnost je doporučována psychologem a vykonávána bez nároku na finanční odměnu. V rámci pracovní terapie se odsouzení podílejí například na úpravách interiéru či exteriéru věznice při natírání, malování a úpravách zeleně.

Volno-časové a zájmové aktivity jsou zaměřeny na aktivní a smysluplné trávení volného času. Mají podobu sportovních, rukodělných a společenských aktivit pod vedením příslušných zaměstnanců. Z pohledu sportovních aktivit jsou tyto podmíněny nabídkou sportovišť, které skýtá objekt věznice. V rámci objektu je k dispozici hřiště na kopanou, nohejbal a tenis, dále běžecký ovál a posilovna. Dalším prostorem je místnost, kde je možno hrát stolní tenis či elektronické šipky. Z hlediska těchto sportovišť vycházejí i jednotlivé aktivity. Je zde k dispozici několik kroužků zaměřených na míčové hry, tenis, stolní tenis, elektronické šipky, běh, posilování a kondiční chůzi. Oblast rukodělných aktivit je zastoupena modelářským a výtvarným kroužkem, kde se odsouzení sestavují různé modely letadel, lodí, aut či historických objektů. Další oblastí trávení volného času tvoří kroužky společenských her. V nabídce zde najdeme kroužky jako puzzle, scrabble, karetní kroužek či kroužek pétanque. V objektu věznice najdeme také knihovnu, která je odsouzeným k dispozici každý den v době osobního volna. Z oblasti literatury zde najdeme různé žánry, přičemž odsouzení většinou preferují literaturu faktu. Zájem o četbu však není mezi odsouzenými příliš rozšířen. Část odsouzených, kteří si plní vzorně program zacházení má možnost účastnit se aktivit mimo objekt věznice. V naší věznicu se jedná nejčastěji o cyklistiku, návštěvu civilní posilovny či plaveckého bazénu. Jak je vidět z výčtu volno-časových aktivit je nabídka v rámci možností věznice poměrně široká, přičemž kolektiv zaměstnanců se snaží, aby u odsouzených bylo minimalizováno pasivní trávení volného času. Nedostatek

volno-časových aktivit totiž může v některých případech vyvolat nudu, která je u odsouzených někdy příčinou psychických problémů.

Speciálně výchovné aktivity jsou orientovány na rozvoj dovedností odsouzených. Z hlediska psychologie jsou to například psychohry v rámci kterých jsou rozvíjeny dovednosti v oblasti komunikace a sebepoznání. Z pohledu psychorelaxace je pak prováděn nácvik relaxace jednotlivých částí těla (autogenní trénink) za poslechu relaxační hudby, který je směřován na uvolnění psychiky. Toto působení má význam jako prevence proti stresu a směřuje ke snížení agresivních projevů chování u některých odsouzených. Další oblastí speciálně-výchovných aktivit je získání dovedností potřebných pro přechod z výkonu trestu odnětí svobody do občanského života po propuštění. K těmto aktivitám lze zahrnout nácvik sebeobslužných činností jako jsou praní, žehlení, vaření, hygiena, péče o osobní vzhled a výchova ke zdravému životnímu stylu, dále sociálně-psychologický výcvik a sociálně-právní poradenství v rámci kterých jsou realizovány programy zaměřené na komunikaci s úřady a na hledání pracovních příležitostí. Oblast duchovenské péče je zajištěna evangelickým knězem ve formě pastorační péče.

Aktivity utváření vnějších vztahů jsou realizovány buď uvnitř nebo vně objektu věznice. Uvnitř se uskutečňují v podobě návštěv rodinných příslušníků a blízkých v návštěvní místnosti věznice. Četnost těchto návštěv je určena § 19 zákona o výkonu trestu odnětí svobody a činí až 3 hodiny během jednoho kalendářního měsíce. Tyto kontakty slouží k udržení vzájemného vztahu a zázemí po dobu výkonu trestu odnětí svobody. Nevýhoda této formy je v tom, že pokud nemají rodinní příslušníci či blízcí o setkání s odsouzeným zájem, může tato skutečnost v některých případech ztížit jejich návrat do občanského života. Další možností jsou pak návštěvy sociálních kurátorů z příslušných městských úřadů za účelem řešení sociálních dopadů, vzniklých jejich pobytem ve vězení. Tyto návštěvy pak probíhají v dohodnutých termínech s věznicí. Na utváření vnějších vztahů mají podle mého názoru největší vliv aktivity realizované mimo věznici.

Podle zákona o výkonu trestu odnětí svobody jsou tyto aktivity podmíněny úspěšným plněním programů zacházení a následně realizovány podle příslušných ustanovení tohoto

zákona buď formou vycházek v místě věznice až na 24 hodin či přerušením výkonu trestu odnětí svobody až na 20 dní v roce³⁷.

Prostřednictvím vycházek mohou odsouzení trávit čas mimo věznici buď se svými blízkými nebo se zaměstnancem věznice za účelem přípravy na přechod do občanského života. Nejdelší pobyt odsouzeného mimo věznici se uskutečňuje pomocí institutu přerušení výkonu trestu odnětí svobody a může být realizováno dle výše uvedeného právního předpisu buď jako kázeňská odměna (až na 20 dní v roce) či z naléhavých sociálních důvodů (až na 10 dní v roce). Ze strany odsouzených je o tuto formu utváření vnějších vztahů velký zájem, což je příslušnými zaměstnanci věznice využíváno jako významný motivační prvek pro plnění programů zacházení.

Význam výše uvedených aktivit tkví v tom, že by měly odsouzené připravit na občanský život po propuštění z výkonu trestu odnětí svobody a usnadnit jim tak adaptaci na civilní prostředí. Prostřednictvím těchto aktivit by si odsouzení měli uvědomit nebezpečnost svého jednání pro společnost a tím omezit riziko vzniku protiprávního jednání. Další významnou oblastí důležitou pro přechod do občanského života je vytvoření a upevnění příslušných návyků, znalostí a dovedností. Mezi nimi můžeme uvést například získání pracovních návyků potřebných pro práci v pravidelném pracovním režimu či získání návyků ke kvalitnímu trávení volného času a k zdravému životnímu stylu. Smyslem těchto programů je také působení na zvyšování osobní odpovědnosti, sebekázně a vnitřní disciplinovanosti odsouzených s úsilím o pozitivní změnu v jejich negativním vidění společnosti. Ve sféře sociálních vazeb mají pak tyto programy úlohu podpory a kultivace sociálního zázemí s cílem omezit na minimum zchudnutí těchto sociálních kontaktů a vazeb. Klíčem k tomu, aby mělo celé toto úsilí smysl je pak v míře úspěšnosti přesvědčit odsouzené, aby změnilí svůj dosavadní život a v umění je vhodným způsobem k této změně motivovat.

³⁷ § 45 a § 53 zákona č.169/1999 Sb. , o výkonu trestu odnětí svobody a o změně některých souvisejících zákonů

II. PRAKTICKÁ ČÁST

4 PROJEKT VÝZKUMU

Pracuji již několik let ve vězeňství, kde jsem vzhledem ke svému technickému vzdělání působil nejprve na oddělení logistiky. Tato práce spíše technického charakteru mě však nenaplňovala. Prostředí věznice mě určitým způsobem ovlivnilo v tom směru, že jsem se chtěl přímo podílet na procesu resocializace odsouzených. Mé přání se naplnilo v okamžiku, kdy mi byla nabídnuta pozice přímo v rámci realizace programů zacházení, a to v oblasti pracovních aktivit vězňených osob, což je podle mého názoru jedna z nejdůležitějších sfér resocializace odsouzených. Pro výše uvedenou pozici však bylo nutné doplnit si příslušné vzdělání v bakalářském studijním programu a tím získat potřebné kompetence pro výkon této funkce. Z nabízených studijních programů jsem si vybral studijní program specializace v pedagogice obor sociální pedagogika, kde základ studia tvoří pedagogicko – psychologické disciplíny a praktické dovednosti. V rámci studia jsem pak získal potřebné kompetence jak v oblasti kompetencí informativních (znalosti), tak v oblasti formativních (dovednosti). Mohu uvést například sociální komunikaci, asertivní řešení problémů, či diagnostiku prostředí a jedince. Podnětem pro rozhodnutí zkoumat problematiku resocializace odsouzených ve Věznici Hradec Králové - Pouchov bylo tedy setkání s tímto jevem v praktické rovině. V přípravné fázi se jednalo o využití zkušeností s danou problematikou spojené se studiem příslušné literatury, vztahující se k danému tématu (zákony, vyhlášky a předpisy o výkonu trestu odnětí svobody).

4.1 Výzkumné pole

Oblast resocializace odsouzených je poměrně široké téma, které je potřeba zúžit na přesněji vymezený problém. V našem případě bude výzkumným polem vliv programů zacházení na odsouzené v průběhu procesu resocializace ve výkonu trestu odnětí svobody, v němž můžeme předběžně stanovit tyto strukturální prvky: odsouzený jako objekt resocializace, příslušný zaměstnanec věznice jako subjekt resocializace, obsah programů zacházení, charakter resocializačního procesu, prostředí a preference jednotlivých resocializačních aktivit.

4.2 Problémové otázky

Vyčlenění a formulace otázek, které z rozsáhlého výzkumného pole vyčlení skutečný problém.

- 1) Mohou programy zacházení ovlivnit pozitivním způsobem chování odsouzených ve výkonu trestu odnětí svobody?
- 2) Je pozitivní přístup odsouzených k procesu resocializace ve výkonu trestu odnětí svobody spojen s vidinou lepší pozice pro podmíněčné propuštění?
- 3) Je při uplatňování programů zacházení efektivnější využít tresty či odměny?
- 4) Jaké druhy resocializačních aktivit odsouzení preferují?
- 5) Vnímají odsouzení programy zacházení jako prostředek vedoucí k pozitivní změně jejich chování ve vztahu ke společnosti?
- 6) Získají odsouzení v rámci programů zacházení dovednosti a znalosti, které uplatní i po propuštění?
- 7) Mají či nemají odsouzení obavu z přechodu z výkonu trestu odnětí svobody do občanského života?

4.3 Specifikace výzkumného problému

Výzkumný problém je stanoven otázkou:

Je zájem odsouzených o pozitivní přístup k plnění programů zacházení ve výkonu trestu odnětí svobody ovlivněn mimo jiné četností jejich pobytu ve vězení, uplatňováním odměn nebo trestů, nabídkou a kvalitou resocializačních aktivit či snahou o změnu chování ?

4.4 Konkretizace plánu výzkumu

Proměnné :

- a) měřitelné proměnné – míra zájmu odsouzených o programy zacházení,
- b) kategoriální proměnné – četnost pobytů ve vězení, jednotlivé aktivity programu zacházení, odměny, tresty.

Předpoklady na základě zkušeností s danou problematikou :

H1: Většina odsouzených vnímá program zacházení jako prostředek vedoucí k pozitivní změně jejich chování ve vztahu ke společnosti.

H2: Většina odsouzených je motivována k plnění programu zacházení ve výkonu trestu odnětí svobody na základě uplatňování odměn.

H3: Většina odsouzených je spokojena s obsahem a náplní svého programu zacházení.

H4: Většina odsouzených má obavy z přechodu do občanského života po propuštění z výkonu trestu odnětí svobody.

4.5 Metody a techniky šetření

Při volbě metod a technik byla navržena kvantitativní metoda výzkumu. Pro sběr dat použita forma terénního šetření a matematicko – statistická metoda. Z technik bylo navrženo dotazníkové šetření. V dotazníku byly použity otázky uzavřené a polootevřené.

4.6 Výzkumný vzorek

V případě zkoumání objektivitu hodnocení jsem zvolil postupnou stratifikaci základního souboru. Základním souborem jsou osoby vykonávající trest odnětí svobody dle zákona č. 169/1999 Sb., v České republice. Odsouzení vykonávají trest ve věznicích, které se člení podle způsobu vnějšího střežení a zajištění bezpečnosti do čtyř základních typů:

- a) s dohledem
- b) s dozorem
- c) s ostrahou
- d) se zvýšenou ostrahou

Z výše uvedených typů jsem se rozhodl pro odsouzené, kteří jsou zařazeni ve věznici s dohledem. Dále jsem zúžil vzorek na vícekrát trestané odsouzené, kteří vykonávají trest odnětí svobody s dohledem ve Věznici Hradec Králové. Celkový počet odsouzených přicházejících v úvahu pro dotazníkové šetření bude závislý na příslušném kmenovém stavu odsouzených ve věznici. V souboru respondentů by měly být obsaženy všechny věkové kategorie vícekrát trestaných odsouzených ve Věznici Hradec Králové Pouchov.

4.7 Předvýzkum

Z pohledu výzkumné situace bylo nutno ověřit postup při práci se získáváním informací pomocí dotazníku a to vzhledem k tomu, že věznice je prostředí s určitými patologickými znaky. Do předvýzkumu bylo vybráno 8 respondentů a ověřena srozumitelnost a jednoznačnost otázek v dotazníku. Předvýzkum byl realizován počátkem měsíce dubna 2009.

4.8 Shromažďování dat a zpracování výsledků

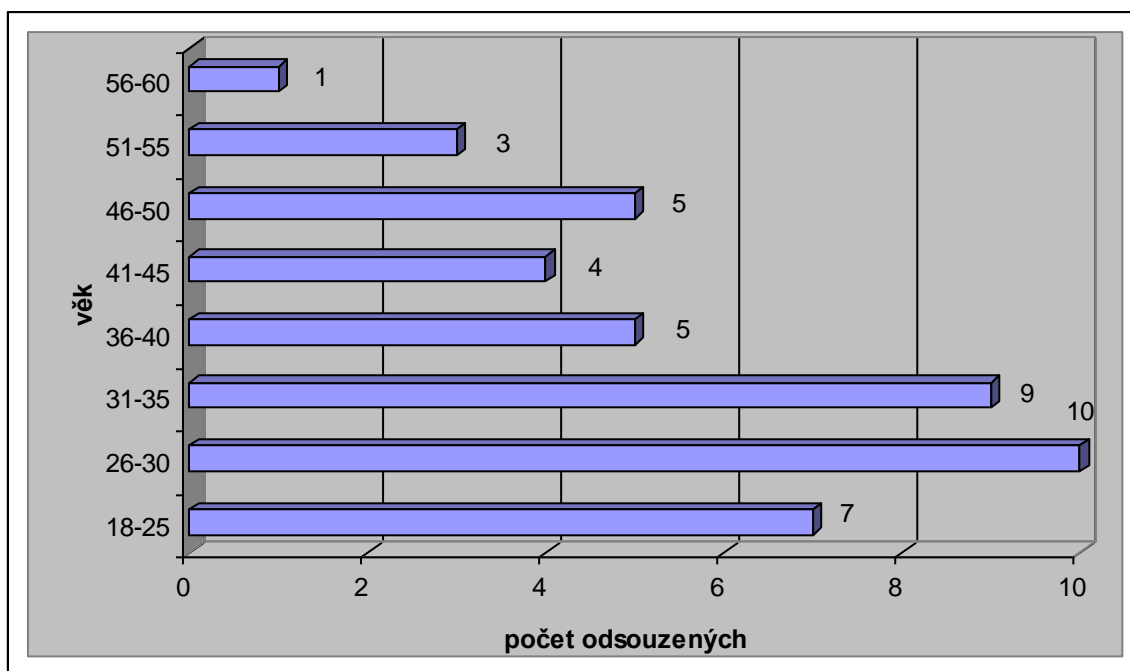
Ke sběru dat umožňující získání potřebných poznatků byla použita písemná forma zjišťování – anonymní dotazník, kterým můžeme hromadně a poměrně rychle zjišťovat informace, kdy otázky by měly být jednoznačné a srozumitelné. Kromě čtyř otázek polootevřených byly všechny ostatní otázky formulovány jako uzavřené. Bylo dotázáno 54 respondentů z Věznice Hradec Králové Pouchov. Celkem 10 respondentů - odsouzených poté, co se dozvědělo, že se jedná o dobrovolnou spolupráci, nemělo zájem dotazník vyplnit. Velikost zkoumaného souboru tedy činila 81,5 % vícekrát trestaných odsouzených ve Věznici s dohledem v Hradci Králové Pouchov (44 odsouzených). Sběr dat byl realizován v měsíci dubnu 2009. Dotazníky odsouzení vyplňovali postupně po skupinách. Velikost skupiny činila maximálně 5 respondentů, kteří jej vyplnili po krátké informaci, týkající se smyslu výzkumu a způsobu vyplňování dotazníku. Při hromadném vyplňování by mohlo dojít k odmítání vyplnění, či ke zkreslování skutečností. Vyplňování dotazníků probíhalo v místnosti určené ke vzdělávání vězňů za přítomnosti výzkumníka. Dotazník byl vrácen postupně, po jednotlivých skupinách. Při primárním zpracování byla provedena analýza dat a vytvořeny přehledy četností a vypočítána procenta. Při sekundárním zpracování dat byly zkoumány souvislosti mezi jednotlivými proměnnými. Odpovědi na otázky byly vyhodnoceny formou příslušných grafů. Na závěr byla provedena interpretace zjištěných údajů.

.

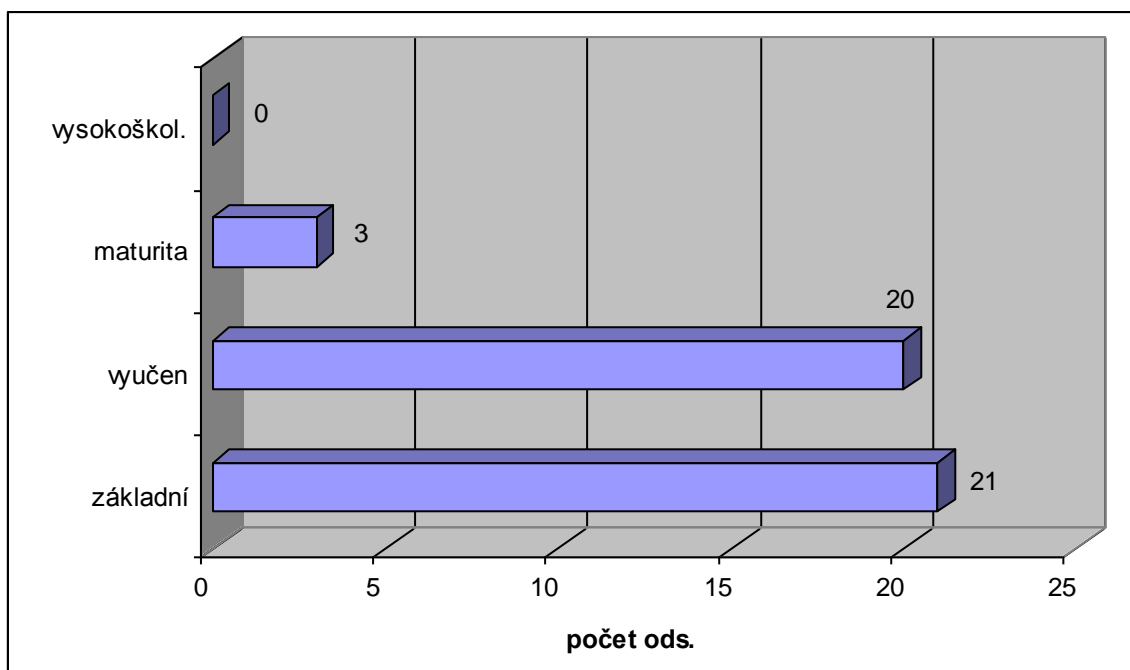
5 ANALÝZA VÝSLEDKŮ VÝZKUMU

Dotazníkové otázky a následné vyhodnocování výsledků výzkumu jsem rozdělil do čtyř částí podle toho, co bylo cílem zjištění. V první části jsem se pomocí otázek v dotazníku č. 1, č. 2, č. 4, č. 6, č. 8, č. 13 a č. 14 zaměřil na charakteristiku výzkumného vzorku.

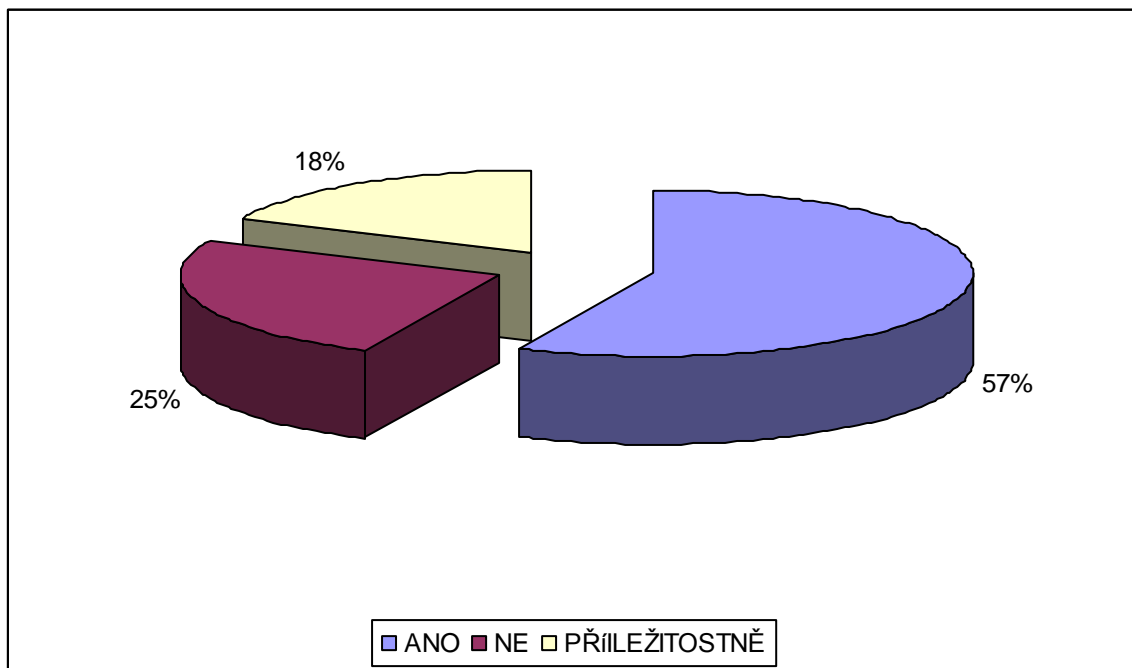
Graf č. 3: Věkové složení odsouzených.

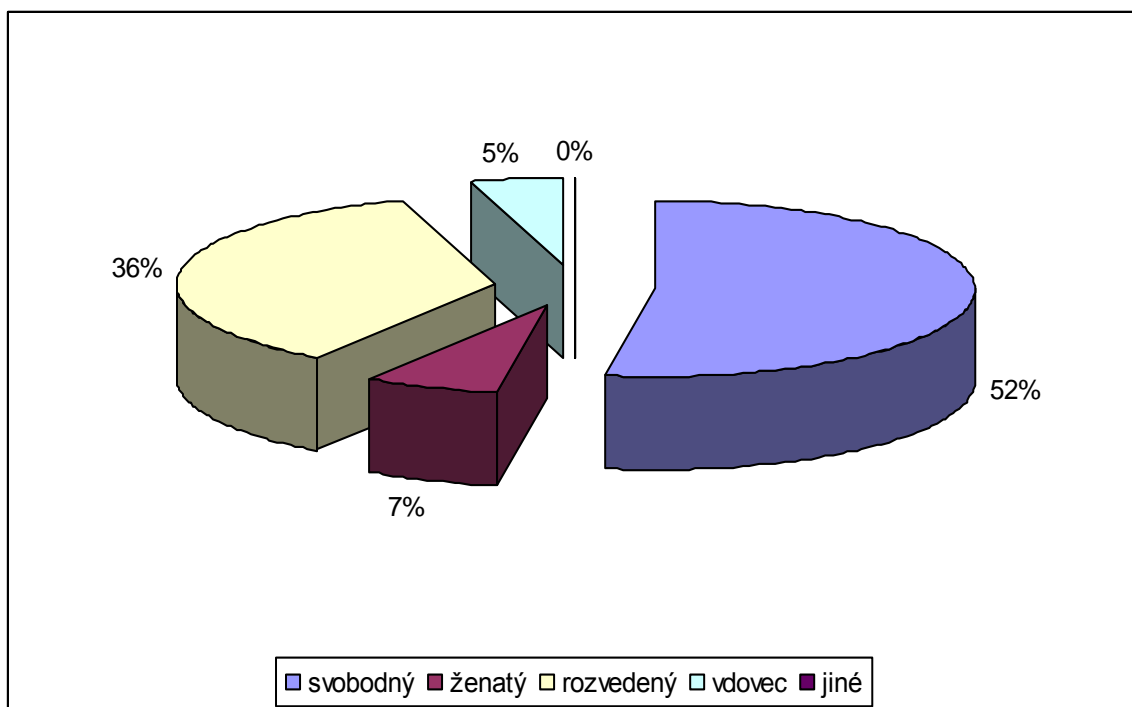
Graf č. 4 : Vzdělání odsouzených.

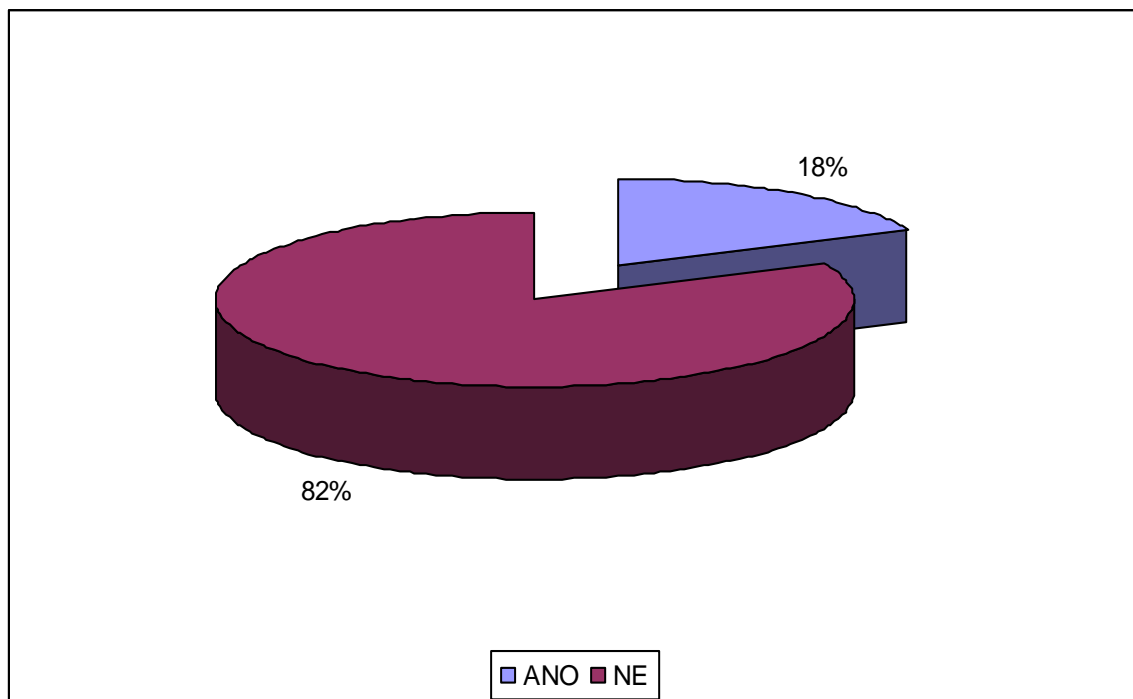
Graf č. 5: Zaměstnán před nástupem do výkonu trestu odnětí svobody.

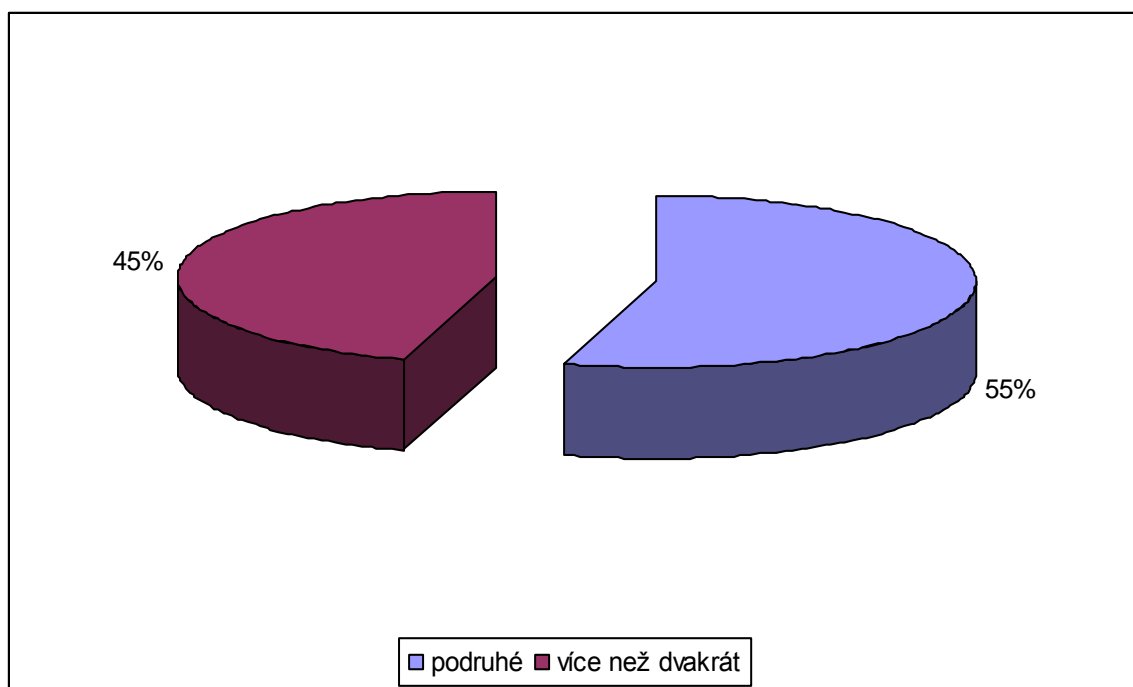
Graf č. 6: Stav.

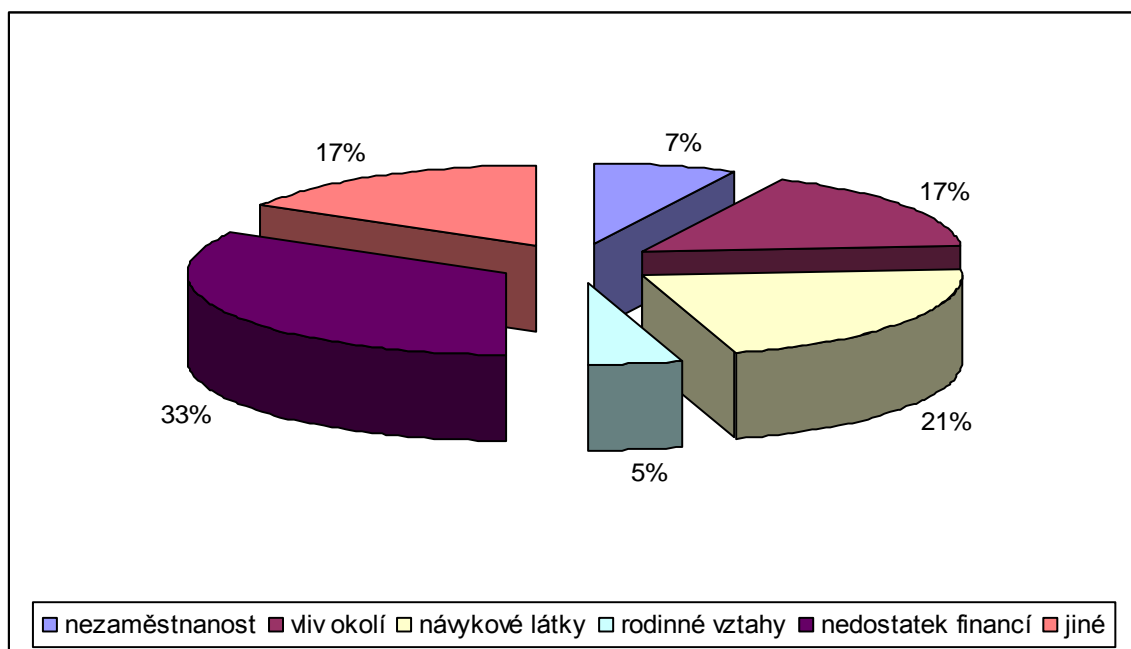
Graf č. 7: Pobyt ve výchovném nebo diagnostickém ústavu či v dětském domově.

Graf č. 8: Četnost pobytů vícekrát trestaných odsouzených ve výkonu trestu.

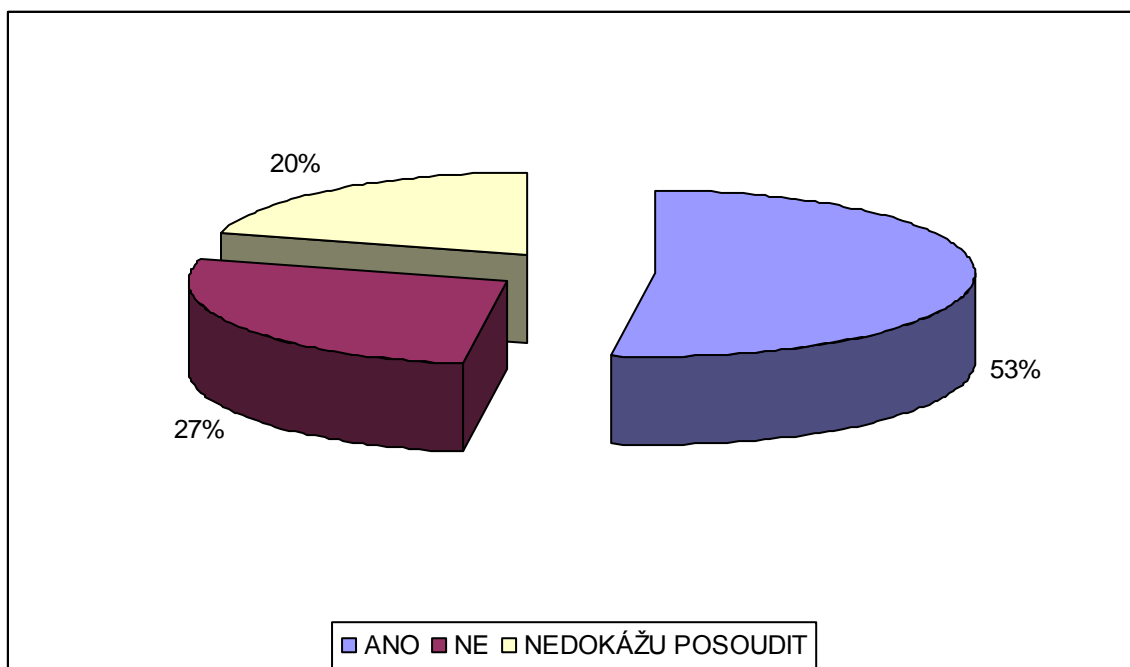
Graf č. 9: Příčina trestné činnosti vícekrát trestaných odsouzených (otázka č.14).

Ve zkoumaném vzorku byla nejvíce zastoupena skupina odsouzených ve věku **18 – 35 let**. Z pohledu vzdělání pak nejvíce respondentů uvedlo **vzdělání základní**. V oblasti zaměstnanosti mělo pouze **57 % respondentů trvalé zaměstnání** před nástupem výkonu trestu a vzhledem ke stavu byl nejvíce zastoupen **svobodný (52 % respondentů)** a **rozvedený (36 % respondentů)**. Pobyt v diagnostickém, výchovném ústavu či v dětském domově označilo **18 % respondentů** a ve vztahu k četnosti pobytů ve věznicích byla nejvíce zastoupena skupina odsouzených, která byla ve věznicí podruhé (**55 % respondentů**). Nejčastějším důvodem trestné činnosti odsouzených byl **nedostatek finančních prostředků** (graf č. 18), což uvedlo **33 % respondentů**. Pokud pohlédneme také na graf č. 2, který vznikl na základě studia příslušné dokumentace o trestné činnosti těchto odsouzených, tak nejčastějším důvodem pro jejich odsouzení byla krádež podle § 247 a na druhém místě podvod dle § 250 trestního zákona. Při porovnání těchto výsledků (graf č. 2 a graf č. 18) musíme konstatovat, že zjištěné výsledky jsou obdobné. Nedostatek finančních prostředků tak řeší někteří odsouzení v občanském životě výše uvedenou trestnou činností. Jako druhý nejčastější důvod pro odsouzení byly uváděny **návykové látky**, což v odpovědi označilo **21 % respondentů**, dále **vliv prostředí (17 % respondentů)**, **jiné důvody** (uvedlo též **17 % respondentů** - např. nedbalostní trestné činy) a **nezaměstnanost**, což uvedlo **7 % respondentů**.

V druhé části jsem se pomocí otázek v dotazníku č. 21 (Domníváte se, že prostřednictvím programu zacházení lze dosáhnout pozitivní změny Vašeho chování ve vztahu k společnosti?), č. 26 (Jaký přínos měli pro Vás aktivity v rámci programů zacházení?), č. 27 (Ovlivnil program zacházení pozitivně Vaše chování?), č. 28 (Získal jste vlivem programů zacházení ve výkonu trestu odnětí svobody dovednosti, které uplatníte po propuštění?) a č. 20 (Pro plnění programů zacházení jsou pro Vás motivací odměny či spíše tresty?) zaměřil na to, zda odsouzení vnímají program zacházení jako prostředek vedoucí k pozitivní změně jejich chování ve vztahu ke společnosti a jaký motivační faktor preferují.

Graf č. 10: Dosažení pozitivní změny v chování odsouzených ve vztahu ke společnosti prostřednictvím programu zacházení (otázka č. 21).

Na základě vyhodnocení odpovědí je zřejmé, že odsouzení vnímají programy zacházení jako prostředek vedoucí k pozitivní změně jejich chování, neboť **souhlasnou odpověď** uvedlo **53 % respondentů**. **Záporná odpověď** byla zaznamenána u **27 % respondentů** a **20 % respondentů** nedokázalo tuto otázku posoudit.

Na základě testu dobré schody chí - kvadrát bylo zjištěno, zda mezi jednotlivými odpovědi jsou statisticky významné rozdíly. Jestliže je výsledek statisticky významný je nepravděpodobné, že byl způsoben náhodou. Byla provedena formulace nulové hypotézy (mezi sledovanými jevy není vztah) a alternativní hypotézy (existuje vztah) k otázce číslo 21.

Dosažení pozitivní změny v chování odsouzených ve vztahu ke společnosti prostřednictvím programu zacházení (graf č. 3):

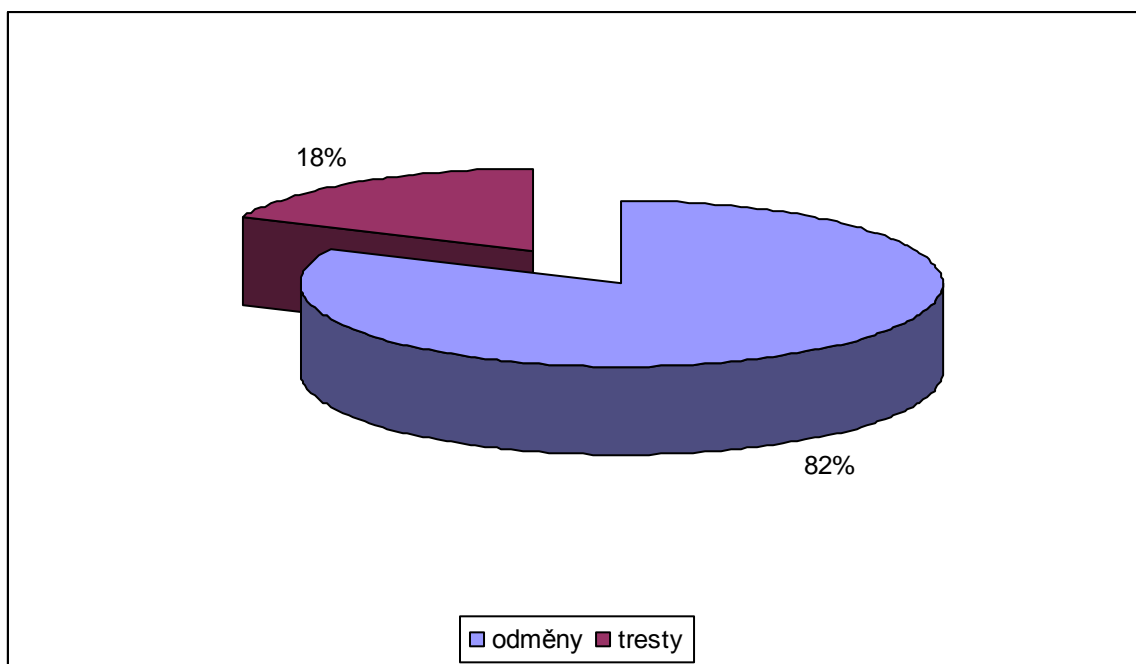
H_0 : Četnost odsouzených, kteří vybírají jednotlivé odpovědi jsou zhruba stejné.

H_A : Četnost odsouzených, kteří vybírají jednotlivé odpovědi jsou rozdílné.

Vypočítanou hodnotu porovnáme s tzv. kritickou hodnotou ve statistické tabulce. Srovnáme-li vypočítanou hodnotu testového kritéria $\chi^2 = 7,3925$ s kritickou hodnotou testového kritéria $\chi^2_{0,05}(2) = 5,9918$ zjistíme, že je větší a proto zamítáme nulovou hypotézu. Výsledek je statisticky významný a je velmi nepravděpodobné, že byl způsoben náhodou.

Z vyhodnocených odpovědí je tedy zřejmé, že můžeme potvrdit hypotézu č. 1. Většina odsouzených vnímá program zacházení jako prostředek pozitivní změny jejich chování ve vztahu ke společnosti.

Graf č. 11: Odměny a tresty jako motivační faktor odsouzených k plnění programu zacházení (otázka č. 20).

Z vyhodnocených odpovědí je patrné, že odsouzení **preferují** jako motivační faktor pro plnění programů zacházení (regulátor sociálního učení ve věznicích) **odměny**, což uvedlo **82 % respondentů**. Pro **18 % odsouzených** je naopak motivačním faktorem **uplatňování trestů**. Vzhledem k preferencím motivačních faktorů odsouzených ve věznicích můžeme konstatovat, že odměny mohou být vzhledem k motivaci pro změnu chování v rámci resocializačního působení efektivnějším prostředkem než uplatňování příslušných trestů.

Na základě testu dobré schody chí - kvadrát bylo zjištěno, zda mezi jednotlivými odpovědi jsou statisticky významné rozdíly. Jestliže je výsledek statisticky významný je nepravděpodobné, že byl způsoben náhodou. Byla provedena formulace nulové hypotézy (mezi sledovanými jevy není vztah) a alternativní hypotézy (existuje vztah) k otázce číslo 20.

Odměny a tresty jako motivační faktor odsouzených k plnění programu zacházení ve výkonu trestu odnětí svobody (graf č. 4):

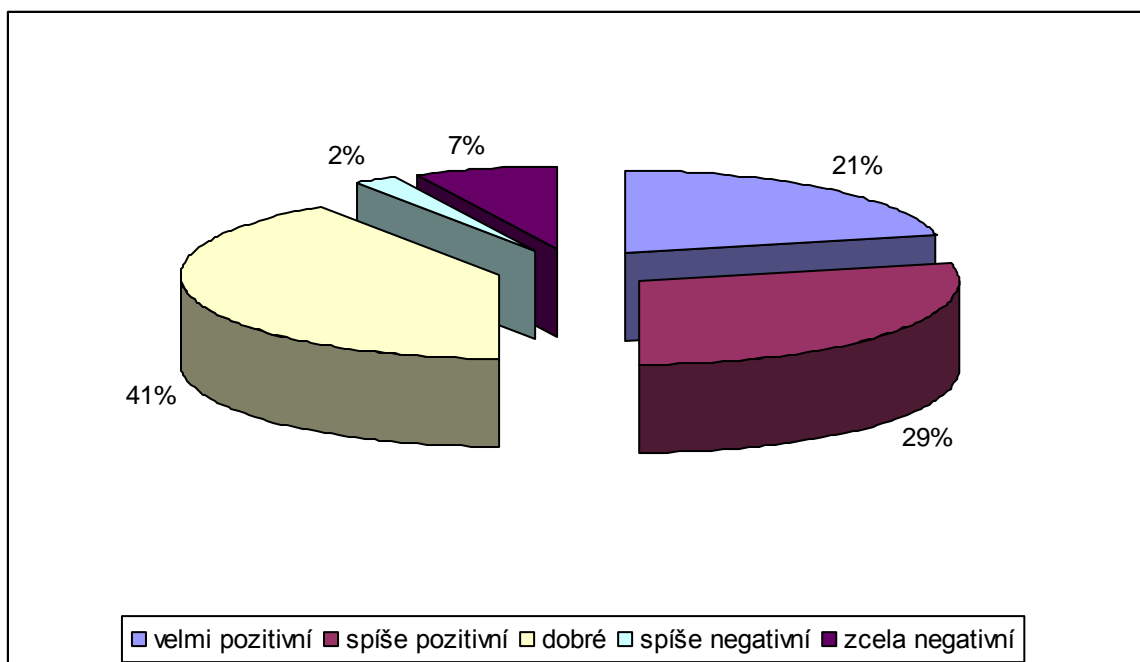
H_0 : Četnost odsouzených, kteří vybírají jednotlivé odpovědi jsou zhruba stejné.

H_A : Četnost odsouzených, kteří vybírají jednotlivé odpovědi jsou rozdílné.

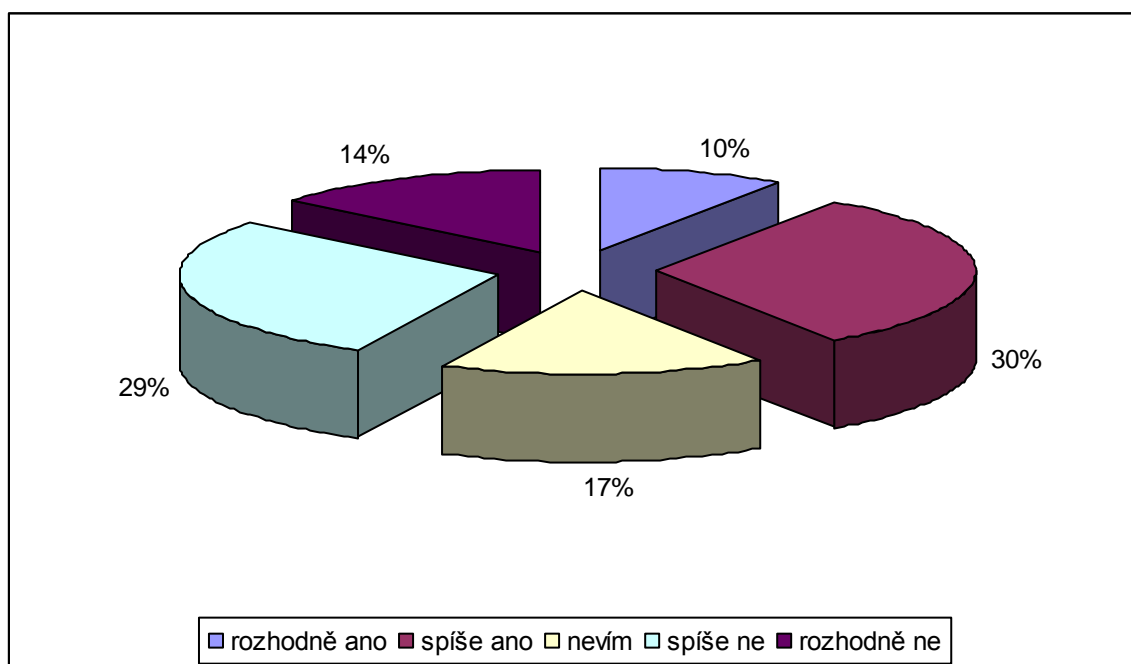
Vypočítanou hodnotu porovnáme s tzv. kritickou hodnotou ve statistické tabulce. Srovnáme-li vypočítanou hodnotu testového kritéria $\chi^2 = 17,8181$ s kritickou hodnotou testového kritéria $\chi^2_{0,05}(1) = 3,8416$ zjistíme, že je větší a proto zamítáme nulovou hypotézu. Výsledek je statisticky významný a je velmi nepravděpodobné, že byl způsoben náhodou.

Z vyhodnocených odpovědí je tedy zřejmé, že můžeme potvrdit hypotézu č. 2. Pro většinu odsouzených je motivací pro plnění programu zacházení uplatňování odměn.

Graf č.12: Přínos aktivit v rámci programu zacházení (otázka č. 26).

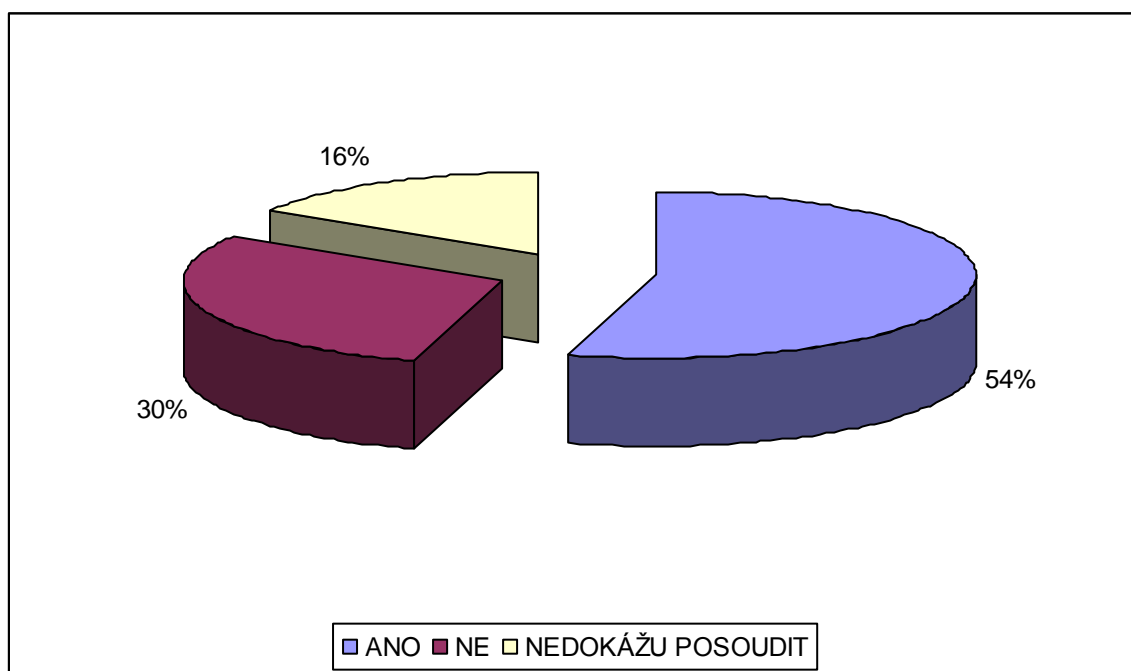

Graf. č. 13: Získání dovedností vlivem programů zacházení ve výkonu trestu odnětí svobody a jejich uplatnění po propuštění (otázka č.28).

Dalším důležitým ukazatelem pro úspěšnost plnění programů zacházení je jejich smysluplnost. Jde o to, aby příslušné aktivity působily pokud možno pozitivně na odsouzené ve smyslu získání dovedností a znalostí potřebných pro přechod do občanského života a směřovaly ke kultivaci jejich osobnosti. Vyhodnocením odpovědí na otázku č. 26 (graf č. 12) bylo zjištěno, že pro **21 % respondentů** měly programy zacházení **velmi pozitivní přínos**, **29 % respondentů** preferovalo v odpovědi **pozitivní přínos** a u **41 % respondentů** byl přínos aktivit kvalifikován jako **dobrá**. Pouze **2 % respondentů** považuje přínos aktivit za **spíše negativní** a **7 % respondentů** za **zcela negativní**. Výsledné zjištění je tedy dobrou vizitkou pro realizátory a tvůrce resocializačních aktivit v naší věznici, neboť odsouzení v převážné většině vnímají přínos resocializačních aktivit jako pozitivní. V oblasti získání dovedností vlivem působení programu zacházení (otázka č. 28, graf č. 13) uvedlo **10 % respondentů rozhodně ano** a **31 % respondentů spíše ano**. Naopak **29 % respondentů** ve svých odpovědích uvedlo spíše ne a **14 % respondentů rozhodně ne**. Podle mého názoru se jedná například o oblast pracovních aktivit, kdy vzhledem k omezené nabídce a k charakteru pracovních aktivit ve výkonu trestu odnětí svobody může jen menší část odsouzených využít těchto dovedností i po propuštění do občanského života. Dalším faktorem může být také nezaměstnanost odsouzených, neboť pro část odsouzených není ve výkonu trestu odnětí svobody možnost pracovního uplatnění.

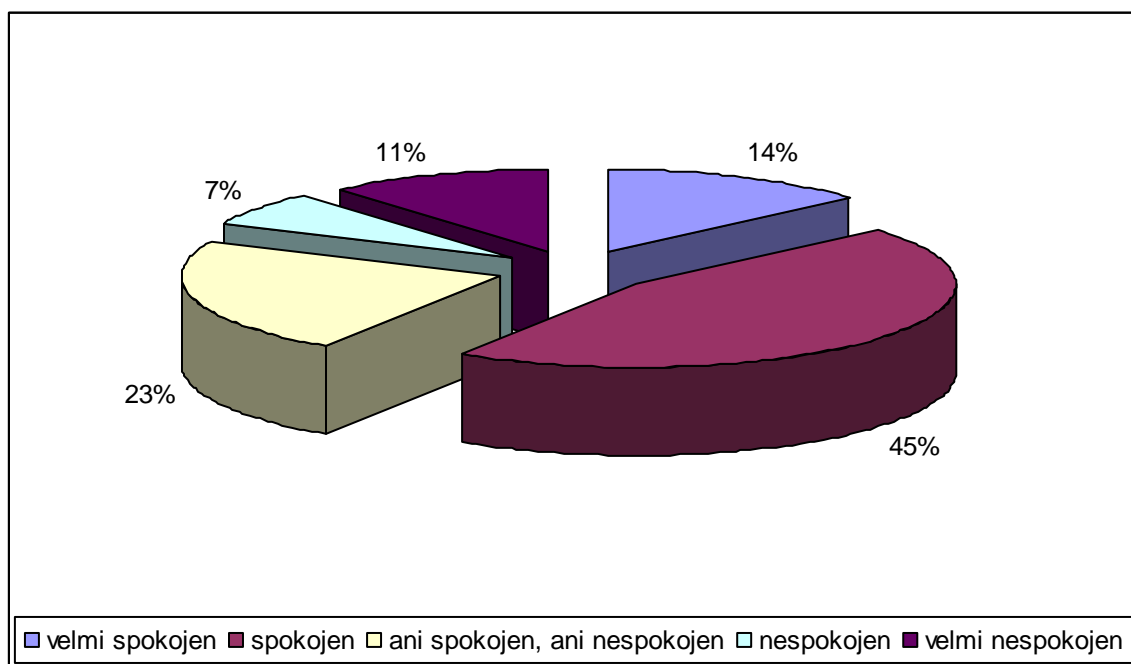
Graf č.14: Pozitivně ovlivněné chování odsouzených prostřednictvím programů zacházení (otázka č. 27).

Vyhodnocení výsledků otázky č. 27 má souvislost s výsledky prezentovanými v grafu č.10 (otázka č. 21). Na základě dvou významově téměř shodných otázek byly porovnány příslušné odpovědi ve smyslu kontroly. *Otázka č. 21: Domníváte se, že prostřednictvím programu zacházení lze dosáhnout pozitivní změny Vašeho chování vůči společnosti ? (ano uvedlo 52 % respondentů) a otázky č. 27: Ovlivnil program zacházení pozitivně Vaše chování ? (ano uvedlo 54 % respondentů).* Vzhledem k porovnání výsledků odpovědí obou otázek lze poukázat na určitou míru objektivity při vyplňování dotazníku odsouzenými.

V třetí části jsem se pomocí otázek v dotazníku č. 15 (Jak jste spokojen s obsahem a náplní Vašeho programu zacházení?), č. 16 (Které aktivity v rámci programu zacházení preferujete?), č. 17 (Jak jste spokojen s nabídkou pracovních aktivit?) , č. 18 (Jak jste spokojen s nabídkou vzdělávacích aktivit?) a č. 19 (Jak jste spokojen s nabídkou zájmových a volno-časových aktivit?) zaměřil na to, zda jsou odsouzení spokojeni s obsahem a náplní programu zacházení, které aktivity preferují a jaká je z jejich pohledu spokojenost s nabídkou jednotlivých aktivit. Otázky č. 17 (pracovní aktivity), č. 18 (vzdělávací aktivity) a č. 19 (volno-časové a zájmové aktivity) byly vybrány pro zkoumání na základě předvýzkumu, neboť při ověřování postupu při získávání informací pomocí dotazníku vykazovaly nejvyšší četnosti preferencí respondentů.

Graf č.15: Spokojenost odsouzených s obsahem a náplní programu zacházení (otázka č.15).

Na základě vyhodnocení odpovědí je zřejmé, že odsouzení jsou převážně spokojeni s obsahem a náplní svého programu zacházení. V odpovědích **14 % respondentů** uvedlo **velmi spokojen** a **45 % respondentů spokojen**, **23 % respondentů** pak vyjádřilo **neutrální stanovisko**. Pouze **18 % respondentů je nespokojeno** (7 % nespokojeno a 11 % velmi nespokojeno). Tyto výsledky můžeme interpretovat jako potvrzení určité kompetentností tvůrců těchto programů, neboť jejich vhodnost a aplikace je podmíněna komplexní zprávou, která zohledňuje všechny dostupné skutečnosti vztahující se k osobnosti odsouzeného z hlediska psychologického, pedagogického a lékařského.

Na základě testu dobré schody chí - kvadrát bylo zjištěno, zda mezi jednotlivými odpovědi jsou statisticky významné rozdíly. Jestliže je výsledek statisticky významný je nepravděpodobné, že byl způsoben náhodou. Byla provedena formulace nulové hypotézy (mezi sledovanými jevy není vztah) a alternativní hypotézy (existuje vztah) k otázce číslo 15.

Spokojenost odsouzených s obsahem a náplní programu zacházení (otázka č.15):

H_0 : Četnost odsouzených, kteří vybírají jednotlivé odpovědi jsou zhruba stejné.

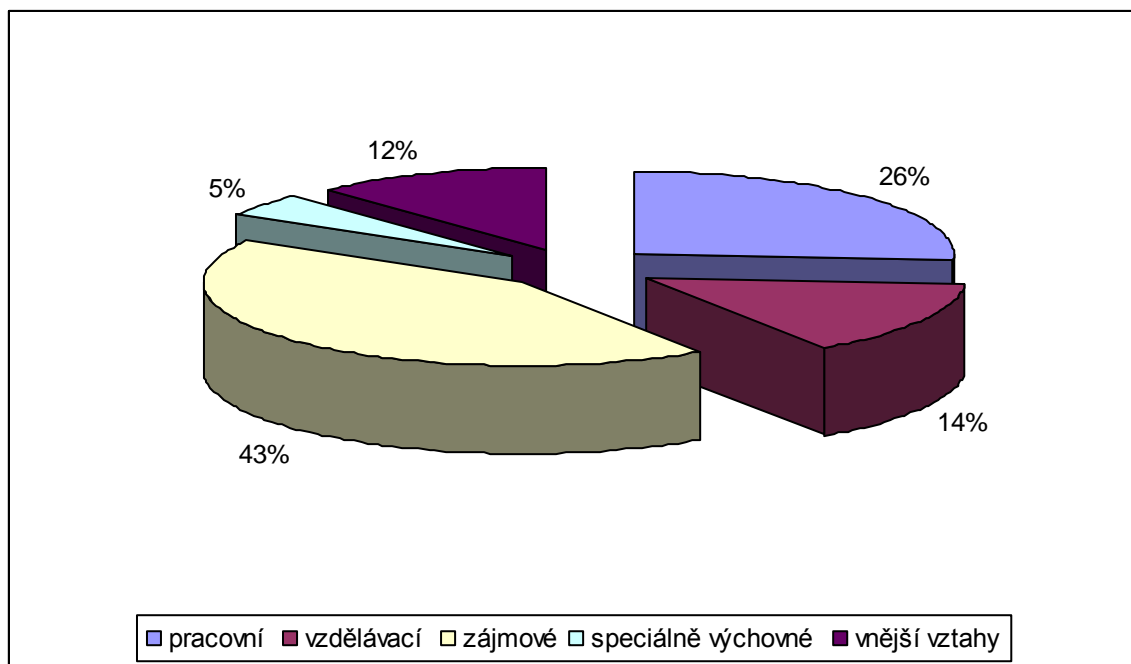
H_A : Četnost odsouzených, kteří vybírají jednotlivé odpovědi jsou rozdílné.

Vypočítanou hodnotu porovnáme s tzv. kritickou hodnotou ve statistické tabulce. Srovnáme-li vypočítanou hodnotu testového kritéria $\chi^2 = 20,7727$ s kritickou hodnotou testového

kriteria $\chi^2_{0,05}(4) = 9,4884$ zjistíme, že je větší a proto zamítáme nulovou hypotézu. Výsledek je statisticky významný a je velmi nepravděpodobné, že byl způsoben náhodou.

Z vyhodnocených odpovědí je tedy zřejmé, že můžeme potvrdit hypotézu č. 3. Většina odsouzených je s obsahem a náplní svého programu zacházení spokojena.

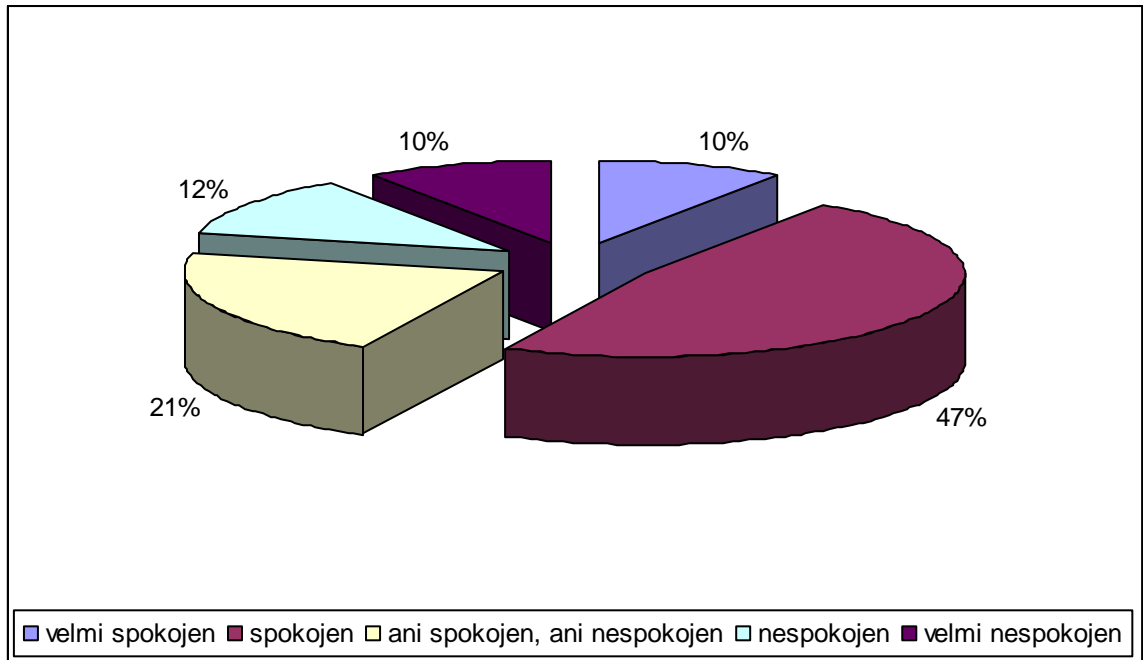
Graf č. 16: Preference jednotlivých aktivit programů zacházení (otázka č.16).

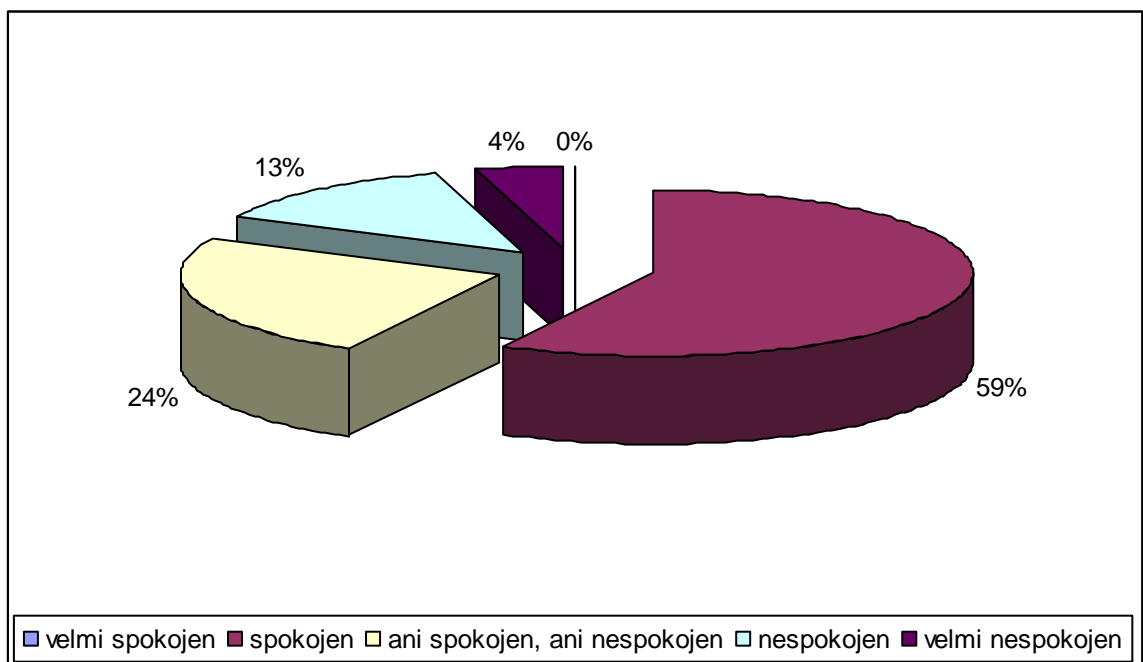
Ze zjištěných výsledků v oblasti preferencí jednotlivých aktivit programu zacházení lze konstatovat, že odsouzení **v největší míře** upřednostňují aktivity **zájmové a volno-časové**, kdy se pro tuto alternativu vyjádřilo **43 % respondentů**. Na druhém místě odsouzení uváděli **pracovní aktivity (26 % respondentů)** a jako třetí preferovali odsouzení aktivity **vzdělávací (14 % respondentů)**. **Nejmenší zájem** v oblasti preferencí byl u aktivit **vnějších vztahů (12 % respondentů)** a **speciálně výchovných aktivit (5 % respondentů)**. Výše uvedené výsledky můžeme interpretovat v tom smyslu, že pro odsouzené je smysluplné trávení volného času ve věznici chápáno jako určité přerušení monotónnosti režimu ve vězení, kdy při sportu, různých hrách či zájmech dochází k seberealizaci podle zájmů a potřeb. Na dalších místech preferovali odsouzení pracovní aktivity a vzdělávací aktivity, což je podle mého názoru ovlivněno jejich omezenou nabídkou, byť v případě pracovních aktivit může být někdy příčinou nezájmu i pracovní povinnost, která některým odsouzeným nevyhovuje. Nejméně preferencí získaly aktivity vnějších vztahů a speciálně výchovné ak-

tivity, přičemž některé aktivity vnějších vztahů jsou převážně limitovány předpokladem pro udělení volného pohybu mimo věznici, což splňuje pouze část odsouzených.

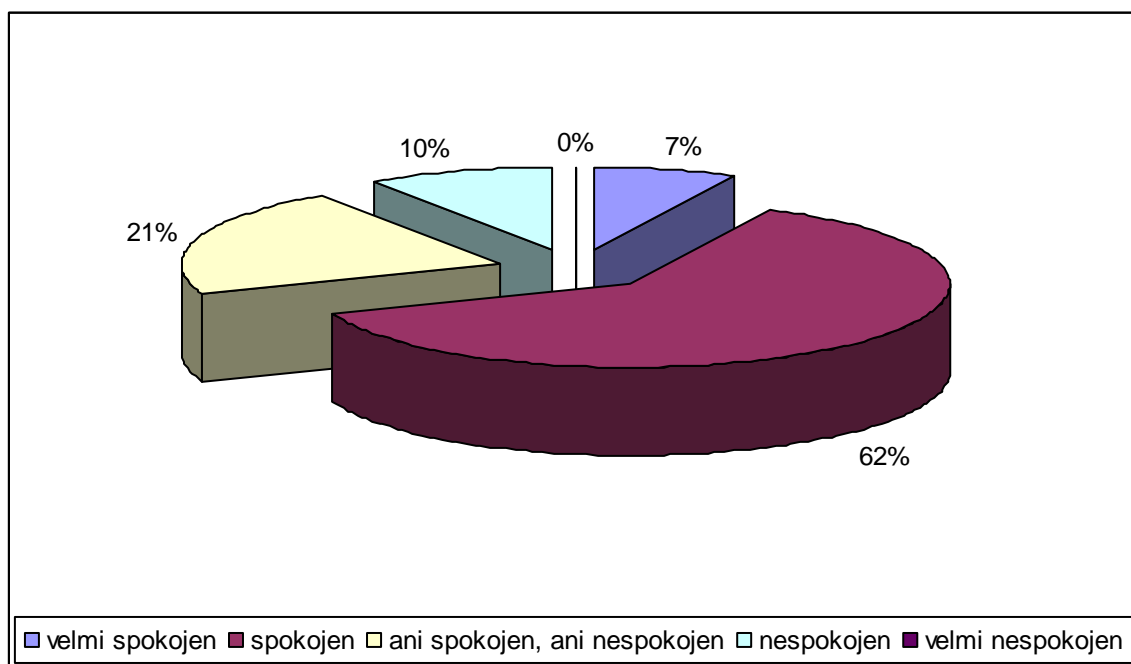
Graf č. 17: Spokojenost s nabídkou pracovních aktivit.

Graf č. 18: Spokojenost s nabídkou vzdělávacích aktivit.

Graf č. 19: Spokojenost s nabídkou volno-časových a zájmových aktivit.

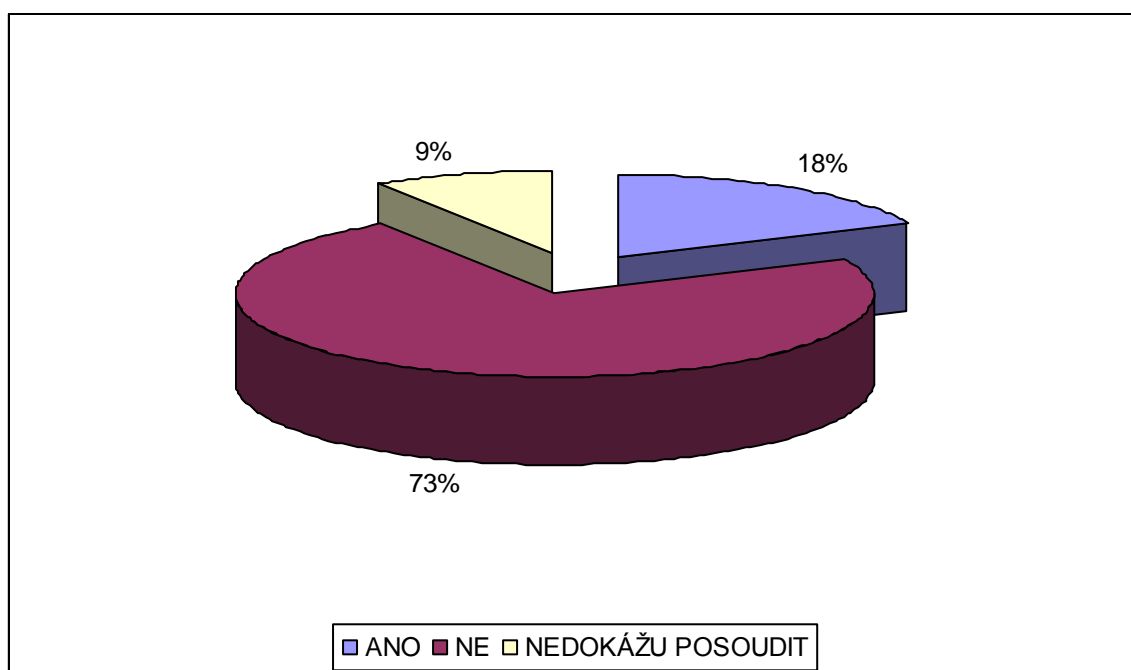

Při vyhodnocení spokojenosti odsouzených s nabídkou jednotlivých aktivit v rámci programu zacházení získala nejvíce preferencí oblast **zájmových a volno-časových aktivit**, kdy **7 % respondentů** bylo s nabídkou **velmi spokojeno**, **62 % respondentů spokojeno** (celkem spokojeno 69 % respondentů). Tento výsledek je podle mého názoru způsoben množstvím a kvalitou zájmových a volno-časových aktivit, vhodnou motivací k jejich realizaci a podporou této činnosti ze strany věznice. Na druhém místě se umístila oblast **vzdělávacích aktivit** s **59 % spokojených respondentů**. Nejméně preferencí získala nabídka v oblasti pracovních aktivit. Ve vyhodnocených odpovědích bylo **10 % respondentů** s nabídkou **velmi spokojeno** a **47 % respondentů** bylo **spokojeno** (celkem spokojeno 57 % respondentů). V oblasti nabídky pracovních aktivit je nejvíce nespokojených odsouzených a to **12 % respondentů nespokojeno** a **10 % respondentů velmi nespokojeno**. **Neutrální** stanovisko pak **vedlo 21 % respondentů**. Výsledek spokojenosti odsouzených s nabídkou pracovních aktivit je podmíněn úrovní zaměstnanosti odsouzených ve věznici. V období, kdy tento výzkum probíhal se pohybovala zaměstnanost odsouzených ve Věznici Hradec Králové Pouchov okolo 60 % (vlastní zdroj). Vzhledem k úrovni zaměstnanosti (téměř 40 % odsouzených nemá práci) je mnoho zájemců o práci odmítnuto, z čehož pak pramení výrazná nespokojenost ze strany odsouzených. Nabídka pracovních aktivit je však i přes snahu zaměstnanců věznice omezena, přičemž je ovlivněna mimo jiné např. ekono-

mickou krizí (nezájem podnikatelů zaměstnávat odsouzené) či nedostatkem finančních prostředků na provoz vnitřních provozů.

Ve čtvrté části jsem se pomocí otázek v dotazníku č. 22 (Máte obavy z přechodu do občanského života po propuštění z výkonu trestu?), č. 23 (Máte zajištěno po propuštění ubytování?), č. 24 (Máte po propuštění zajištěno zaměstnání?), č. 25 (Pokud budete po propuštění potřebovat sociální pomoc (ubytování, zaměstnání, poradenství), víte na koho se máte obrátit?), zaměřil na to, zda odsouzení mají obavu z přechodu do občanského života po propuštění z výkonu trestu odnětí svobody.

Graf č. 20: Obavy odsouzených z přechodu do občanského života po propuštění .

Na základě vyhodnocení odpovědí je zřejmé, že odsouzení ve většině případů nemají obavu z přechodu do občanského života po propuštění z výkonu trestu odnětí svobody. Celkem **73 % respondentů** uvedlo odpověď **ne** a pouze **18 % respondentů** uvedlo **ano**. **Neutrální stanovisko** pak vyjádřilo **9 % respondentů**.

Na základě testu dobré schody chí - kvadrát bylo zjištěno, zda mezi jednotlivými odpovědi jsou statisticky významné rozdíly. Jestliže je výsledek statisticky významný je nepravděpodobné, že byl způsoben náhodou. Byla provedena formulace nulové hypotézy (mezi sledovanými jevy není vztah) a alternativní hypotézy (existuje vztah) k otázce číslo 22.

Obavy odsouzených z přechodu do občanského života po propuštění (otázka č.22):

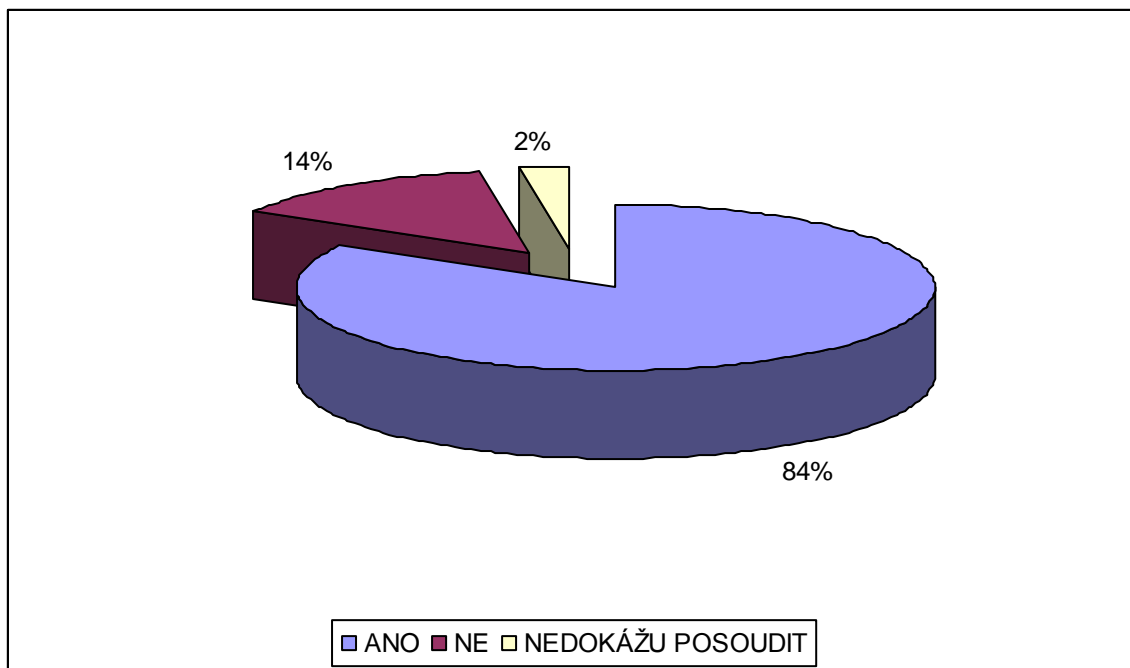
H_0 : Četnost odsouzených, kteří vybírají jednotlivé odpovědi jsou zhruba stejné.

H_A : Četnost odsouzených, kteří vybírají jednotlivé odpovědi jsou rozdílné.

Vypočítanou hodnotu porovnáme s tzv. kritickou hodnotou ve statistické tabulce. Srovnáme-li vypočítanou hodnotu testového kritéria $\chi^2 = 31,2020$ s kritickou hodnotou testového kritéria $\chi^2_{0,05}(2) = 5,9918$ zjistíme, že je větší a proto zamítáme nulovou hypotézu. Výsledek je statisticky významný a je velmi nepravděpodobné, že byl způsoben náhodou.

Z vyhodnocených odpovědí je tedy zřejmé, že musíme zamítnout hypotézu č. 4. Většina odsouzených nemá obavu z přechodu do občanského života po propuštění z výkonu trestu odnětí svobody.

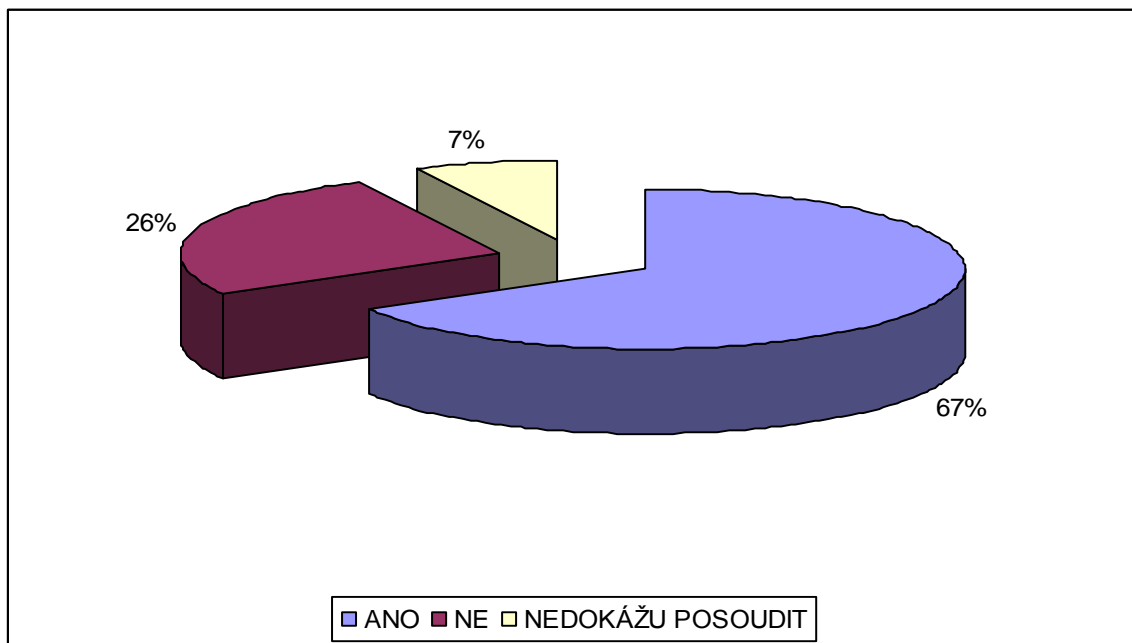
Graf č. 21: Zajištěné ubytování po propuštění z výkonu trestu odnětí svobody.

Ze zjištěných výsledků je patrné, že většina odsouzených má po propuštění z výkonu trestu odnětí svobody zajištěno ubytování. Kladnou alternativu označilo **84 % respondentů**. Pouze **14 % respondentů** ubytování **zajištěno nemá** a **2 % respondentů** nedokázalo tuto otázku posoudit. Zajištěné ubytování je jedním ze základních předpokladů pro úspěšný návrat zpět do občanského života. U vícekrát trestaných odsouzených může být v některých případech vzhledem k jejich častým pobytům ve vězeňských zařízeních zajištění ubytování velmi problematické. Při častých pobytech odsouzených ve věznicích dochází v některých případech ke ztrátě zázemí, které měl dotyčný před nástupem do trestu vybudované. Uby-

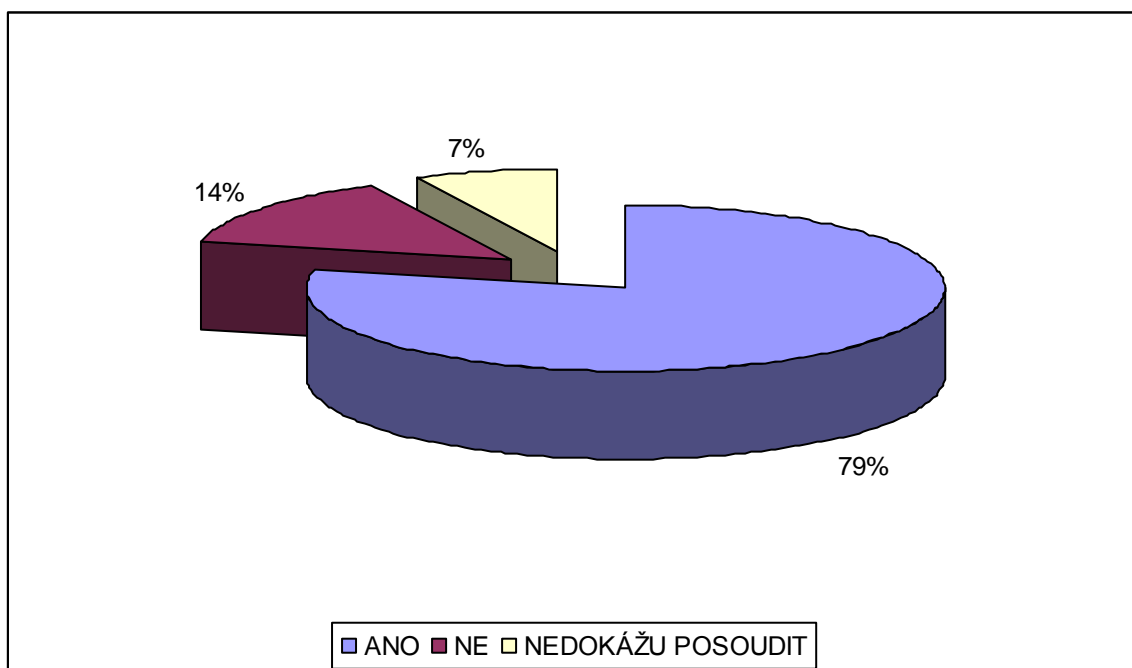
tování je zajišťováno v těchto případech ve spolupráci se sociálním pracovníkem a sociálním kurátorem například v azylových domech či v různých ubytovnách.

Graf č. 22: Zajištěné zaměstnání po propuštění z výkonu trestu odnětí svobody.

Při vyhodnocení výsledků zajištěnosti zaměstnání odsouzených po výkonu trestu odnětí svobody **67 % respondentů** uvedlo, že zaměstnání zajištěno mají a u **26 % respondentů** byla zjištěna negativní odpověď. Pouze **7 % respondentů** uvedlo **nedokážu posoudit**.

Graf č. 23: Znalost poskytovatele sociální pomoci po propuštění z výkonu trestu.

Na základě vyhodnocení výsledků vyplývá, že **79 % respondentů** ví, na koho se má obrátit o sociální pomoc po propuštění a pouze u **14 % respondentů** byla zaznamenána negativní odpověď, **7 % respondentů** pak nedokázalo položenou otázku posoudit.

Z vyhodnocených odpovědí této části výzkumu je zřejmé, že odsouzení nemají obavu z přechodu do občanského života po propuštění z výkonu trestu odnětí svobody. Podle mého názoru je to způsobeno tím, že převážná většina z nich má základní potřeby, které podmiňují bezproblémový přechod z výkonu trestu, zajištěny. Největší riziko vidím v oblasti nalezení zaměstnání, neboť nezaměstnanost a nedostatek finančních prostředků jsou vzhledem k výše uvedeným výsledkům výzkumu nejčastějšími příčinami trestné činnosti. Z pohledu znalosti poskytovatelů sociální pomoci považují výsledky za vysoce pozitivní, neboť odsouzení vědí na koho se mají po skončení výkonu trestu odnětí svobody májí obrátit. Tyto znalosti považují za důležité ve smyslu terciární prevence.

Pokud shrneme praktickou část musíme konstatovat, že stanovené hypotézy (H1: Většina odsouzených vnímá program zacházení jako prostředek vedoucí k pozitivní změně jejich chování ve vztahu ke společnosti.), (H2: Většina odsouzených je motivována k plnění programu zacházení ve výkonu trestu odnětí svobody na základě uplatňování odměn.) a (H3: Většina odsouzených je spokojena s obsahem a náplní svého programu zacházení.) byly přijaty a naopak hypotéza (H4: Většina odsouzených má obavy z přechodu do občanského života po propuštění z výkonu trestu odnětí svobody.) byla vyvrácena. Výše uvedené výsledky kvantitativního výzkumu můžeme tedy interpretovat v tom smyslu, že odsouzení vnímají programy zacházení jako prostředek, který vede k pozitivní změně jejich chování ve vztahu ke společnosti, přičemž příslušné aktivity těchto programů pro ně mají pozitivní přínos, byť jejich využití po propuštění je vzhledem k jejich charakteru omezené. Jako motivační faktor k plnění programu zacházení pak odsouzení preferují uplatňování příslušných odměn. Přechod odsouzených do občanského života po propuštění z výkonu trestu odnětí svobody není vzhledem ke zjištěným výsledkům pro většinu odsouzených spojen s obavou a nejistotou a to vzhledem k tomu, že většina z dotázaných respondentů ve svých odpovědích uváděla zajištěnost základních podmínek pro přechod do občanského života (ubytování, práci a znalost poskytovatele sociální pomoci po propuštění). Součástí této praktické části bylo také vyhodnocení otázek dotazníku vztahujících se k charakteristice dotázaných respondentů z pohledu jejich vzdělání, věku, trestné činnosti, rodinných vztahů a zaměstnanosti, což bylo poté využito při interpretaci příslušných částí výzkumu.

6 DOPORUČENÍ PRO PRAXI

Pokud byla resocializace u odsouzeného ve výkonu trestu odnětí svobody úspěšná dochází k sociální reintegraci. Jedná se o to, že se jedinec po resocializačním působení ve věznici integruje zpět do společnosti ve smyslu konformního chování. Pro společnost je tedy žádoucí, aby úspěšnost tohoto procesu byla co možná nejvyšší. Příslušné statistiky kriminality, které vycházejí z objasněné trestné činnosti však vykazují i přes snahu společnosti o řešení této problematiky významný podíl recidivistů na trestné činnosti. Příčinu vidím v tom, že i přes snahu společnosti o reintegraci těchto osob po propuštění z výkonu trestu odnětí svobody jsou podmínky této reintegrace ztíženy rizikovými faktory například ve formě společenských předsudků, porušených rodinných vztahů, nedostatku finančních prostředků, nezaměstnaností, problémů s ubytováním, užíváním návykových látek či dezorientací jedinců ve společnosti po dlouhodobých trestech odnětí svobody.

Ze získaných výsledků výzkumu vyplývá, že pouze 57 % oslovených respondentů mělo před nástupem do výkonu trestu odnětí svobody stálé zaměstnání a více jak třetina dotazovaných respondentů nemá po propuštění zaměstnání zajištěno. Důležitost zaměstnání tkví v tom, že tato ekonomická aktivita je jedním ze základních předpokladů pro bezproblémový přechod do občanského života. Jedním z námětů pro řešení této neutěšené situace v oblasti reintegrace vězněných osob spatřuji v rozšíření sociálních služeb pro tuto oblast klientů s prioritami v oblasti tvorby přijatelného zázemí (například dostatečná ubytovací kapacita v sociálních zařízeních se smysluplnými sociálními programy, ale především v nabídce příslušných pracovních příležitostí). Mezi těmito klienty bude vždy určité procento těch, které o nabízené služby zájem neprojeví, ale pro ty, kteří to myslí se svoji reintegrací vážně je zapotřebí jim příslušnou pomoc zajistit. Pokud například pohlédneme na trh práce jsou někteří tito klienti i přes značný zájem o práci oproti ostatním účastníkům trhu výrazně handicapováni. V první fázi tedy spatřuji úlohu společnosti například ve vytváření stabilních pracovních míst v oblasti veřejně prospěšných prací či ve zřizování a provozování chráněných dílen, kde by tito klienti mohli svůj zájem o práci využít v praxi. Po této první fázi reintegrace by pak mělo následovat úsilí o přechod těchto klientů na pracovní místa v rámci trhu práce s příslušnými referencemi o absolvování fáze první. Tyto referenze by mohly pozitivně ovlivnit nedůvěru některých zaměstnavatelů v civilní sféře a přispět tak ke zvýšení předpokladů a šancí pro nalezení stabilního pracovního místa.

Na základě výsledků výzkumu bylo dále zjištěno, že značná část vícekrát trestaných odsouzených má i přes četné pobyty ve vězení pouze základní vzdělání, což výrazně limituje možnosti jejich pracovního uplatnění. Podle mého názoru je tento výsledek způsoben tím, že kapacita vzdělávacích středisek v rámci Vězeňské služby je omezena nabídkou vzdělávacích aktivit s limitovanými ubytovacími možnostmi, neboť školská vzdělávací střediska jsou jen v některých věznicích. Tento faktor pak významně ovlivňuje vzdělávací proces v prostředí věznic. Jako jednu ze základních podmínek pro zvyšování zaměstnanosti tedy shledávám v rozšíření vzdělávacích institucí v rámci Vězeňské služby se zaměřením na zvyšování kvalifikace a vzdělání odsouzených. Zvyšování kvalifikace by mělo probíhat formou výchovně vzdělávacího procesu v příslušných zařízeních Vězeňské služby České republiky (například získání kvalifikace v užitečných pracovních oborech), tak pro vybrané odsouzené využít i systému rekvalifikací v civilním sektoru. Zvýšení kvalifikace pak významně rozšiřuje možnost získání pracovního uplatnění na trhu práce.

V rámci programů zacházení bylo nejvíce odsouzených nespokojeno s nabídkou pracovních aktivit ve výkonu trestu odnětí svobody. Výsledek spokojenosti odsouzených s nabídkou pracovních aktivit je podmíněn úrovní zaměstnanosti odsouzených ve věznicích. Vzhledem k úrovni zaměstnanosti je mnoho odsouzených - zájemců o práci odmítnuto, z čehož pak pramení jejich nespokojenost. Nabídka pracovních aktivit je však i přes snahu zaměstnanců věznic omezena, přičemž je ovlivněna mimo jiné např. ekonomickou krizí (nezájem podnikatelů zaměstnávat odsouzené), nedostatkem finančních prostředků na provoz vnitřních provozů věznic či absencí výrobních prostředků a výrobních programů, například při podílu na realizaci státních zakázek (vliv státu). Vzhledem k tomu, že převážná většina nezaměstnaných odsouzených může pracovat pouze ve vnitřních areálech věznic je zde tedy patrná určitá odpovědnost státu za tento stav, neboť podle mého názoru nejsou zcela využity všechny možnosti potenciálu pracovní síly odsouzených ve věznicích. Jako doporučení pro tuto oblast shledávám v podobě výraznější intervence státu při tvorbě výše uvedených podmínek a prostředků. Podle mého názoru se bez výraznější angažovanosti státu v této oblasti situace v zaměstnanosti vězňených osob nezlepší.

Závěrem je nutno říci, že výše uvedená opatření by podle mého názoru měla pozitivní vliv v oblasti prevence kriminality, neboť z hlediska příčin trestné činnosti uváděli odsouzení nejvíce nedostatek finančních prostředků, přičemž stálé zaměstnání v souvislosti se zvýšením kvalifikace a zajištěné ubytování by mohlo tento negativní jev pozitivně ovlivnit.

ZÁVĚR

V této práci jsem se pokusil popsat a obsáhnout problematiku resocializačního procesu odsouzených ve výkonu trestu odnětí svobody. V první fázi jsem se věnoval sociální kontrole jako regulačnímu prvku ve společnosti, penologii jako vědě o trestu a trestání a problematice výkonu trestu odnětí svobody v souvislosti s prostředím věznice. Oblast resocializace odsouzených byla popsána formou uceleného přehledu, kdy jsem se zaměřil na nezvládnutou socializaci jako příčinu delikvence, dále na resocializaci z pohledu vybraných profesí a na programy zacházení, jež jsou prostředkem resocializace. Tato oblast ještě obsahovala náboženskou a morální péči, negativní jevy ve vězení a úroveň úspěšnosti resocializace odsouzených v České republice. V závěrečné kapitole teoretické části jsem prezentoval, jakou podobu má resocializační proces odsouzených ve Věznici Hradec Králové.

Praktická část byla zaměřena na to, zda většina odsouzených vnímá programy zacházení jako prostředek vedoucí k pozitivní změně jejich chování ve vztahu ke společnosti a zda jsou odsouzení k plnění těchto programů motivováni spíše na základě uplatňování odměn či trestů. Dále byla praktická část zaměřena na zjištění, zda je většina odsouzených spokojena s obsahem svého programu zacházení a zda po absolvování těchto programů v rámci výkonu trestu odnětí svobody mají odsouzení obavu z přechodu do občanského života po propuštění. Podle shromážděných dat a z jejich vyhodnocení vyplývá, že většina odsouzených vnímá programy zacházení ve smyslu hypotézy č. 1. Předpoklad, že odsouzení vnímají programy zacházení jako prostředek vedoucí k pozitivní změně jejich chování ve vztahu ke společnosti byl tedy potvrzen. Podle mého názoru je významným faktorem v souvislosti s těmito pozitivními výsledky kompetentnost personálu věznice a vhodnost resocializačního programu pro příslušného odsouzeného. Další oblast zkoumání byla zaměřena na odměny a tresty, které ve smyslu motivačních faktorů ovlivňují plnění programu zacházení. Také v této oblasti odsouzení odpovídali ve smyslu hypotézy č. 2. Předpoklad, že odsouzení preferují jako motivační faktor uplatňování odměn před tresty byl také potvrzen. Efektivnějším nástrojem pro plnění programů zacházení je tedy uplatňování odměn. Odpovědi odsouzených na otázky zaměřené na přínos aktivit programů zacházení ve smyslu získání dovedností a jejich uplatnění po propuštění z výkonu trestu můžeme interpretovat v tom smyslu, že přínos těchto aktivit v rámci výkonu trestu považují odsouzení za pozitivní, nicméně praktické využití v občanském životě je vzhledem k charakteru těchto aktivit omezené. Spokojenost odsouzených s obsahem svého programu zacházení pak vyjádřila

převážná většina respondentů a proto lze konstatovat, že můžeme potvrdit hypotézu č. 3. Většina odsouzených je spokojena s obsahem svého programu zacházení. Tato spokojenost vychází podle mého názoru z příslušné nabídky aktivit v rámci programů zacházení, která je pro většinu odsouzených zajímavá a je realizována v souvislosti s pozitivní motivací odsouzených pro jejich plnění. Poslední oblastí, na kterou byla zaměřena praktická část této práce bylo tvrzení, že většina odsouzených má obavy z přechodu do občanského života po propuštění z výkonu trestu odnětí svobody. Toto tvrzení vycházelo z předpokladu, že většina vícekrát trestaných odsouzených má vzhledem k častým pobytům ve výkonu trestu problémy s ubytováním, zaměstnáním, finanční situací a s příslušným zázemím v civilní sféře, přičemž přechod do občanského života po propuštění by pro ně měl být vzhledem k výše uvedeným faktorům značně nejistý. Na základě vyhodnocení výsledků, kdy odsouzení uváděli především kladné odpovědi, je můžeme interpretovat v tom smyslu, že většina odsouzených nemá obavy z přechodu do občanského života po propuštění. Na základě zjištěných výsledků tedy musíme hypotézu č. 4 zamítnout. Vzhledem k zajištění základních potřeb po propuštění odsouzení většinou uváděli, že zaměstnání i ubytování zajištěno mají. Určitým překvapením pro mne bylo, že naprostá většina odsouzených uvedla znalost poskytovatele sociální pomoci, kdy v případě problémů vzniklých po propuštění vědí na koho se mají obrátit. Na základě výsledků výzkumu tedy lze konstatovat, že v oblasti zajištění základních podmínek v podobě zaměstnání, ubytování a znalosti poskytovatele sociální pomoci mají odsouzení tyto podmínky po propuštění zajištěny. Pro úspěšnou reintegraci těchto jedinců do společnosti je splnění těchto podmínek jedním ze základních předpokladů. Pokud však pohlédneme na charakteristiku výzkumného vzorku, tak musíme konstatovat, že významná část odsouzených před nástupem do výkonu trestu pravidelně nepracovala a dopouštěla se majetkové trestné činnosti za účelem získání finančních prostředků. Dalšími příčinami trestné činnosti pak byly návykové látky a negativní vliv okolí. Ve zkoumaném vzorku bylo také nejvíce odsouzených pouze se základním vzděláním, což omezovalo a omezuje jejich možnosti uplatnění na pracovním trhu. Vzhledem ke stavu se jednalo nejvíce o svobodné a rozvedené jedince, což také vypovídá o určitém charakteru jejich zázemí v občanském životě. Vzhledem ke statistikám kriminality, ve kterých vícekrát trestaní jedinci hrají dlouhodobě významnou roli je realita návratu těchto jedinců do občanského života mnohdy velmi obtížná a určitá část propuštěných se po čase opět vrací do vězení a to i přes určitou angažovanost státu, který se snaží tento negativní jev minimalizovat. Podle mého názoru je působení státu ve smyslu sociální prevence se zaměřením na tuto oblast

klientů „během na dlouhou trať“, přičemž výsledky tohoto procesu nemusí vždy odpovídat vynaloženým nákladům. Odpovědnost společnosti pak spatřuji v tom, že i přes nepoměr vynaložených nákladů k výsledkům procesu musí být zajištění tohoto úsilí vnímáno jako její povinnost a poslání.

I když výsledky této práce můžeme vztahovat pouze k tomuto souboru, jsou přínosné z důvodu potvrzení významné úlohy programů zacházení jako prostředku resocializace odsouzených ve výkonu trestu odnětí svobody. Závěrem lze říci, že se podle mého názoru podařilo naplnit cíl práce, i když některé otázky by zasluhovaly podrobnější zkoumání, které by již tento rámec a rozsah práce přesáhlo.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

Monografie

BURIÁNEK, J. *Sociologie*. 1 vyd. Praha: Nakladatelství Fortuna, 1996. 119 s. ISBN 80 – 7168 – 304 – 3.

ČERNÍKOVÁ, V., MAKARIUSOVÁ, V. *Sociální ochrana*. 1 vyd. Praha: Policejní akademie ČR, 1996. 156 s. ISBN 80-85981-36-X

ČERNÍKOVÁ, V., MAKARIUSOVÁ, V. *Úvod do penologie*. 1 vyd. Praha: Sociálně právní institut Most, 1997. 121 s.

HARTL, P., HARTLOVÁ, H. *Psychologický slovník*. 1. vyd. Praha : Portál, 2000. 774 s. ISBN: 80–7178–303-X.

HENDL, J. *Přehled statistických metod zpracování dat*. 1. vyd. Praha : Portál, 2004. 584 s. ISBN 80-7178-820-1

HELUS, Z. *Psychologie*. 3 vyd. Praha: Nakladatelství Fortuna, 2003. 119 s. ISBN 80 – 7168 – 876 – 2.

CHRÁSKA, M. *Úvod do výzkumu v pedagogice*. 1. vyd, Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2003. 199 s. ISBN 80-244-0765-5

JANOŮŠEK, J. *Sociální psychologie*. 1 vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1988. 185 s. Publikace č. 46-00-47/1

KEJDOVÁ, M. *Právo I. – Vybrané přednášky*. Brno: Institut mezioborových studií, 1998. 71 s.

KRAUS, B., POLÁČKOVÁ, V. *Člověk-prostředí-výchova*. 1 vyd. Brno: Vydavatelství Paido, 2001. 199 s. ISBN 80 – 7315 – 004 – 2.

MAŘÁDEK, V., *Vězeňství*. 1 vyd. Ostrava : Ostravská univerzita v Ostravě, 2005. 203 s. ISBN 80 – 7368 – 002 – 5.

PELIKÁN, J. *Výchova jako teoretický problém*. 1 vyd. Ostrava: Nakladatelství Amonium servis 1995. 234 s. ISBN 80 – 210 – 1248 – X.

SOCHŮREK, J. *Kapitoly z penologie I. díl*. Liberec: Technická univerzita v Liberci, 2007. 57 s. ISBN 978 -80 – 7372 – 203 - 6.

SOCHŮREK, J. *Kapitoly z penologie II. díl*. Liberec: Technická univerzita v Liberci, 2007. 77 s. ISBN 978 -80 – 7372 – 204 - 3.

SOCHŮREK, J. *Kapitoly z penologie III. díl*. Liberec: Technická univerzita v Liberci, 2007. 69 s. ISBN 978 -80 – 7372 – 205 - 6.

ŠTĚRBA, V. *Penologie*. Praha: ARMEX PUBLICHING s.r.o., 2007. 148 s. ISBN 978 -80 – 86795 – 48 - 5.

ŠVEC, V., MAŇÁK J., *Cesty pedagogického výzkumu*. Brno: Paido, 2004. 78 s. ISBN 80-7315-078-6

VYKOPALOVÁ, H. *Sociálně patologické jevy v současné společnosti*. 1 vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2002. 154 s. ISBN 80-244-0337-4.

VÝROST, J., SLAMĚNÍK, I., *Aplikovaná sociální psychologie*. 1 vyd. Praha: Vydavatelství Portál, 1998. s. 383. ISBN 80 – 210 – 1248 – X.

Velký sociologický slovník. 1. vyd. Praha: Karolinum, 1996. 1627 s. ISBN: 80–7184-311-3.

Právní předpisy

Sdělení č. 506/1990 Sb. Federálního ministerstva zahraničních věcí o *Úmluvě o nucené nebo povinné práci*.

Zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád).

Zákon č. 273/2008 Sb., o Policii České republiky.

Ostatní materiály

Evropská vězeňská pravidla. Praha : Účelová publikace nadace Klíč, 1996. 83 s.

Koncepce rozvoje českého vězeňství do roku 2015. Praha : Vězeňská služba ČR, Generální ředitelství, 2005. 30 s.

Seriálové publikace

České vězeňství. Vězeňská služba České republiky. 2007- , roč. 15, č. 1- . Praha : 6 x ročně. ISSN 1213-9297.

České vězeňství. Vězeňská služba České republiky. 2007- , roč. 15, č. 3- . Praha : 6 x ročně. ISSN 1213-9297.

České vězeňství. Vězeňská služba České republiky. 2005- , roč. 13, č. 6 - . Praha : 6 x ročně. ISSN 1213-9297.

České vězeňství. Vězeňská služba České republiky. 2008- , roč. 16, č. 2 - . Praha : 4 x ročně. ISSN 1213-9297.

Elektronické zdroje

AKTUALITY [online] , [cit. 2. 5. 2007]. Dostupné z <http://hradec.vscr.cz/clanky/?cl_id=36>

BEZPEČNOSTNÍ SITUACE 2007 [online], [18.4.2009]. DOSTUPNÉ <http://aplikace.mvcr.cz/archiv_2008/dokument/index.html#bezpec>

REJSTRÍK CÍRKVÍ A NÁBOŽENSKÝCH SPOLEČNOSTÍ [online], [4.4.2009]. DOSTUPNÉ <http://www3.mkcr.cz/cns_internet/>

PŘÍLOHA P I: DOTAZNÍK SLOVNĚ

Vážený pane,

žádám Vás tímto dotazníkem o spolupráci při získávání podkladů pro moji diplomovou práci na téma „Problematika resocializace odsouzených ve Věznici Hradec Králové“. Dotazník je sestaven tak, že odpovědi jsou většinou předepsány a vy pouze zakroužkujete tu, která je podle Vás správná, anebo se z navržených nejvíce blíží Vaším představám. Vždy však označte pouze jednu z možných odpovědí. Tam, kde je možno odpověď dopsat, napište odpověď vlastními slovy. Pokud by snad Vaši odpovědi nevyhovovala ani jedna z navržených, na otázku neodpovídejte.

Dotazník je anonymní a požadované údaje budou sloužit výše uvedeným účelům.

Děkuji za spolupráci.

Bc. Zdeněk Laksar

1. Věk :

a) 18 - 25	e) 41 - 45
b) 26 – 30	f) 46 - 50
c) 31 - 35	g) 51 - 55
d) 36 – 40	h) 56 - 60

2. Vzdělání :

a) základní	c) úplné střední s maturitou
b) vyučen	d) vysokoškolské

3. Povolání :

a) nekvalifikovaný dělník	d) podnikatel (OSVČ)
b) kvalifikovaný dělník	e) jiné
c) úředník	

4. Byl jste zaměstnán před nástupem do výkonu trestu ?

- a) ano
- b) ne
- c) pouze příležitostné brigády

5. Chcete se vrátit k původní profesi po výkonu trestu ?

- a) ano
- b) ne
- c) nedokážu posoudit

6. Stav :

- a) svobodný
- b) ženatý
- c) rozvedený
- d) vdovec
- e) jiné.....

7. Uveďte, zda jste byl vychován :

- a) u rodičů
- b) u příbuzných
- c) v dětském domově
- d) jiná forma

8. Byl jste někdy umístěn ve výchovném nebo diagnostickém ústavu či v dětském domově ?

- a) ano
- b) ne

9. Měli rodinné poměry vliv na Vaši trestnou činnost ? :

- a) ano
- b) ne
- c) nedokážu posoudit

10. Jste věřící ?

- a) ano
- b) ne

11. Byl jste vazebně stíhán ?

- a) ano
- b) ne

12. Domníváte se, že jste byl odsouzen spravedlivě ?

- a) ano
- b) ne
- c) nedokážu posoudit

13. Ve výkonu trestu jste :

- a) podruhé
- b) vícekrát

14. Co považujete za příčinu Vaší trestné činnosti ?

- a) nezaměstnanost
- b) vliv okolí
- c) návykové látky (alkohol, drogy apod.)
- d) rodinné vztahy
- e) nedostatek finančních prostředků
- f) jiné.....

15. Jak jste spokojen s obsahem a náplní Vašeho programu zacházení ?

- a) velmi spokojen
- b) spokojen
- c) ani spokojen, ani nespokojen
- d) nespokojen
- e) velmi nespokojen

16. Které aktivity v rámci programů zacházení preferujete ?

- a. pracovní aktivity
- b. vzdělávací aktivity
- c. zájmové a volno-časové aktivity
- d. speciálně výchovné aktivity
- e. utváření vnějších vztahů

17. Jak jste spokojen s nabídkou pracovních aktivit ?

- a) velmi spokojen
- b) spokojen
- c) ani spokojen, ani nespokojen
- d) nespokojen
- e) velmi nespokojen

18. Jak jste spokojen s nabídkou vzdělávacích aktivit ?

- a) velmi spokojen
- b) spokojen
- c) ani spokojen, ani nespokojen
- d) nespokojen
- e) velmi nespokojen

19. Jak jste spokojen s nabídkou zájmových a volno-časových aktivit ?

- a) velmi spokojen
- b) spokojen
- c) ani spokojen, ani nespokojen
- d) nespokojen
- e) velmi nespokojen

20. Pro plnění programů zacházení jsou pro Vás motivací spíše :

- a) odměny
- b) tresty

21. Domníváte se, že prostřednictvím programu zacházení lze dosáhnout pozitivní změny Vašeho chování vůči společnosti ?

- a) ano
- b) ne
- c) nedokážu posoudit

22. Máte obavy z přechodu do občanského života po propuštění z výkonu trestu?

- a) ano
- b) ne
- c) nedokážu posoudit

23. Máte po propuštění zajištěno ubytování ?

- a) ano
- b) ne
- c) nedokážu posoudit

24. Máte po propuštění zajištěno zaměstnání ?

- a) ano
- b) ne
- c) nedokážu posoudit

25. Pokud budete po propuštění potřebovat sociální pomoc (ubytování, zaměstnání, poradenství), víte na koho se máte obrátit ?

- d) ano
- e) ne
- f) nedokážu posoudit

26. Jaký přínos měli pro Vás aktivity v rámci programů zacházení ?

- a) velmi pozitivní
- b) spíše pozitivní
- c) dobré
- d) spíše negativní
- e) zcela negativní

27. Ovlivnil program zacházení pozitivně Vaše chování ?

- a) ano
- b) ne
- c) nedokážu posoudit

28. Získal jste vlivem programů zacházení ve výkonu trestu dovednosti, které uplatníte po propuštění ?

- a) rozhodně ano
- b) spíše ano
- c) nevím
- d) spíše ne
- e) rozhodně ne

